

אדר א' תשפ"ב, גיליון מס' 14

בימה לעיון
הלכה,
בירור סוגיות
ותשובות
הלכתיות
אקטואליות
משולחן
בית ההוראה
כפר חב"ד

מבית ההוראה

יוצא לאור על ידי: **בית הוראה כפר חב"ד**

רחוב צעירי אגודת חב"ד 2 • טלפון: 077-2277013 • דוא"ל: beithoraah@gmail.com
מחלקת איסור והיתר: הרב ברוך בליזנסקי, הרב ישראל הלפרין, הרב בנימין כהן, הרב חיים פרוס
בית הדין לממונות: הרב ישראל הלפרין, הרב אליהו קירשנבוים, הרב אברהם מאיר רבינוביץ

הפולמוס ההלכתי בעניין מכתבו של ה'חוזר':

**האם מותר להדפיס ד"ת
כאשר אומרם מתנגד
לפרסומם?**

הרב מנחם מענדל הכהן שפרן
שליט"א אב"ד בני-ברק

**בעלות האדם על דברים
הנאמרים בשמו**

הרב אליהו קירשנבוים שליט"א

ביצור חומת הכשרות:

פיקוח ראוי לכשרות

שיחה מיוחדת מאת הרב יצחק יהודא
ירוסלבסקי שליט"א
מזכיר בית-דין רבני חב"ד
בארץ-הקודש

שו"ת בדיני כשרות
הרב ברוך בליזנסקי שליט"א

דבר חריף בהלכה
הרב חיים פרוס שליט"א

זהירות בכשרות
פנת ההלכה לצעירים

**שינוי סדר
הקדישים בתפילה**
הרב בנימין כהן שליט"א

**קביעות מזוזה לפי
'היכר ציר'**
הרב ישראל הלפרין
שליט"א

**מתי צריך לפנות
למשטרה?**
הרב אברהם מאיר
רבינוביץ שליט"א

שדרש בכמות ובאיכות, כמו גם בתי ההוראה שייסד – כל אלה פעלו לא רק על התלמידים עצמם, אלא הדברים השפיעו והניבו פירות ופירי פירות, בצורה ישירה או עקיפה, במעגל שני ושלישי וכן הלאה; לא יהיה זה מוגזם לומר שבמידה מסוימת הדברים השפיעו על האווירה והשיח הכלליים בכלל קהילת אנ"ש כולה.

מכונני ומוקדי הלכה שונים שקמו והתמסדו בקהילתנו בשנים האחרונות, שפעולותיהם בביסוס ופיתוח לימוד ההלכה והוראתה מחלחלות ומשפיעות על כלל הציבור בצורות שונות ומגוונות, הינם פירותיהם של הזריעה והחרישה של הרב אהרון במשך למעלה משני עשורים לבסס ולמסד את הוראת ההלכה ונימוקה, ולהנחילה בנעימות ובמאור פנים.

גיליון זה סוקר מכמה זוויות את השאלה ההלכתית המעניינת שהתעוררה בחודשים האחרונים – האם אדם יכול לאסור על פרסום דברים בשמו לאחר אמירתם בציבור, זאת בהמשך למכתבו של ה'חזון', הגה"ח הרב יואל כהן ע"ה, בנוגע לפרסום דברים בשמו. בגיליון מתפרסמת תשובה הלכתית מרתקת שכתב הדיין המפורסם הגאון הרב מ.מ. הכהן שפרן שליט"א אב"ד דבני-ברק בעניין זה.

בנוסף, בגיליון זה מופיעים כו"כ מאמרים העוסקים בחיזוק הכשרות בבית הפרטי של כל אחד מאיתנו, ובראשם מאמרו של הגה"ח הרב י.י. ירוסלבסקי שליט"א, מזכיר ב"ד רבני חב"ד באה"ק, העוסק בהשגחה המוקפדת הנדרשת בכשרות.

חיזוק הכשרות נוגע בכל יום ובכל שעה, ועאכ"כ בעת הנוכחית אשר יש המנסים לקעקע רח"ל את עניין הכשרות בארה"ק, ובעת זו חובה עלינו להתחזק כנגד, בראש ובראשונה – ע"י תוספת הידור בכשרות בבתינו הפרטיים.

ויה"ר שבקרוב ממש יבוטלו כל הגזירות הרוחניות, ונזכה לקיום היעוד "ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם, והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר" בגאולה האמיתית והשלמה בקרוב ממש.

דייני בית דין צדק כפר חב"ד במושב בית דין יחד עם – להבחל"ח – מורם ורבים הגאון הרב מאיר אהרון ע"ה, במציאת פתרון הלכתי בנושא ריבית והשקעות כשרות עבור חברה פיננסית מוכרת

גיליון זה יוצא לאור בסמיכות לציון יום השלושים לפטירתו של הגאון החסיד הרב ר' מאיר אליהו אהרון ע"ה.

רבות ניתן לדבר על גדולתו של תלמיד חכם מופלג זה שנלקח מאתנו. אפשר להפליג ביראתו הגדולה שקדמה לחכמתו; בבקאות הגדולה בש"ס ופוסקים; בשקידתו העצומה בתורה בצורה שקשה למצוא דוגמתה; בהתמסרותו המוחלטת לתלמידיו הרבים ועוד ועוד.

אולם בשורות הקצרות דלהלן, ראוי לעמוד על "פעולתו אשר עבד בה לפנים בישראל" – על התוצאות המבורכות של פעילותו הגדולה בעולם הרבנות החב"די.

רב רבנן

את הרב מאיר אהרון ע"ה ניתן לכנות בצדק רב – רב רבנן; הרב שזכה להעמיד תלמידים הרבה המשמשים כרבנים ודיינים בפועל בקהילת אנ"ש חסידי חב"ד.

בהזדמנות זו חובה להביע את הכרת הטוב של דייני בית דין צדק כפר חב"ד, ובית ההוראה בכלל, כלפי הרב אהרון ע"ה, החבים חוב עצום אליו. מלבד היות הדיינים ראשוני תלמידיו במסגרת כולל הדיינות שייסד (שהוא כמדומה הכולל לדיינות הראשון בקהילת אנ"ש חסידי חב"ד), הרב אהרון אף היה מהוגי ויוזמי ייסוד בית ההוראה ובית הדין בכפר חב"ד, ופעל רבות למען הקמתו.

זאת כחלק משאיפתו הגדולה ופעילותו הרחבה מאז ומקדם להגדיל תורה ולהאדירה באמצעות העמדת מורי הוראה ודיינים חסידיים הבקאים היטב בתחומי ההלכה בהם הם פוסקים, החל מיסודות הדין בגמרא ודברי הראשונים, יחד עם התמצאות בפסקי האחרונים, וכלה בשימוש חכמים' כראוי אצל רבנים ודיינים מומחים בתחומם.

מהפיכה בקהילת אנ"ש

לאמיתו של דבר, תרומתו הגדולה של הרב אהרון לקהילת אנ"ש חסידי חב"ד אינה רק בהעמדת רבנים ודיינים בפועל; כמדומה ניתן לומר שמפעל החיים שלו להכשרת רבנים ודיינים שינה לטובה את פניה של כלל קהילת אנ"ש בשנים האחרונות.

הרב אהרון הניח את כל כובד משקלו על ההיצמדות המוחלטת להלכה. לא היה לו בעולמו אלא ד' אמות של הלכה. אין חכמות ואין התחכמויות – כל מה שהיה קיים לפניו הוא: מה שנפסק להלכה בשולחן ערוך. זו הייתה תמצית חייו, ואת זאת דרש ורצה להנחיל. ואכן, ניתן לומר שהוא זכה להצלחת בכך הרבה מעבר למשוער.

הדגש והערך הרב שנתן ללימוד ההלכה כמטרה ודרך חיים; הדרישה העקבית והמתמדת שלו ללימוד הלכה ממקורותיה בש"ס ללא שום 'קיצורים' (הרב אהרון ע"ה סלד מאוד מהלימוד למעשה מספרי הקיצורים) בהיקפים ענקיים ובעיון הראוי; התביעה לנמק כל פסק דין ולבססו היטב על יסודות הפוסקים; הדחיפה והדרכון שלו להתכונן כראוי למבחנים הקשים ולעמידה בדרישות הגבוהות

שו"ת בדיני כשרות

מאת הרב ברוך בליזינסקי שליט"א

מורה צדק בבית ההוראה

שאלה: מה דין צמח הפסיפלורה לעניין ערלה?

תשובה: לדעת פוסקים רבים, צמח הפסיפלורה דינו כירק ואין בו איסור ערלה. כמו כן הולכים בו אחר לקיטה ויש להרחיקו מהכרם; אולם רוב הפוסקים האשכנזים מחמירים לדונו כפרי, ולנהוג בו דין ערלה. ועל כן ראוי לקנותו עם כשרות מהודרת.

כמו כן, עדיף לברך על פירות הפסיפלורה "בורא פרי האדמה", לצאת מדי ספק, או לברך על פירות וירקות אחרים ברכת "בורא פרי העץ" ו"בורא פרי האדמה" ולכוון לפטור גם את הפסיפלורה.

נימוקי התשובה:

הפסיפלורה הוא פרי שיח הגדל בדרך כלל באזורים טרופיים, אך גם בארץ ישראל קיימים כמה זנים ממנו, כמו "פשים דרים" ו"צ'ולפה".

במחקר שנערך (בהזמנת 'המכון למצוות התלויות בארץ') בזנים הנזכרים, עלה, כי צמח זה נותן פרי בתוך שנה לזריעתו מהגרעין. שנות חייו של הצמח במטעים מסחריים אינו עולה בדרך כלל על שלוש שנים, כיוון שכבר בשנה השנייה ישנה ירידה בכמות היבול ומהשנה הרביעית הוא פוחת בצורה משמעותית עד שאין כדאיות להמשיך לגדלו. ולעיתים, עקב מחלות התוקפות את הצמח, אינו חי לאחר השנה הרביעית.¹

הפוסקים דנים אודות צמח זה לעניין ערלה: י"א שצמח הנותן פרי בתוך שנה מזריעתו על ידי גרעין דינו כירק ולא כעץ.² לכן יש לצרף את הסברא

שכל צמח שגזעו חלול אינו עץ,³ ובצמח הפסיפלורה יש חלוליות בגזע ובענפים בין המפרקים.⁴ כמו כן, ישנה הסברא שכל צמח שאיכותו יורדת משנה לשנה דינו כירק⁵ וצמח הפסיפלורה, כאמור, יורד בכמותו משנה לשנה.⁶

לאור כל זאת, לדעת כמה פוסקים חשובים, יש לדון צמח זה כירק לעניין ערלה,⁸ וכן גם יש להרחיקו מהכרם כירק, מחמת איסור כלאי הכרם.⁹

אך מאידך דעת גדולי הפוסקים האשכנזים שאין לסמוך על סימנים אלו,¹⁰ ולדעתם, יש לדון מספק את הפסיפלורה כפרי העץ ולהחמיר בו בדיני ערלה.¹¹

ועל כן ראוי לרוכשו רק במקומות הנמצאים תחת כשרות מהדרין. ומאידך, כיוון שהחומרא היא רק מספק, גם לדעות אלו יש להרחיקו מהכרם שמא הוא אכן ירק.

4. הלכות קטנות ח"א סי' פג. חלקת השדה שם אות ד וסי' יז שם.

5. חלקת השדה שם סט"ו אות ו.

6. ברכי יוסף י"ד סי' רצד סי' ק. משפטי עוזיאל י"ד ס"פ.

7. חלקת השדה שם ובסימן יז.

8. יין הטוב י"ד סי'. יחזקיה דעת ח"ד סימן נב. וראה חלקת השדה שם אות ב, שכן דעת הרב שלום משאש, והרב מרדכי אליהו. אבל ראה ספר ברכת ה' ח"ג פ"ז ס"ה ובהערה 21 שהאריך לחלוק על הפוסקים הנ"ל וכתב שכן דעת שו"ת איש מצליח ח"ג. י"ד סמ"ה אות יב ואילך. וראה ילקוט יוסף שם הערה טו. וראה עוד ברכת ה' ח"ה מאמרים שונים ס"ד. ולמד לענין פסיפלורה בחלקת השדה שם אות ו ובסימן יז ומביא שהסכים עמו הרב עובדיה יוסף. וכן מובא בשם הרב מרדכי אליהו בקובץ אמונת עתיך גליון 10 עמוד 6.

9. ילקוט יוסף, מצוות התלויות בארץ ח"ב פ"ה סי"ט.

10. שבט הלוי ח"ו סי' קסה (לענין פאפיה) ובהמצוין בתבואת יוסף על הלכות ערלה להרא"ש עמוד קסז.

11. תבואת יוסף שם סי' קסח. קובץ התורה והארץ גליון ג עמ' 398 ואילך. גליון ה עמ' 144 ואילך. וראה גם חלקת השדה שם.

מדברי אדמו"ר הזקן נראה שיש לו דין ירק מטעם אחר, והוא לפי שיטתו שצמח שהעלים והפירות בו יוצאים ישירות מן הגזע נחשב לירק,¹² וכך הם הדברים בצמח הפסיפלורה, שהעלים והפירות שבו יוצאים ישירות מן הענף, היינו הזמורה האמצעית.¹³

ויש לדון האם דבריו אמורים רק לגבי הברכה (שאין לברך עליו ברכת "בורא פרי העץ")¹⁴; או שיש לקשור בין דין הברכה לדין הערלה.¹⁵ ועל כן למעשה יש להחמיר ולחשוש לדיני ערלה גם בצמח זה.

שאלה: האם מותר להשתמש במשחת שיניים ללא הכשר?

תשובה: בדורנו "אכשור דרא" ות"ל מצויות משחות שיניים טובות ואיכותיות בכשרות מהודרת, ועל כן ראוי להקפיד להשתמש במשחות אלה דווקא.

אמנם בשעת דחק שלא ניתן להשיג משחת שיניים כשרה, יש מקום להתיר להשתמש גם במשחה ללא הכשר. עם זאת, בפסח מקפידים שלא להשתמש במשחת שיניים ללא הכשר לפסח.

נימוקי התשובה:

באופן עקרוני, ייתכן שבמשחות השיניים ייכנס חומר שמקורו משומן אסור מן החי (מדובר בחומר הגליצרין שקיים במשחה וניתן להפיקו גם מאיסור).

והנה, יש שכתבו להתיר השימוש

12. ראה סדר ברה"נ פ"ו סעיפים ו-ז. וראה בהמצוין בתבואת יוסף שם, שאין כן דעת רוב הפוסקים.

13. ראה סדר ברה"נ מהדורת הרב אברהם אלאשילי עמ' קנב. וראה גם תבואת יוסף שם.

14. לפי דברי אדמו"ר שם בס"ז ש"אינו נקרא אילן כלל לדברי הכל" ובהדגשה לענין ברכת "בורא פרי העץ". ובמסוגר שם מביא, שמ"מ נקרא אילן לענין דברים אחרים.

15. ראה בדברי אדמו"ר בקו"א לסי' רב ס"ק ג. וראה אור עולם עמ' 161 ואילך.

במשחה גם אם קיים בה חשש איסור. וזאת מפני שטעם האיסור פגום ביותר ואינו ראוי לאכילה, ואין בו איסור¹⁶.

ורק באיסור בשר וחלב וכלאי הכרם, שאסורים באכילה אף שלא כדרך אכילתם, החמירו הפוסקים גם כאשר האיסור נפסל מאכילת אדם וראוי למאכל בהמה¹⁷; אבל בשאר איסורים איסור הפגום לגמרי אסור רק מדרבנן¹⁸, ואם הוא מעורב בהיתר אינו אסור אפילו מדרבנן¹⁹.

וגם אם האיסור פגום במקצת, שהוא מותר רק אם נתערב ברוב היתר²⁰, הרי לשיטת רוב הפוסקים אינו אלא איסור מדרבנן, מאחר שאין זו דרך אכילה²¹. וכיוון שהשימוש במשחת שיניים הוא בטעימה בלבד ולא בבליעה – יש מקום להתירה באיסור דרבנן²². כמו כן סיבת איסור הטעימה באיסור דאורייתא, הוא שמא יבוא לאכול מן האיסור²³, וטעם זה אינו שייך במשחה שהדרך לפולטה²⁴.

יחד עם זאת, למרות כל הסניפים להתיר דלעיל, רבים מקפידים להשתמש אך ורק במשחות שיניים עם כשרות טובה, כדי להימנע מלהכניס לפיהם חשש איסור²⁵.

זאת במיוחד לאור העובדה שבזמנינו מצויות משחות שיניים איכותיות בכשרות מהודרת שלא היו בעבר, ואין צורך להסתמך על ההיתרים הנ"ל²⁶. אולם בשעת הדחק, ניתן לסמוך על המתירים²⁷.

אכן, בפסח מחמת חומרת משהו חמץ יש להקפיד להשתמש רק במשחת שיניים עם הכשר מהודר לפסח, מחשש שמא נתערב בה טעם חמץ או קטניות (לנוהגים להחמיר בכך)²⁸.

16. ראה ע"ז סו, ב ואילך. וראה הר צבי י"ד סי' צה. יחזה דעת ח"ד סי' מג בהערה.

17. נ"ב מהדורא קמא, י"ד סימן כו ע"פ רמב"ם הל' מאכא"ס פ"ד הלכות י"א, ודלא כדעת הרשב"א בתורת הבית הארוך בית ד שער ד והרא"ש לע"ז שם פ"ב סל"ד.

18. ראה נודע ביהודה שם.

19. ראה טשו"ע י"ד סי' קג ס"ב.

20. ראה בהמצוין לעיל בהערה הקודמת.

21. ראה פרי מגדים שער התערובות פרקים ה-ו. שו"ת כתב סופר או"ח סי' קיא אות ב.

22. ראה פתחי תשובה סי' צח ס"ק א לפי שו"ת צ"צ (הקדמון) סמ"ז.

23. שו"ת הריב"ש סי' רפח.

24. ראה הר צבי שם.

25. ראה תשובות והנהגות ח"ה סי' כז.

26. ראה שבט הלוי ח"י סי' קטו: "אין בונים את כל החיים על היתרים של נהפך או ביטול... ואם יש בחנות כזה וכזה, על הקונה שחי על פי התורה לקנות רק הנקי מכל. כי בכל ההיתרים הנ"ל סרך פגם עכ"פ איכא".

27. ראה אנציקלופדיה לכשרות המזון, מזון מלאכותי, עמ' קעג. שו"ת עמא דבר ח"א סי' כח בשם הרב מרדכי אליהו.

28. מנחת יצחק ח"ח סי' כח. וכן כתבו כמה פוסקים.

שאלה: האם מותר ליטול ויטמינים ללא הכשר?

תשובה: ויטמינים רבים עשויים מחומרים האסורים באכילה, ואין לבריא לאוכלם ללא הכשר. אך אם רופא המליץ על נטילתם – יכול ליטלם, אם עשויים לבליעה ואין בהם טעם.

נימוקי התשובה:

ויטמינים שאין עליהם הכשר אסורים באכילה, שכן בויטמינים יש בעיות כשרות רבות, השייכות לגוף המרכיבים שלהם וציפויים. וכיוון שכיום יש מבחר גדול של ויטמינים בכשרות מהודרת, יש ליטול רק ויטמינים עם כשרות טובה.

אמנם, כאשר מדובר בחולה שבפקודת רופא צריך ליטול ויטמינים, יש לברר תחילה אם יש הכשר לויטמינים אלו, מאחר שאין היתר להאכיל איסור לחולה אם יש כמותו בהיתר²⁹. אם אין כשרות על הויטמינים הנדרשים לרפואה, מאחר שבחלקם האיסור נפסל מאכילה או שכולעים אותו ואינו כדרך אכילה, איסורם הוא מדרבנן בלבד³⁰, שהותר לחולה שאין בו סכנה³¹.

אולם בריא, או אפילו מי שיש לו רק מיחוש קל ואינו בהגדרת חולה שאין בו סכנה³², אין לו ליטול ויטמינים ללא הכשר.

שאלה: האם אגוזי מלך צריכים הכשר?

תשובה: אגוזי מלך כשלעצמם אין בהם בעיית כשרות. עם זאת, יש צורך בהכשר לאגוזי מלך קלויים, בגלל החשש לעירוב שומן לא כשר בהליך הקלייה.

נימוקי התשובה:

אגוזי מלך הנמכרים בארץ מיובאים בעיקר מחו"ל, לכן אין בהם בעיה של תרומות ומעשרות וגם אלו הגדלים בארץ אין בהם יבול ערלה, כך שככלל אין באגוזי מלך בעיית כשרות³³. אך באגוזי מלך קלויים יש חשש שעירבו שומן לא כשר בתהליך הקלייה ולכן יש בהם צורך בהכשר.

יצוין, כי אגוזי מלך רגישים מאוד לתולעים, ולכן קודם האכילה יש לבדוק שאין בהם סימני כירסום, אבקה או חוטים. קשה מאוד לבדוק את כל קיפולי האגוז, לכן, אם מוצאים בהם

29. רמ"א י"ד סי' קנה ס"ג.

30. רא"ש לפסחים פ"א ס"ב. ט"ז או"ח סי' תמב ס"ק ט. שו"ת שאגת אריה סימן עה. פתחי תשובה י"ד סי' צח ס"ק א. ועוד (לענין איסורים שנפסלו מאכילה). ולענין בליעה – ראה דרכי תשובה סי' קנה ס"ק טז. וראה בהרחבה מנחת שלמה ח"א סי' יז וח"ב סי' סג אות ב. ועוד.

31. שו"ע י"ד שם.

32. מנחת שלמה ח"א שם. שו"ת אגרות משה או"ח ח"ג סי' נד (לענין נטילת ויטמינים בשבת).

33. ראה אנציקלופדיה לכשרות המזון, מזון מן הצומח עמ' פב. קובצי הליכות שדה.

סימני נגיעות מוטב שלא לאוכלם כלל. ויש אומרים שלכן עדיף לקנותם כשהם מקולפים וארוזים היטב³⁴.

שאלה: האם מותר לבלוע גלולות שיש בהן ריכוז של אצות ים ללא כשרות, כאשר גלולות אחרות גורמות לתופעות לוואי?

תשובה: למרות הבעיה הכשרותית שבגלולות אלו, מותר לבלוען לצורך רפואי.

נימוקי התשובה:

אצות ים הן צמחי ים הגדלים כמו ירוקת על פני המים, רובן אינן ראויות לאכילה כמות שהן ומשמשות כחומר גלם לתעשייה או כטפל למאכלים אחרים. יש גידול מיוחד של אצות המשמש כמזון לטבעונים, ויש המכנים מהן טבליות ואבקות המשמשות לרפואה או חיזוק³⁵.

מבחינה כשרותית, הרי שהאצות לכשעצמן כשרות לאכילה, אלא שיש להיזהר במוצרים הנוצרים מהן שלא יהיו מעורבים עם תוספת איסור.

מה גם שיש אצות שנמצאים עליהן יצורים שונים ולעיתים הם דווקא המכילים את הויטמינים, כמו ויטמין B12 הנמצא בדרך כלל במזונות שמקורם מן החי, והרי הם כשרים האסורים באכילה, כך שלא ניתן לאכול את האצות אלא לאחר בדיקה.

ואין מדובר בבדיקה שטחית ופשוטה, והיא משתנה בין סוגי האצות השונים. ולכן אם הן אינן בכשרות מהודרת (כפי המצב כיום) – אין לאוכלן³⁶.

אם זאת, נראה שאין לאסור את בליעתן כגלולות לצורך תרופה, כיוון שלדעת רוב הפוסקים בליעת גלולה לרפואה אינה נחשבת כדרך אכילה ומותר ליטלה לרפואה אף אם יש חשש לאיסור תורה³⁷.

מה גם שהאצות נטחנו היטב, שבצב זה יש מקום להתיר תערובתן אף שלא לצורך רפואי³⁸.

34. אנציקלופדיה לכשרות המזון שם.

35. ראה שם, מזון מן הצומח, ערך אצות ים.

36. ראה שם בהרחבה ובספר תולעת שני ח"ב עמ' קלו-קמו.

37. תורת חיים לחולין כק, א. אבל אין כן דעת הנודע ביהודה מהדורא קמא, י"ד סי' לה וחלקת יואב י"ד סי' טז. אולם יש שכתבו שבדבר שאינו נאכל אלא בדרך בליעה אין זו דרך אכילה – ראה מנחת שלמה סי' יז. שמירת שבת כהלכתה פ"מ ספ"ה. וראה גם באהלה של תורה ח"א סכ"א, שכשאין כוונה להנות מהבליעה, כמו בתרופות, אין זה נחשב כדרך אכילה. וראה עוד אנציקלופדיה הלכתית רפואית ערך כשרות, בליעת מאכל (ח"ד עמודים 144-145) ובהמצוין שם.

38. ראה בהרחבה תולעת שני שם דיני שרץ המים ס"ח ובהערה 8 ובהמצוין שם.

פיקוח ראוי לכשרות

שיחה מיוחדת לכבוד גיליון 'מבית ההוראה' - כפר חב"ד
מאת הרב יצחק יהודא ירוסלבסקי שליט"א
מזכיר בית-דין רבני חב"ד בארץ-הקודש ומרא-דאתרא נחלת-הר-חב"ד
בנושא חיזוק הכשרות

פתיחת המוח והלב

עבור חסידים, ועבור חסידי חב"ד בפרט מדורי דורות, עניין השמירה על הכשרות בתכלית ההידור ובהקפדה יתירה עד קצה האחרון – היה אחד העניינים החשובים והמרכזיים ביותר בחייהם.

כבר בשו"ע ובפוסקים מובא שאכילת מאכלים אסורים פוגמים בנפש האוכלם רח"ל, ואף כשהאיסור הוא רק דרבנן, וגם כשהאוכל הוא קטן שאינו בר הבנה¹. ו"כך כתבו המקובלים, שאכילת שקצים ודומיהם מטמטמים הלב והנפש"², והדברים מזהירים ומבוארים בזוהר הקדוש³.

אצל חסידים בפרט נזהרו ביותר בדבר זה, מיוסד על היחס המיוחד שמגלה תורת החסידות לדבר הנאכל על-ידי האדם ונעשה דם ובשר כבשרו, ועל ההבנה במהות ההבדל בין מאכל היתר למאכל איסור.

וכפי שכותב כ"ק אדמו"ר הזקן בספר התניא בפרק ח', את ההגדרה החמורה של מאכל איסור:

"ועוד זאת במאכלות אסורות, שלכך נקראים בשם 'איסור', מפני שאף מי שאכל מאכל איסור בלא הודע לשם שמים, לעבוד ה' בכח אכילה ההיא, וגם פעל ועשה כן וקרא והתפלל בכח אכילה ההיא – אין החיות שבה עולה ומתלבשת בתיבות התורה והתפלה כמו ההיתר, מפני

איסורה בידי הסטרא אחרא משלוש קליפות הטמאות. ואפילו הוא איסור דרבנן, שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה".

כלומר, מאכל שיש בו איזה שהוא איסור דאורייתא או דרבנן, יש לו שייכות לקליפות הרעות, ועל כן גם אם האדם יאכל אותו ח"ו אפילו בשוגג ואף בכוונה לשם שמים כדי לעבוד את ה' – אכילה זו של מאכל הקשור בידי הקליפות תשפיע על האדם לרעה ח"ו להיותו נעשה חלק מגופו שבו שורה נשמתו.

על יסוד זה חונכו וגדלו דורי דורות של חסידים. על הידיעה וההכרה הפנימית שכל דבר שנכנס לפה חייב להיות מושגח

בהשגחה מיוחדת ולאחר ידיעה ברורה שהוא אכן כשר בתכלית הכשרות ללא פקפוק וללא כל חשש; ואשר דבר זה הוא ה'כלי' לכך שהמוח והלב של היהודי יהיו פתוחים לעבודת ה' כראוי.

איכפתיות ומסירות

ידוע מה שהרבי אמר להרב יצחק הענדל ע"ה ממונטריאול בנוגע לעניין ה'ליובאוויטש'ע שחיטה'. אך צריך לדעת שאין הכוונה שעצם השם 'ליובאוויטש'ער חסיד' מקנה איזה סגולה כזו שכל בשר שנשחט על-ידי אדם הנושא שם זה, הרי הוא כשר בתכלית;

כוונת הדברים היא, שאצל יהודי חסידי הלומד חסידות – האמונה מאירה באופן פנימי יותר, וממילא היראת שמים שלו היא אחרת, ואזי האחריות שלו לגבי הכשרת הבשר היא עמוקה ורצינית יותר;

בנוסף, בוודאי שבנוסף ליר"ש של השוחט, מוכרחת להיות השגחה ראויה ומדוקדקת של מערכת כשרות קפדנית שבראשה עומד רב ירא-שמים, ומה טוב א חסיד'שער רב, היודע ובקיא היטב בפרטי הדברים הרבים הנדרשים לצורך הכשרות המהודרת ומתמחה בתחום מורכב זה, ולוקח על עצמו את האחריות לוודא שהמוצר אכן כשר בתכלית הכשרות. וכעין זה הוא גם בנוגע לשאר מאכלים.

זוכרני, אשר אבי ז"ל, היה שולח אותי עוד בהיותי ילד עם מונית מיוחדת ממקום מגורנו בתל-אביב לבני-ברק, בכדי לקנות בשר אשר תחת השגחת הרב יעקב לנדא זצ"ל דווקא, עליו סמך בייחוד. ומאז ומתמיד היה ידוע אצלנו שכשרות הרב לנדא היא הטובה והמהודרת ביותר.

ביקורים בחנויות הקצבים

הרבי הריי"צ הורה לאבי ז"ל ללמוד ניקור, ופירט לו עד כמה חשוב לעסוק בתחום זה כראוי. ואכן, אבי ז"ל למד מקצוע זה, וכהוראת הרבי עסק בו.

יש לפעול בכל דרך
למנוע את הפגיעה אשר
יש המנסים לעשות
בתקופה זו במערכות
הכשרות בארץ ישראל
הי"ל"ת, ורוצים לפרוץ גדר
בזה רח"ל

1. ראה רמ"א י"ד ס"י פא ס"ז. ש"ך שם סק"ו.
2. לשון הים של שלמה יבמות פ"י ס"ז.
3. ויקרא מא, ב.

הייתה תקופה שאבי היה מסתובב ברחובות תל-אביב בין הקצבים לבדוק מה נעשה בחנויותיהם. וכידוע, שישנם קצבים העלולים למכור לקונים מבלי לוודא שכל הדברים שצריכים להיות מוסרים הוסרו מכל וכל ויכולים להחליף חלק בחלק וכו' רח"ל, והצרכנים קצרה ידם מלדעת ולזהות את הדברים; לכן אבי ז"ל היה מסתובב ונכנס בחנויות הבשר, מנקר ומוודא כל העת שלא ימכרו ח"ו החלקים האסורים⁴.

הייתה לו איכפתיות מיוחדת כלפי דבר זה, וכלפי עניין הכשרות בכלל.

הרב שלמה גורן ע"ה הכיר את עבודתו המיוחדת של אבי, ומאוד העריך אותו וסמך עליו. לרב גורן, שהיה הרב הצבאי הראשי, היה חשוב נושא כשרות המזון לחיילים, ועל כן הוא מינה את אבי ז"ל להיות האחראי על כשרות הבשר של הצבא. הבשר היה מגיע מחו"ל למחנה בצריפין, וחלק מתחום האחריות של אבי היה – לבדוק את המקור מהיכן הגיע הבשר, להוריד את החלקים הנדרשים וכו'.

(להבנת הרקע הכללי חשוב לדעת, שבתקופה ההיא רוב הבשר בארץ היה מיובא מחו"ל, מפני שלא היה שייך מבחינה פרקטית לשחוט בארץ שכן היו מעט מאוד ראשי בקר לשחיטה).

החלום החריג

לילה אחד, כך סיפר לי לימים, אבי ז"ל חלם חלום מוזר. בחלום הוא ראה שבבסיס בצריפין מסתובבים "דבר אחר" הוא התעורר משנתו והחלום החריג הטריד את מנוחתו. הוא לא השתהה, הזמין מיד מונית ונסע לבסיס בכדי לבדוק מה מתרחש.

בהגיעו לבסיס, הוא רואה חיילים פורקים שקי בשר ממשאית. הנוהל הרגיל היה, שעל כל שק של בשר הייתה אמורה להיות חותמת כשרות ולצידה מופיע מהיכן הגיע המשלוח וכל יתר הפרטים. אבי ניגש לבדוק את השקים, ולתדהמתו הוא ראה שהם נעדרים לגמרי כל חותמת! הוא בירר את העניין, והתברר, שבטעות שלחו לבסיס משאית טעונה בשקי בשר טרף!

זהו סיפור נורא המבטא מהו רגש אחריות שצריך להיות על מי שמפקח על כשרות האכילה ושתייה של יהודים. מסתבר מאוד, שהאיכפתיות הגדולה והמסירות הרבה שלו למען

הכשרות של החיילים, שנבעו מתוך יראת שמים עמוקה שיצרה רגש חזק של אחריות כלפי העניין – הם היו ה'כלי' לחלום כזה; ומאידך, רגש האחריות העמוק שבו, עורר בו, כאינסטינקט טבעי, את התחושה שבעקבות חלום חריג שכזה, עליו לנסוע מיד לבסיס ולבדוק מה קורה בו.

האיכפתיות והמסירות לעניין הם ה'כלי' לסייעתא דשמיא בהעמדת הכשרות על תילה.

הכשרות משפיעה על הנהגת הילד כפשוטו

חשיבות יתירה ישנה להקפדה על הכשרות בתכלית ההידור כבר אצל הילדים ואפילו מגיל הינקות ממש.

לפני שנים רבות, כאשר עוד התגוררנו בכפר חב"ד, באחת הפעמים בעת שהייתי אצל כ"ק אדמו"ר, רעייתי תחי' סיפרה

4. עיין יו"ד סי' ס"ח. ס"ד. באר היטב שם סק"ו.

לי כי בננו – שהיה אז ילד קטן מאוד – מתנהג בשוכבות יתירה (אינני זוכר את הפרטים, אבל משום מה רעייתי ציינה דבר זה).

הזכרתי העניין בעת כותבי לרבי. תוכן התגובה של הרבי לעניין זה היה, לחפש כיצד להדר יותר בכשרות. כמובן, שלמרות גודל ההקפדה שלנו בכל ענייני הכשרות, בכל זאת בעקבות תשובת הרבי חיפשנו להדר בזה ביתר שאת.

לאור הוראה זו, לחפש להוסיף ענייני הידור בכשרות, אחרי ששכתי לכפר חב"ד החלטתי שאחד הדברים בהם ניתן להוסיף בהידור הכשרות גם בקשר לכלל הציבור הוא – לבדוק ביקדוק בצורכניה של כפר חב"ד את המוצרים הנמכרים בה.

פתאום הבחנתי שאין-שהוא השתחלו אל מדפי הצורכניה וופלים המכילים אבקת חלב (בזמנו, לא היה בנמצא אבקת חלב בכשרות מהודרת). מיד עדכנתי את הרב גרליק ע"ה אודות העניין, והדבר הוסר ממדפי הצורכניה.

זה היה מקרה פרטי שאירע אצלי, בו ראיתי במוחש איך הרבי מקשר עניינים של תוספת הידור בכשרות עם הנהגת הילדים כפשוטו.

לכל חומרא יש שורש למעלה

דרך אגב, בשם האדמו"ר רבי חיים מצאנז זצ"ל בעל ה'דברי חיים' מובא, ש"חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו, אין הטעם האמיתי לאיסורו שמא יערכו בו חלב טמא, אלא שטעם זה הוא הטעם שגילו לנו חכמים, אך יש טעם כמוס אחר מדוע חלב שחלבו גוי אסור"⁵.

גם בדברי החתם סופר מבואר העניין באופן דומה.

באחד מדרושו אמר⁶, שתהיה תקופה ש"יתחילו לדרוש באגדות של דופי לאמר . . . טפשות היא לאסור חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו, וכיוצא באלו בכל המצוות. [אבל באמת] ולו חכמו ישכילו, כי יש בכל אלו טעמים אחרים גבוהים מעל גבוהים . . . ואז יבינו וישכילו כי כל גדרי חז"ל וגזרתם – יש להם שורש למעלה, אז ישימו מחסום לפיהם".

עניין זה תואם ומתיישב היטב עם ההקפדה הגדולה אצל חסידי חב"ד, על-פי הדרכת רבותינו נשיאנו, על הזהירות מחלב עכו"ם מתוך הדגשת ההשפעה השלילית שלו רח"ל על נפש האדם.

כ"ק אדמו"ר הרי"צ סיפר, "שאחד הגיע עם חתנו, למדן גדול, לרבי לליאזנא, והתלונן שהחתן שתמיד התנהג בהנהגה טובה, החלו פתאום להציק לו ספיקות באמונה, והוא עצמו יש לו צער גדול מזה. "אמר לו הרבי שהוא [החתן] נכשל בלא יודעים בחלב עכו"ם, ונתן לו תיקון לכך והוא הבריא ברוחניות"⁷.

ובאגרות קודש של הרבי בכו"כ מקומות הרבי חוזר על תוכן סיפור זה והדגיש כי יש להזהר בזה בכל הגילאים כבר מגיל הינקות, ובפרט בזמנינו שישנה תערוכת חזקה בין טוב לרע⁸.

דברים אלו מלמדים על כללות איסורי אכילה ושתייה, אשר גם איסורי דרבנן וחומרות יתירות שגזרו – יש להם שורש עליון, והקפדה עליהם כראוי שומרת על האדם מהשפעות שליליות.

5. ראה דרכי חיים אות נ.

6. דרשות החת"ס עמ' פא. וראה גם בערה"ש יו"ד קטו ה-ו.

7. ספר המאמרים אידיש התש"א-התש"ה עמ' 57.

8. ראה לדוגמה אג"ק חט"ז עמ' רמג.

ראוי ונדרש מכל אחד ואחת מאנ"ש שי' להתחזק יותר בהידור הכשרות באכילה ושתייה, הן בזהירות ההנהגה בבית, באופן ההשגחה על הכנת המאכלים שיהיו כדין, וכמו ההקפדה על ההפרדה הראויה בין בשר וחלב עם כל פרטי הדינים והחומרות הנהוגות בזה; והן בקניית המוצרים למיניהם בחנויות – שיהיו אך ורק מגופי כשרות המהודרים ביותר!

קצרים

תשובות הלכתיות קצרות משולחן בית ההוראה

**שאלה: אדם שנפטר בחודש אדר. מתי נוהגים את מנהגי
היארציית עבדו בשנה מעוברת?**

תשובה: אם הפטירה אירעה בשנה פשוטה, בני ספרד
ההולכים כשיטת המחבר נוהגים מנהגי יארציית באדר שני;
ואילו בני אשכנז ההולכים כשיטת הרמ"א נוהגים מנהגי
יארציית באדר ראשון. ונוהגים להחמיר ולנהוג מנהגים אלו
גם באדר שני.

ואם הפטירה אירעה בשנה מעוברת - נוהגים מנהגי
יארציית לפי החודש בו הוא נפטר: אם נפטר באדר ראשון
- ינהגו זאת באדר ראשון, ואם נפטר באדר שני ינהגו זאת
באדר שני¹.

**שאלה: מי שנולד באדר של שנה פשוטה ונעשה בר-
מצוה בשנה מעוברת, כיצד יש לו לנהוג?**

תשובה: מי שנולד באדר בשנה פשוטה ונעשה בר-מצוה
בשנה מעוברת, כל דיני חיובי המצוות וכן צירופו למנין וכו'
- חלים מאדר שני, כי זהו החודש העיקרי.

אך גם בעניין זה יש לנהוג לחומרא בכל ענייני החיוב כבר
מאדר ראשון².

**שאלה: אשה העובדת בעיר בה היא מתגוררת וגם בעלה
עובד בעיר זו. לפעמים נוצר מצב שהיא נשארת להשלים
את העבודה כאשר רוב העובדים במקום כבר עזבו את
מקום העבודה, ונשאר במקום רק מנהל העבודה שהוא
יהודי מאנ"ש. האם יש בזה איסור 'יחוד'?**

תשובה: איסור יחוד של אשה ואיש הוא איסור דאורייתא,
והאיסור חל גם אם האיש והאשה הם שומרי תורה ומצוות
למהדרין.

והנה, חז"ל התירו בכמה מצבים לאשה נשואה שבעלה
בעיר להיות בחדר לבד עם אדם אחר. ומכל מקום, ישנו
הבדל מהותי בין יחוד באופן עראי, בין איש ואשה הזרים
זה לזה, שבזה ההלכה מקילה במצב של בעלה בעיר כאמור;
לבין יחוד בין איש ואשה שיש ביניהם קשר מסוים (הנקרא
בלשון הפוסקים "ליבו גס בה"), שבזה ההלכה אינה מקילה
גם אם בעלה בעיר.

וכגון: קרובי משפחה כמו גיסים וגיסות. כמו כן לדעת גדולי
הפוסקים הגדרה זו חלה על איש ואשה העובדים במקום
עבודה אחד, שברוב המקרים יש קשר מסוים, אפילו שהוא
טכני וענייני בלבד, הגורם לכך שהם אינם זרים זה לזה
לגמרי. ובכלל זה הוא גם קשר מסחר בין איש ואשה³.

ועל כן, במצב זה היחוד יהיה אסור.

לסמוך רק על גופי הכשרות המהודרים ביותר

לאור כל זאת, אני מרגיש חובה בנפשי לעורר אודות העניינים
דלקמן, זאת במיוחד לאור מה שאמר לי כ"ק אדמו"ר באחת
ה'יחידויות' המיוחדות שזכיתי להן, וזה תוכן דבריו הק':

"בהיותך מזכיר בית-הדין ועל כל פנים בתור חבר בו, עליך
לדעת שעבודת בית-הדין לא כמנהג רבנים בשנים קדמוניות
שנהגו להמתין עד שבעלי הדין יגיעו אליהם, אלא עליכם
לנסוע ממקום למקום כמו שכתוב בתדא"ר אשר סנהדרין
- בית דין (שזהו תפקידכם) - היו צריכים לחגור את עצמם
בשלשלאות ברזל, וכפי שדובר פעם בהתוועדות באריכות
מדוע לא נאמר חגורה של עור, משום שהיא יכולה להיקרע
או להשתחק, ואילו ברזל הוא דבר מתקיים - ולסובב בכל
עירות ישראל כדי לתקן שם את העניינים הדורשים תיקון".

ראשית, יש לפעול בכל דרך למנוע את הפגיעה אשר יש
המנסים לעשות בתקופה זו במערכות הכשרות בארץ ישראל
היל"ת, ורוצים לפרוץ גדר בזה רח"ל.

שנית, ראוי ונדרש מכל אחד ואחת מאנ"ש ש' להתחזק
יותר בהידור הכשרות באכילה ושתייה, הן בזהירות ההנהגה
בבית, באופן ההשגחה על הכנת המאכלים שיהיו כדין,
וכמו ההקפדה על ההפרדה הראויה בין בשר וחלב עם כל
פרטי הדינים והחומרות הנהוגות בזה; והן בקניית המוצרים
למיניהם בחנויות - שיהיו אך ורק מגופי כשרות המהודרים
ביותר!

דבר זה נוגע לכללות אופן ההנהגה החסידי הנדרשת,
והדבר נחוץ ביותר להצלחת החינוך הראוי. וכפי שהרבי
כותב באחד המכתבים⁴, שכל תוספת בהידור הכשרות
מוסיפה בשיפור תכונות הנפש והמידות, ועל כן גם מאכלים
שרק מהודרים נזהרים מלאכלם ראוי להפריש מהם גם את
הקטנים.

חג הפסח נחוג בבית

כאשר מדובר בעניין ההידור בכשרות האכילה, יש נקודה
נוספת שיש לעורר עליה:

כידוע, הורו לנו רבותינו נשיאנו, אשר יש להקפיד להיות
בבית בחג הפסח, וזאת כדי להצליח לשמור על ההידור
הנדרש בחומרות הפסח.

לאור זאת, מובן ופשוט שאין ראוי כלל למשפחות אנ"ש
להיות במלונות וכו"ב, ויש לעשות כל ההשתדלות לקיים
הפסח בהידור כל משפחה בביתה, וכך יוכלו להדר כראוי
בענייני הפסח.

ועוד והוא העיקר, אשר יש לדעת שבמקומות אלו רבו
המכשולות בעניינים הכי עיקריים של כשרות, צניעות וכו',
ובוודאי שקשה ביותר השמירה והזהירות כראוי בענייני
הפסח כפי שזה בבית. ועל כן כל חסיד ירחיק עצמו ממקומות
אלו בחג הפסח.

(כמובן, ישנם מצבים מיוחדים יוצאי-דופן של קושי מסוים
וכו' - והנצרכים לכך אכן ישאלו אצל רב מורה הוראה
המכיר את מצבם המיוחד).

וכאן המקום למחות בכל התוקף על השימוש הנלוז של
מפרסמים המשרבבים לענייני 'נפש' אלו את שם חב"ד
ורבותינו נשיאנו ר"ל תוך הטעיית הציבור.

ובטוחים אנו אשר הזהירות היתירה בכשרות האכילה
והשתייה, תהיה ה'כל' הראוי להעמיד ילדים ותלמידים
חסידים, יר"ש ולמדנים לנח"ר כ"ק אדמו"ר, ונזכה על-ידי
כך ללכת "בנערנו ובזקננו" לקבל פני משיח צדקנו.

1 שו"ע או"ח סי' תקסח ס"ז. וראה 'התקשרות' גיליון רצג, לוח השבוע
הע' 20.

2 או"ח סי' נה ס"י ברמ"א. אגרות קודש ח"ד עמ' תסד.

3 אה"ע סי' כב ס"ח. ברכי יוסף יו"ד סי' רסז. שבט הלוי ח"ה רג, געגועד.

9. אגרות קודש חח"י עמ' קט.

האם מותר להדפיס דברי תורה כאשר אומרם מתנגד לפרסומם?

תשובה הלכתית מיוחדת

מאת הרב מנחם מענדל הכהן שפרן שליט"א

אב בית הדין בני-ברק

כהוראת שעה או לאנשים מסוימים וכ"ש פסקים והלכות שלדעתו אינם נכונים או לא מדויקים וכ"ש פסקים שחזר מהם וס"ל היום שהם טעות. הרי בנוסף לסילוף של דברי תורה כדלהלן אות ז, הרי זה פגיעה בו שמפרסמן בשמו דברים לא נכונים או שהוא רואה אותם כלא נכונים.

ואטו יזייפו בשם רופא תרופה שלדעתו מסוכן או אינו בדוק, והמפרסם דעתו שהוא תרופה טובה ובדוקה וכדי שישפיע על הציבור אומר בשם רופא גדול מסויים, האם נאמר שהרופא אינו בעל דבר לעכב פרסום זה ורק ממנו הציבור שאמורים לשמור ולהגן על הציבור מרמאים הם הבעלי דברים?

או בעניני מסחר אם יפרסם מאן דהוא על סוחר או רב שהוא ממליץ להשקיע בעסק מסויים והרב או סוחר זה סובר שזהו השקעה מסוכנת וקרוב להפסד מלרווח, בוודאי הוא בעל דבר על שמו הטוב שלא ישתמשו בו להכשיל אנשים בבריאיות או במסחר, וכ"ש בענינים של תורה ורוחניות שזכותו לעכב.

ה. ואפי' בשיחות חסידות שנאמרים בפני ציבור, יש דברים שבוודאי אינם מדויקים לגופם או יש בהם דברים מוקצנים שכדי שהמסר המרכזי יוקלט חייבים להוסיף הקצנה שאינה נכונה מילולית או בעצם הדברים.

לדוגמא, מי שיאמר שיחה חסידית על ההתבוננות בתפילין ותוכנם ויפריז ויאמר כדי שיקלטו עומק בפסוק שהנחת תפילין הם "למען תהיה תורת ה' בפיך" וכשחסר בהנחתו 'למען' זה, חסר לו בעיקר המצוה ובדרגא מסויימת הוא קרקפתא דלא מנח תפילין ובכדי להדגיש עד כמה חשוב ההתבוננות שתתקיים התוצאה ש'תהי' תורת ה' בפיך' הוא מפריז ומקצין במילים של קרקפתא דלא מנח תפילין עד שנכנס לליבות השומעים ומפעיל התפעלותם להתבונן בהנחת תפילין.

ניסוח כזה מתאים לשיחה חסידית בהתרוממות הרוח. אבל אם ידפיסו מילים אלו מתוך הקלטה, זה יישמע מוזר ואפי' לא נכון ואם יוצאו מהקשרם זה יכול להשמע נגד ההלכה. הדברים עצמם יותקפו ויתקיפו ויבזו את ר' יואל זצ"ל בגין דברים שמעולם לא נתכוון לומר וגם יפחית השפעתו בכל שאר דבריו חוץ ממה שיפחית בכבודו.

ו. וגדר הדברים, שכל אדם הוא בעלים על מעמדו וכבודו וערכו ובעלים על השימוש במעמדו וערכו וערך דעתו. וכל המשתמש בשמו בניגוד לדעתו הרי זה גזול אותו. וכל המפחית מעמדו

בס"ד, ד' לסדר ואת יהודה שלח לפניו להורות, ד' טבת תשפ"ב לכ' הרה"ג והרה"ח מוכתר בכל מדה נכונה מוהר"ר אליהו אברהם קירשנבוים שליט"א מורה ודאין בכפר חב"ד ובני ברק ת"ו שוכ"ט

א. במאי דבדיק לן מר לגבי דברי תורה, דברי חיזוק ודברי חסידות וכו' של הגה"ח הר"ר יואל כהן זצ"ל שאמר בפני קבוצות של אברכים ובחורים בהתועדויות שונות או באופן קבוע, ועכשיו אחרי פטירתו (אב תשפ"א) יש שרוצים לכותבם ולהדפיסם.

יש מכתב ממנו משנת תשע"ד שהוא מקפיד מאד שלא ידפיסו שום דבר בשמו גם אם יכתב ש'אחריותם על השומע' או ש'לא הוגה' בלי רשותו בכתב. אותו מכתב נשלח אליכם כתלמידו וכמי שסמך ידו עליו כבר סמכא בכתבי החסידות בגלל שלא הי' לו כתובת המדפיס ומורה לכם להעביר את המכתב למי שהדפיס הדברים. השאלה היא האם אותו מכתב יש לו תוקף עפ"י דין תורתנו הק' לאסור על כל אדם מלהדפיס דברים משמו בלא רשותו בכתב.

ואני מוסיף לשאלה, האם אתם כתלמידו יכולים או חובתכם לעכב מלהדפיס ולהפיץ את הדברים.

ב. דין זה מתחלק לכמה חלקים: א) אם בכחו של האומר או כותב דברי תורה לאסור מחמת עצמו שפרסומו יגרום לו פגיעה בכבודו, (ב) האם בכחו לאסור מחמת דברי התורה עצמם שלדעתו אינם מובהרים ומדויקים לפי דעתו ובזה ייגרם על ידו שיופצו דברים לא מדויקים כפי המתחייב והנדרש ממנו ומדרגתו בדיוק של מסירת דברי תורה וחסידות לרבים ולדורות, (ג) האם בכחו לאסור מחמת זכויות שיש לו בדברי תורתו שאמר.

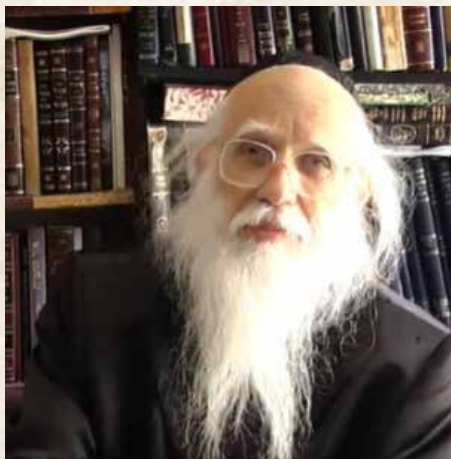
איסור מחמת עצמו

ג. מחמת עצמו: שלא יאמרו משמו דברים שאינם מדויקים לפי דרגות הדיוק שהוא קבע לעצמו, שזה מפחית ממעמדו או פוגע בכבודו.

הנה זה פשוט שכל אדם יכול לעכב שלא יבזוהו בדברים שלדעתו גורם לו בזיון או לעכב בדבר שיכול להביא שדברי תורה או חסידות משמו יובנו לא נכון.

הגע עצמך, האם מותר להוציא דברים שאמר אדם והוקלטו שיגרום לו בזיון או אפי' רק יפגע בכבודו. ויורשיו או תלמידיו שחייבים בכבודו גם לאחר מותו מדין מכבדו בחייו מכבדו במותו והם חסים על כבוד אביהם ורבים יכולים לעכב שלא יבזו את אביהם ורבים והם בעלי דברים בזה כמו הוא עצמו.

ד. ויותר מזה, האם מותר לפרסם בשמו פסקים שלדעתו נאמרו

1. ידוע בשם החתם סופר שאמר לתלמידיו שאינו מקפיד שיאמרו דברים שאמר בשם עצמם אבל מקפיד שלא יאמרו בשמו מה שלא אמר.

הערת המערכת: לפני כמה חודשים, עם התעוררות הדיון בנוגע למכתבו של ה'חזון' הגה"ח הרב יואל כהן ע"ה בנוגע להדפסת דברים משמו ללא רשותו, נשאל הגאון הרב שפרן שליט"א לחוות דעתו בעניין. כהמשך לכך, הרב שפרן שליט"א כתב בעניין תשובה הלכתית רחבה, ומסרה לפרסום בגיליון 'מבית ההוראה' – כפר חב"ד, והיא מובאת כאן כלשונה.

וערכו הרי זה מזיק.

וגזילה וגניבה ומעילה אינו מצומצם רק לממון אלא גם לממון, וחובל בחבירו אינו מצומצם רק לפגיעה ממשית. אלא גם לפגיעה ממשית. וכמו שאסור להזיק ממון חבירו וגופו, אסור להזיק מעמד חבירו. וזהו איסור לשון הרע והוצאת שם רע ואיסור אונאת דברים והלבנת פנים וגניבת דעת [שאסור אפי' בעכו"ם] וכל לאווין אלו הם בכלל מזיק וגזל נפשו וגופו והרגשתו של חבירו.

איסור מחמת דברי התורה עצמם

ז. מחמת דברי התורה עצמם: ולא רק מחמת עצמו זכותו למנוע מעצמו ככל הנ"ל אלא גם בדרגה של מסירת התורה ואיכותה תלוי במעמד האומרם. ואדם גדול שיאמר דברים לא מדויקים לא רק מבזה אותו אלא שלפי דרגתו זה חסר במסירת התורה והחסידות וחשיב כמורה שלא כהלכה. ממילא ודאי אדם עצמו מעכב בכל הנ"ל.

ח. וזהו בכלל מאמר חז"ל בסוטה כ"ב רבים חללים הפילה זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה ועצומים כל הרוגיה זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה, דיש אצל אותו אדם עצמו דברים שעדיין לא הגיעו להיות בדרגה של הגיע להוראה ויש דברים שהם כבר הגיע להוראה. וחייב על האדם שלא לפרסם וללמד דברים שהם אצלו לא הגיע להוראה. וכשאדם לפי דרגתו מרגיש שזה אינו הבר שהוא רוצה ללמד והדברים אינם דברי תורה שהוא אמור ללמד, אסור לו ללמדו. ועי' יו"ד סי' רמ"ב סעיפים י"ג וי"ד.

ט. ויותר מזה, זה גם מבזה את התורה והחסידות, שהרי אדם כר' יואל אומר שזה חסידות. ואינו דומה סברא חלשה שנאמר מפי חסיד פשוט שמדבר מהרהורי לבו לר' יואל שסברותיו חייבים להיות מדויקים.

דוגמא לדבר, התנהגות המותרת לאדם בינוני הוא חילול השם לאדם גדול.

איסור מחמת בעלות על דברי תורה

י. בעלות על דברי תורתו: יש תשובה מהנצי"ב במשיב דבר ח"א סי' כ"ד. תוכן דבריו, שאבי השואל שהי' אדם גדול ציוה שלא להדפיס תשובותיו משום שאין לסמוך עליהם כ"כ כמו מה שכתב בשעת לימודו את הסוגיא, ועי' השיב:

(א) אדרבה על התשובות למעשה יש לסמוך יותר ממה שכתב בשעת לימודו וגם יש סיעתא דשמיא יותר.

(ב) וכמה גאונים שלא רצו להדפיס תשובותיהם שהשיבו, הוא מטעם אחר. דבשביל שיש לסמוך על התשובות ביותר והם לא רצו שיסמכו על דעתם.

(ג) ולפי"ז מסיק "ואחר שכן (שתשובותיו הם יותר כרי סמכא ויותר מכוונים להלכה) יש לנו לחקור אם יש בכח המצוה להזהיר שלא ללמד לאחרים תורתו והוראותיו או לא".

(ד) ומסקנתו דכל אדם הוא בעלים על תורתו ולכאורה הוא יכול לעשות ולצוות עליהם מה שירצה דהוה תורתו דילי. אבל לאחר העיון אינו כן, ואינה נקראת שלו אלא ליתנם למי שירצה, אבל מ"מ אין בכחו ורשותו לאבד אותם לגמרי שהרי מצוה הוא ללמד וללמד לאחרים, ולא לכבשם לעצמו, והי' דומה לתרומה של בעלים שהן שלו ליתן לכל כהן שירצה ומ"מ לאבד לגמרי אין לו רשות.

יא. והנה זה פשוט דמדובר בתורה שחידש שלפי דעתו והבנתו הוא הוא תורת אמת, אבל אם כתב אדם טיטוט של תשובה או חידושים או ענייני חסידות וכו' ולא היו גמורים עדיין דלפי דעתו אינו תורה שראוי ללמדה, או שאמרם בע"פ ואינו באופן המתאים לפרסום בדפוס לפי דעתו, ודאי יכול ומותר ואפי' מצוה וחייב עליו לאבדם או למנוע פרסומם באופן שלא יצא ממנו דבר שאינו מתוקן לפי דעתו.

יב. וכן מי שהורה הוראת שעה שאינו ראוי לפרסמה

שלא יקבעו ממנה הלכה לדורות ודאי

אסור לפרסמה כיון שדעתו דעת תורה היא שאסור לפרסם דברים אלו ודאי אסור לקחתם ולפרסמם גם מכח בעלותו עליהם.

וידועים תשובות שונות שנדפסו אחרי פטירת כמה גדולים שאיתאמר בבי מדרשא, וגדולים וטובים הביעו דעתם שעשו עוול גם לאותו גדול וגם לתורה והלכה שהדפיסם.

ובמס' ע"ז ד' ל"ה ע"א דאמר עולא כי גזרי גזירתא במערבא לא מגלו טעמא עד תריסר ירחי שתא דלמא איכא איניש דלא ס"ל ואתי לזלזולי בה ע"כ, האם נימא דמי שיודע את הטעם או מצאו כתוב מותר לפרסמו.

מסקנות

יג. היוצא מזה:

(א) דכל עוד לפי דעתו זהו תורת אמת ולהלכה אין לו זכות למנוע תורה וחסידות מאחרים, וזה רק אחרי שהסיק שהדברים מכוונים וראויים לפרסום לפי הבנתו ודרגתו.

(ב) אבל אם לפי דעתו אינו ראוי ללמדה אדרבה חייב לבערם או למנוע הפצתם.

(ג) אדם הוא הבעלים להחליט על דברי התורה וחסידות שהוא מלמד ומוסר לרבים מה ראוי ומה אינו ראוי, מה להדפיס ולפרסם ומה לא, איך לכתוב הדברים וכיצד לסדרם וכו'. והאיסור לעבור על דבריו קיים גם לאחר פטירתו.

(ד) אדם הוא בעלים על מעמדו ערכו וכבודו למנוע מלהפחיתם ומלהזיקם.

(ה) מצד הענין דלעיל אות ד, תלמידיו ובניו של אדם החייבים בכבודו הם בעלי דברים בזה.

(ו) מצד הענין דלעיל אות ג, כל אדם הוא בעל דבר לעכב.

ולמעשה צריך לשמוע את הצדדים וגם לתת לאחד או שניים מתלמידיו המובהקים המבינים רמיזותיו ושמעו ממנו איך הוא רצה שהדברים ייראו בכתב ובדפוס, ואז אפשר להחליט האם ראוי וכיצד. ויש דברים שרק אחרי עשרים שלוש שנה יהיו ראויים להדפסה עם הקדמה ותיאור רקע הדברים באיזה הקשר נאמרו.

ידידכם מנחם מענדל הכהן שפרן

בסיד ט"ו תמוז תשל"ד.

לכבוד ר'

שלום וברכה:

הגיע לידי הקובץ שהוצאת לאור כתשורה לחתונתך. ובה, דברים בשמי (כביכול), אמרות שונות בנוגע לתורת החסידות, סיפורים שונים וכו'. ומכיון שדברים אלה הם בשמי - הנני לתודע באופן חד משמעי, אשר אין רשות להדפיס בשמי (גם כשכותבים שזה לא הונה על ידי, ואפילו כשכותבים שזה נעשה שלא בידעתי) בלי רשות מפורשת בכתב.

נוסף לזה שהסיפורים וכן אמרות השונות שנדפסו בקובץ הל"ל אינם מדויקים כלל - ולפעמים, ה"בכך של האמרות והסיפורים (כפי שנדפסו בקובץ הל"ל) הוא היפך כו' - הנה מבלי להכנס כעת בשק"ט אם זה מביא תועלת או נזק, הרי מכיון שמדפיסים זה בשמי, הרי יש לי בעלות על זה, והנני אוסר להדפיס את הל"ל בלי רשות מפורשת ממני בכתב.

באם אתה יודע שישנם בחורים או אברכים שמחכונים להדפיס דברים כאלה - נא להראות להם את מכתבי זה, ולהסביר להם, שדבר כזה (לפרסם בשמי) בה בשעה שהנני כותב במידות שהנני אוסר זה, אין לזה שום מקום.

יואל כהן

נ.ב. מכיון שאינני יודע הכתובת שלך, הנני שולח את מכתבי זה להרב ר' אלי שייח' קירשנבוים.

קביעות מזוזה לפי 'היכר ציר'

מאת הרב ישראל הלפרין שליט"א
מו"צ ודיין בבית דין צדק כפר חב"ד

שבמציאות הנראית לעין, הדבר נראה כימין היציאה מן החדר ולא הכניסה אליו.

לדוגמה: דלת הממ"ד שבבתיים, צריכה על-פי תקן הבטיחות להיפתח כלפי חוץ. ועל כן, למנהג חב"ד יש לקבוע המזוזה לימין הצד אליו נפתחת הדלת ולא לימין הכניסה לממ"ד.

ה. לעיתים מתקנים דלת נוספת לפתח הממ"ד, כאשר המטרה היא שדלת זו תשמש הדלת הפעילה, ואילו דלת הממ"ד התקנית תישאר פתוחה בקביעות מלבד שעת חירום היל"ת.

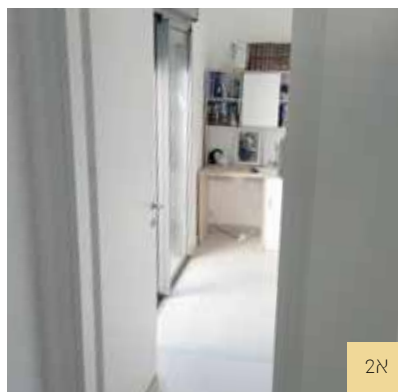
דלת זו הנוספת נפתחת כלפי פנים החדר, ואזי יש לקבוע המזוזה לימין צד הכניסה לחדר הממ"ד (ראה תמונה ב), ולא להתחשב בכיוון פתיחת דלת הממ"ד המקורית.⁷

לקבוע תמיד לפי 'היכר ציר', יש לעשות כן אף אם מצד המציאות יהיה זה לשמאל החדר.

6. כן שמעתי בפירוש מהגרמ"ל לנדא ע"ה אב"ד ב"ב. וכך היא ההוראה המקובלת באנ"ש.

7. ראה שו"ת שואל ומשיב (תליתא, ב, ס' קסו)

למסדרון וכי"ב, והלא חדר זה בר חיובא למזוזה לכל הדעות!! שהרי כי"ב מצינו בדין המפורסם המובא בט"ז (רפ"ט, ד) מתשובת מהרי"ל בחדר אמצעי קטן שיש לו פתח לחדר הגדול וגם פתח לבית החורף, וה'היכר ציר' שבב' הפתחים הוא כלפי החדרים הגדולים. ופסק המהרי"ל, שקובעים מזוזה לשמאל החדר הקטן האמצעי, בב' פתחיו. וכך נקטו הפוסקים אף אם החדר האמצעי הוא חדר החייב במזוזה לכל הדעות (לפי גודלו ושאר התנאים הנדרשים). ראה במקדש מעט (רפ"ט, כא) שסבר זאת כדבר פשוט ע"ש, וכן הביא היד הקטנה (פ"ג מהל' מזוזה אהבה סעי' ח', ועי' בביאור 'מנחת עני' שם אות יג. ולא מצינו מי שחולק עליהם.

ומדבריהם נלמד למנהגינו, שכיוון שאנו מקפידים

'היכר ציר' בדלתות פנימיות

א. לפי מנהג חב"ד, צד ימין לעניין קביעת מזוזה נקבע בדלתות שבתוך המבנה לפי 'היכר ציר'.¹

ב. המשמעות של 'היכר ציר' היא: הכיוון אליו הדלת נפתחת.² כלומר: יש לקבוע את המזוזה בצד ימין של הפתח הפונה לחדר או המסדרון שאליו הדלת נפתחת.³

ג. אין כל משמעות למיקום הצירים על המשקוף, האם הם ממוקמים על המשקוף הצדדי שמצד ימין או שמצד שמאל. ראה תמונות 1א, 2א.

ד. גם כאשר הדלת נפתחת מתוך חדר אחד אל תוך חדר אחר או מסדרון, ואף כשזו הדלת היחידה שבחדר,⁴ קובעים את המזוזה מימין ל'היכר ציר',⁵ אע"פ

1. ספר המנהגים עמ' 81. וראה אגרות קודש חי"ב עמ' תכד: "ישנה הוראה בשם רבותינו הנשיאים שהולכים בחר היכר ציר, וכדעת ראשונים בזה". וראה גם באג"ק נוספות שציינו לקמן בהערות.

בקובץ לקט ופרט ח"ד אות קעו, נתוודענו שהמכתב האמור הופנה אל הגה"ח הרב טוביה בלוי שליט"א. ושם ציין, שישנן כו"כ השערות לאיזה ראשונים התכוון הרבי במכתב, ע"ש. ובשולחן מנחם ח"ה עמ' רכב הערה ה ציינו מספר מקורות נוספים שעסקו בבירור וביאור דברי רבותינו בסוגיא זו.

2. חי"א (טו, יח). קיצור שו"ע יא, ד. וראה חובת הדר פ"ח סק"י שכן פירשו הרבה אחרונים את הגדרת 'היכר ציר', אף שמלשון השו"ע רפ"ט, ניתן להבין אחרת. וכ"ה בספר שכל טוב רפ"ט, צה בשם פסקי הרי"ד.

3. הטעם מדוע 'היכר ציר' קובע את הגדרת הכניסה לעניין קביעת המזוזה: בחדר רגיל, הדלת נפתחת לכיוון פנים החדר ודבר זה הוא המגדיר את הכניסה. ומקובל אצל רוב רבני אנ"ש שכן נוהגים גם אם למעשה סיבת כיוון פתיחת הדלת נקבעה מטעם טכני כמו ביטחון וכדומה.

4. כך שכיוון פתיחת הדלת, אינו מהווה לכאורה הוכחה לדרך כניסה.

5. ואין לתמוה שא"כ יהיה חדר זה כאילו הוא חדר שאין לו מזוזה, שהרי המזוזה היא רק לכניסה

המזווה למקומה הראשון¹⁴.

דלתות ללא 'היכר ציר'

יב. ישנם כמה מקרים בהם אין הגדרת 'היכר ציר' כגון:

1. כאשר דלתות המזווה אינם על גבי קיר אחד החדרים, אלא הם 'כנף על כנף', דהיינו שאין דלת נעה על גבי קיר החדר, אלא הדלתות נעות במסילות מקבילות, ובעת הפתיחה הדלתות נעות לשני הכיוונים, זו ע"ג זו (ראה תמונה ד)
2. כאשר דלת המזווה נכנסת לתוך חלל הקיר בעת פתיחתה ('דלת כיס').
3. כאשר ציר הדלת נפתח לשני הכיוונים – אל תוך החדר ואל הצד שמחוצה לו
4. כאשר סגירת הפתח היא באמצעות

דלת הכניסה לבית

ט. בשונה מהפתחים שבתוך הבית, בפתח הראשון¹² שדרכו נכנסים מן החוץ אל תוך הבית, יש לקבוע המזווה לפי ימין הנכנס ולא מתחשבים ב'היכר ציר'.

י. דלת כניסה צדדית בדירת קרקע שיוצאת לחצר וכיו"ב ואינה מיועדת לשמש לכניסה לבית – יש לקבוע המזווה לפי 'היכר ציר'.

יא. כאשר עושים שיפוצים בדירה, ולתקופה זמנית הכניסה לבית נעשית מהדלת הצדדית דלעיל, יש לשנות מיקום המזווה לתקופה זו, ולקבועה בימין הכניסה.

ולאחר גמר השיפוצים, אם תפסיק דלת זו לשמש לכניסה לבית¹³, יש להחזיר

ו. לדעת פוסקים רבים, גם בדלת הזזה חלה לפעמים הגדרת היכר ציר. והיינו כאשר הדלת נעה על גבי הקיר (בתוך החדר בו קבועה המסילה שעליה תלויה הדלת – ראה תמונה ג), אזי חדר זה נחשב כמו שה'היכר ציר' פונה אליו⁸, וקובעים המזווה בימין הכניסה אליו⁹.

ז. לפי שיטה זו, דלת שקבוע בה מפתח או מנעול רק מצד אחד, ומהצד השני לא ניתן לפתוח כלל – הצד שבו קבוע המפתח נחשב כ'היכר ציר', ויש לקבוע המזווה לימין הנכנס לצד זה¹⁰.

ח. למנהגינו כלל זה שהולכים אחרי 'היכר ציר' הוא לא רק לכתחילה, אלא אף בדיעבד, אם קבעו מזווה לא לפי 'היכר ציר' יש לתקן הדבר. וגם זה נכלל בהוראת בדיקת המזוות¹¹.

צילום: אתר דלתות חמדה

תריס הנגלל למעלה לשם פתיחתו, ואין לפתח דלת נוספת.

בכל מקרים אלו אין הגדרת 'היכר ציר', וצד ימין ייקבע לפי הכללים והסדר

ולא לפי היכר ציר, ולכן במקרה שגם לאחר גמר השיפוצ תמשיך הדלת לשמש לכניסה לבית, אף שתדירות הכניסה תפחת, ויחזור בעיקר להיכנס מן הדלת הראשית, כמו קודם השיפוצ, מכל מקום אין לשנות מיקום המזווה בדלת זו, וישאר לימין הנכנס לבית. אך אם לאחר השיפוצ פוסקת הדלת מלשמש כניסה לבית, ומעתה תהיה מיועדת רק ליציאה לחצר וכדומה, אף שתאורטית ניתן עדיין להשתמש בה לכניסה מן החוץ, יש להחזיר מיקום המזווה לימין המוגדר לפי 'היכר ציר' דווקא.

14. כך קיבלתי מהגרי"מ שטרן שליט"א דומ"ץ ב"ד זכרון מאיר ורב אב"ד קהילות יעקב בני ברק.

(יש להעיר, שדין זה אמור רק לגבי פתח מחדרי הבית שהפך להיות פתח כניסה זמני מרשות הרבים אל הבית; אבל לגבי פתחי חדרי הבית הפנימיים, אין לשנות הגדרת ימין הכניסה של הפתחים בגלל שינוי כיוון ההליכה שנוצר בעקבות הכניסה הזמנית, כל עוד לא ביטלו לגמרי את דלת הכניסה הקבועה. ראה שו"ת שואל ומשיב ובשו"ת מהרש"ם המצויינים להלן הערה 20).

12. כך הוא לשון ספר המנהגים חב"ד עמ' 81: "קביעות המזווה מצד ימין ע"פ היכר ציר – מלבד הפתח הראשון". ועד"ז כתב הרבי באג"ק יב, עמ' תטז.

אך להעיר, שהגרי"י לנדא ע"ה במכתבו אל הרבי (נעתק באג"ק שם עמ' תלו בשולי הגליון) כתב: "מחוץ לדלת הראשונה החייבת במזווה צריכים להתחשב רק עם היכר ציר". ומלשנו "דלת הראשונה החייבת במזווה" משמע, שאפילו אם הדלת אינה ממש הראשונה, כל עוד אין לפניה פתח החייב במזווה מן הדין, גם אם בפועל קבעו בו מזווה, מכל מקום יקבעו המזווה על הדלת הראשונה החייבת במזווה – לימין הנכנס לבית, מבלי להתחשב בכיוון פתיחת הדלת – 'היכר ציר'. ויש לציין, שלשון זו בדברי הגרי"י לנדא מצויה במכתב נוסף שלו מכ' תמוז תש"כ בתיאורו את פרוודור חדר 'היחידות' של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

ומורי הוראה רבים מאנ"ש מורים כך למעשה, ובדלת הראשונה של הבית תיקבע המזווה לימין הנכנס לבית ולא לפי היכר ציר, אף אם יש פתח אחר קודם לכן שאינו חייב במזווה לכל הדעות.

13. אמנם כמבואר להלן (במסגרת) כל זמן שהדלת משמשת לכניסה לבית מן החוץ, גם אם זו אינה הכניסה המרכזית, קובעים בה לימין הכניסה לבית

: "אמנם מה שיש לעיין, במקום שחולקין הדלת לשנים ויש שתי דלתות היאך אזלינן כאן בתר היכר ציר? ונראה דאונות חלק שדרך לפתוח תמיד – זה מקרי היכר ציר".

8. מדברי השאילת יעב"ץ ס' ע עולה, ש'היכר ציר' מוגדר גם לפי היכן תלויה הדלת, באיזה צד, וכן היכן הדלת נוקשת. ועל כן, בדלתות הזזה שהדלת נעה על גבי הקיר, ניכר בהחלט באיזה צד תלויה הדלת, וצד זה הוא הפנימי, ולימין הכניסה לצד זה יש לקבוע המזווה.

ראה חובת הדר פ"ה ח"א הערה יא. שו"ת משא מאיר (למורנו הגרמ"א אהרן ע"ה) יו"ד ס' מח. שו"ת מחזה אליהו ס' קט סק"ח. שכל טוב ס' רפט ס"ק, ששערי המזווה יג, י. נתיבים בשדה השליחות ח"א פ"ז סוף הערה 1. וכן מורים למעשה הרבה מורי הוראה.

9. אמנם יש מורי הוראה מאנ"ש הסוברים, שהחידוש למנהגינו שהולכים רק אחרי 'היכר ציר' ולא מתחשבים בשאר כללים נאמר רק במקום שיש 'היכר ציר' ממש, אך בדלתות הזזה לא נאמר חידוש דין זה, ובהם יש לקבוע צד ימין לפי כללי הפסיקה כמו בדלתות שאין בהם היכר ציר, וכדלקמן סעיפים יג ואילך.

10. ע"פ שאילת יעב"ץ שם ('החדר שבו המנעולים והברזים').

11. ראה אגרות קדש ח"ד עמ' תקלו.

כניסה תורנית

בגמרא¹ דרשו את הכתוב "על מזוזות ביתך" – "דרך ביאתך", והיינו שקובעים המזוזה "לימין בואו לבית ולא מימין לצאתו".²

ולגבי פתח המשמש כניסה לבית מן הרחוב, ברור הדבר שימין הכניסה אל הבית הוא ימין הנכנס אל הבית מהרחוב ועל כן קובעים את המזוזה בצד זה.

אמנם לגבי פתח שבין שני חדרים, יש מקום להסתפק מהו צד ימין הכניסה, שהרי כל צד משמש כניסה לחדר אחר. והנה בגמ'³ אמרו "במזוזה הלך אחר היכר ציר", והיינו ש'היכר ציר' הוא הקובע מאיזה צד היא הכניסה.

ולדעת כמה 'ראשונים', כלל זה נאמר רק במצב שבו אין לנו דרך לדעת מאיזה צד היא הכניסה ואזי 'היכר ציר' הוא הקובע; אבל במקרים שבהם יש לנו ידיעה ברורה מהי הכניסה ע"י הערכות או הוכחות אחרות שמהם מוכח שצד מסוים הוא הכניסה – במקרים אלו לא נאמר הכלל של 'היכר ציר'. כדעה זו הכריעו הרבה פוסקים, וכך הוא המנהג המקובל ברוב העולם.

אמנם על-פי הוראת רבותינו נשיאנו יש לנהוג כדעת כמה מה'ראשונים' שלדבריהם בכל מקרה שבחדרים הפנימיים יש 'היכר ציר' – הוא הקובע מאיזה צד היא הכניסה.

ולכאורה ההסבר בזה הוא, ש'היכר ציר' הוא המהווה הוכחה עיקרית להגדרת כניסה ויציאה לחדר על-פי תורה; ורק היכן שאין לדלת 'היכר ציר' יש לקבוע מהו ימין הכניסה לפי צורות ההוכחה האחרות שהוזכרו בפוסקים (כמבואר בפנים בסעיף יג ואילך).

מהיכן ייכנסו?!

והנה, לגבי מנהג זה, נשאל פעם הרבי המהר"ש שאלה בסיסית:

אם ה'היכר ציר' הוא כלפי צד היציאה מהחדר ואין לחדר פתחים אחרים, אם כן נמצא שקובעים את המזוזה בימין היוצא מן החדר ונכנס אל המסדרון או החדר הצמוד, זאת אומרת שמבחינת ההלכה כביכול אין כניסה לחדר זה, שהרי אנו מתייחסים אל הדלת כפתח ליציאה בלבד ולכן המזוזה נקבעת בימין היוצא. ועל זה נשאלה השאלה: "איך יכנס?" – מהי אם כן הכניסה לחדר כזה?

ועל כך ענה הרבי מהר"ש: "שיטפס דרך הגג",⁴ ובמקום אחר כתב הרבי בלשון זו: "בשם רבותינו הנשיאים... ששאלום ומה יעשו אם כל הדלתות שבחדר היכר ציר שלהם לחדר אחר, ואם כן באיזה אופן יכנס

לחדר, וענו על זה, יכנס דרך החלון".⁵

במשמעות אמירה זו, שקו"ט רבות רבני אנ"ש. יש שסברו,⁶ שהדברים נאמרו בדווקא, ועל כן, כאשר אין לחדר חלון וכיו"ב, כך שאין כל דרך כניסה פיזית לחדר אלא מן הדלת, אזי גם למנהגנו אין לקבוע צד ימין לפי 'היכר ציר', אלא קובעים את המזוזה בימין הכניסה לחדר.

ולפי דבריהם, גם אם יש חלון אלא שיש עליו סורגים כך שבפועל אין שום דרך להיכנס מבחוץ אל החדר, כמו כן כאשר יש חלון בחדר והוא ללא סורגים, אך הדירה ממוקמת בקומה גבוהה מאוד, שבתנאי השטח המצויים שם אין אדם יכול לטפס מבחוץ ולהיכנס לחדר זה דרך החלון – לא נאמרה הוראה זו של 'היכר ציר', ויש לקבוע את המזוזה בדלת החדר לימין הנכנס לחדר.

אך לכאורה מסתבר יותר לומר, שאין כוונת הדברים לומר למצוא אפשרות טכנית לכניסה לחדר, ואם אכן אין אפשרות כניסה כזו, אזי אין ללכת לפי 'היכר ציר'; אלא לעולם עלינו ללכת לפי 'היכר ציר', ודברי הרבי מהר"ש נ"ע נאמרו בדרך דחיה בעלמא, וכוונת הדברים היא לומר – שאין לנו לקבוע הגדרת התורנית של ימין הנכנס

בהתאם למציאות הכניסה הטכנית הנראית לעינינו, אלא עלינו להתחשב בגדרים התורניים הקובעים מהי כניסה, ועיקר גדר כניסה על-פי תורה הוא 'היכר ציר'.⁷

ולמעשה זו ההנהגה הרווחת אצל רבים מאנ"ש.

5. אג"ק יב עמ' תכד.

6. כך סבר הגר"ש דוורקין ע"ה, וכן סוברים – יבלח"ט – הגר"ש ב' לוי והגר"י רסקין שליט"א.

7. כך סבר הגר"י לנדא ע"ה (וראו לציין ללשון מכתבו אל הרבי שנדפס באג"ק ח"יב עמ' תלו בשו"ג: "זכיתי בחסדי ה' אשר כל זמן חסותי בצל קדוה"ק... רבינו זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א, ה' קורא לי בכל פעם של קביעת מזוזות להתלוות על ידו, וילמדני סדר קביעותה").

וכן שמעתי הלכה למעשה מבנו מ"מ הגרמ"ל ע"ה. וכן היה מורה תדיר הגה"ח הרב מאיר אליהו אהרן ע"ה. ושמעתי שכן היה מורה גם הגרמ"ש אשכנזי ע"ה.

ויש לדייק כן מדברי הרבי שהובאו בשו"ג לספר המנהגים שם, ע"ש. ואכמ"ל.

דלהלן: 'פנימי וחיצוני'; 'עיקר הכניסות'; 'עיקר השימוש'.¹⁵

יג. 'פנימי' וחיצוני': הכניסה לחדר נקבעת לפי הסדר של כניסה מן המיקום החיצוני אל הפנימי.

לדוגמה: כאשר יש פתח בין שני חדרים, ולחדר הפנימי יש רק פתח אחד, כך שהדרך היחידה להיכנס אליו היא מפתח זה שבין שני החדרים, יש לקבוע המזוזה מימין לכניסה, וזאת גם אם החדר החיצוני שממנו נכנסים אליו חשוב/שימושי יותר.

יד. 'עיקר הכניסות': חדר פנימי שיש לו שני פתחים ויש אפשרות להיכנס אליו דרך שני חדרים – אין לו הגדרת 'חדר פנימי'¹⁶, ועל כן ימין הכניסה ייקבע לפי עיקר תכליתו של הפתח: אם הפתח משמש בעיקר כדי להיכנס מחדר א' לחדר ב' יותר מאשר מחדר ב' לחדר א' – הרי שיקבע המזוזה בימין הנכנס לחדר ב' (ואם להיפך, ייקבעו להיפך).¹⁷

15. כמה מהפוסקים שעסקו בבירור הלכות מזוזה נקטו את דרוג סדר האפשרויות לפי הסדר דלהלן. ראה חובת הדר (ח, א, ג-ד). שערי המזוזה (יג, ג) ועוד. וראה בהערות דלהלן שישנן שיטות נוספות.

16. ראה שו"ת אבן ישראל ז, לד בסוף התשובה.

17. בגידולי הקדש רפט אות ז, הביא כמה ראיות ש'עיקר הכניסות' גובר על 'עיקר שימוש'. וכתב, שהגדר של 'רוב כניסות' מפורש בגמ' (ראה מנחות לד, א: "במזוזה הלך אחר הרגיל", ופירשו המפרשים שהכוונה לפתח שרגיל בו יותר לצאת ולבוא); ואילו עניין 'עיקר שימוש' הוא חידוש של הלבוש. ואף דהלחם חמודות והש"ך הסכימו לכך, "אינו עיקר טפי מהמפורש בגמרא". וכ"פ במנחת פתים (י"ד רפט, ג). אג"מ (י"ד א

דלת כניסה צדדית

המזווה לפי 'היכר ציר'.⁶

ההנהגה בדירת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ועדיין צ"ע מקביעות המזווה בדירת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע, שיש לה שתי דלתות הנפתחות בכניסה, ואף-על-פי-כן יש חילוק ביניהן: בכניסה הראשית המזווה היא לימין הכניסה, ובכניסה הצדדית המזווה היא לימין 'היכר ציר'.

על-פי זה מבאר הגרשד"ב לויין שליט"א את לשון המענה הנ"ל:⁷

כאשר מדובר בכניסה מהחצר לבית, אין הפרש בין כניסה ראשית לכניסה צדדית, שהרי לא ניתן לומר שנכנסים מהבית אל הרחוב; אמנם בדירת כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ מדובר בבנין שיש בו כמה דירות, ויש שתי כניסות מחדר המדרגות אל הדירה, ובזה יש לחלק בין כניסה ראשית, שבה קובעים את המזווה לימין הכניסה בכל אופן, לבין כניסה צדדית, שבה יש להתחשב ב'היכר ציר'.

אך ישנן כמה שאלות על ביאור זה,⁸ ולמעשה מורים כו"כ רבנים מורי הוראה וותיקים מאנ"ש שכאשר הדלת משמשת לכניסה לדירה אע"פ שאין זו כניסה ראשית, יש לקבוע המזווה לימין הנכנס ולא לפי 'היכר ציר'.

כאמור בפנים, בדלת כניסה ראשית שדרכה נכנסים אל הבית, יש לקבוע לימין הנכנס אל הבית אף אם 'היכר ציר' של הדלת הוא כלפי חוץ.

אמנם, לגבי דלת צדדית שמשמשת גם היא ככניסה לבית, התפרסמו כמה מענות מהרבי שנראים לכאורה כסותרים:

בכמה מקומות משמע,⁹ שבכל הדלתות שמובילות מן החוץ אל הבית יש לקבוע בימין הנכנס ללא התייחסות ל'היכר ציר', ואין חילוק אם זו דלת ראשית או דלת צדדית שנכנסים דרכה אל הבית.

אך במקום אחר¹⁰ נדפסה שורה קצרה ממענה פרטי לשואל בו נכתב ש"יש להתחשב בכניסה צדדית בהיכר ציר".

בכמה בימות עסקו בתיווך שני הוראות אלו,¹¹ אך אין כאן המקום להאריך בזה. אולם בבואנו לדון הלכה למעשה, לכאורה עלינו ללכת לפי הכלל "שילמד סתום מן המפורש", ויש לקבוע מזווה לימין הנכנס לבית בכל דלת שמשמשת לכניסה לבית מן החוץ, גם אם אין זו הכניסה המרכזית, כמו דלת כניסה מהחניה אל הבית וכיו"ב. וזאת אפילו אם 'היכר ציר' הוא כלפי חוץ.¹²

ובוודאי שכן יש לנהוג כאשר דלת צדדית נפתחת ישר אל הרחוב.¹³

אמנם דלת שנועדה לשמש יציאה לחצר האחורית בלבד, הרי אף שיש מעבר מהחצר האחורית אל הרחוב וניתן להגיע לבית גם דרך דלת זו, ואף יתכן שלעיתים רחוקות נכנסים באמצעותה אל הבית אך אין זה משמש במוצהר כדלת כניסה מהרחוב אל הבית – אזי אין דנים דלת זו ככניסה מהחוץ אל הבית, ויש לקבוע בה את

לדוגמה: אם הבאים לבית נכנסים תחילה לחדר א' וממנו יוצאים לחדר ב' (ולא נכנסים תחילה לחדר ב' ומשם עוברים לחדר א'), הרי שצורת ההליכה מוכיחה שהפתח משמש בעיקר למעבר מחדר א' לב', ויש לקבוע המזווה בימין הכניסה לחדר ב'. (ראה תמונה ה).¹⁸

חישוב זה נעשה לפי רוב הכניסות בפועל בפתח זה.¹⁹

אם ברוב הזמן נכנסים מכיוון אחד, ובמיעוט הזמן מתהפך כיוון שימוש הפתח – קובעים המזווה לפי צורת הכניסה ברוב הזמן.²⁰

טו. 'עיקר השימוש': כאשר דרך ההליכה שווה בין שני החדרים ואין הוכחה איזה כניסה עיקרית יותר, קובעים את המזווה בימין פתח החדר ששימושו יותר עיקרי. והגדרת "עיקרי" נקבעת לפי החדר שבו משתמשים בקביעות יותר מאשר בחדר האחר.²¹

לדוגמה: חדר אכילה חשוב ועיקרי יותר מחדר שינה; חדר עבודה או משחק פחותים משניהם.²²

סי' קעה. וי"ד ד סי' מג). מנחת יצחק (א, פט-צ). ושם בשולי הגליון ששמע מהגאון בעל חשב האפוד שהגאון מטשעבין זצ"ל הכריע גם הוא כך. וכ"פ בעל 'חשב האפוד' עצמו (ח"א, סי' לה).

18. לעיתים ניתן להיעזר בקביעת דבר זה ע"פ סימנים שיש במקום. לדוגמה: כאשר מצד אחד של החדר יש שתי כניסות, ומן הצד השני יש רק כניסה אחת, סביר מאוד שרוב הכניסות הן מהצד בו יש שתי כניסות.

דוגמה נוספת: כאשר מצד אחד צורת ההליכה קצרה לעומת הצד השני, מסתבר שרוב כניסות הן מהדרך הקצרה (ראה דעת קדושים המצויין לקמן). כמו"כ ניתן לקבוע פעמים רבות את צד 'רוב כניסות' ע"פ סמיכות החדרים אל הפתח הראשי של הבית (הערת הגרש"י שטיצברג שליט"א).

19. י"א שהקובע בעניין זה היא צורת ההליכה של בעל הבית (דעת קדושים רפט, ס"ק יא-יב). וי"א שהליכת בני הבית מכריעה בזה גם נגד הליכת בעל הבית (גדולי הקודש ס"ק ז. וכ"פ האגרות משה יו"ד ד, מג, ב). ובכל אופן הולכים אחר רוב כניסות בפועל ולא לפי רוב בני האדם שהולכים בפתח זה. והיינו אפילו אם רוב האנשים נכנסים מכיוון אחד, ומעטים שנכנסים מהכיוון השני – אך בפועל מספר הכניסות של המעטים רב הרבה יותר ממספר הכניסות של המרובים – הולכים אחר רוב הכניסות בפועל (אג"מ שם אות א).

20. שו"ת מהרש"ם (ד, קיא בסופה). אג"מ (שם אות ה). שואל ומשיב (תליתאה ב, קסו).

21. ראה לבוש סי' רפט ס"ג. והביאו הש"ך ס"ק ו.

22. דעת קדושים רפט, יב. וכעין זה בחסד לאברהם (אלקלעי) סי' טו.

6. ראה ט"ז סי' רפט ס"ק ד ע"פ מהר"ל. וראה נתיבים בשדה השליחות א' עמ' פח אות ד.

ישנן דירות בכפר חב"ד שבהן דלת צדדית לבית ופסק הגרמ"ש אשכנזי ע"ה לקבוע את המזווה בדלת זו לפי 'היכר ציר'. במקרים רבים, משמשת הדלת ליציאה לחצר ולכן מובן שאין להתייחס לדלת זו ככניסה לבית, כמבואר בפנים.

אמנם באחת הדירות שראיתי, הפתח הצדדי משמש לכניסה לבית מהרחוב, ואעפ"כ נקבעה המזווה שלא מימין הכניסה לבית. וייתכן, שבין השאר עמדו לנגד עיניו דברי הרבי בלקו"ש הנ"ל הערה 2. ומכל מקום כפי שצוין לעיל בהערה 3, פרטים חדשים אודות מענה זה נודעו רק בשנים האחרונות (הרבה שנים אחרי קביעת המזווה באותה דירה). ויתכן שמשנים את משמעותו ההלכתית המעשית של מענה זה, וע"כ לענ"ד אין להוכיח מה היתה דעתו של הגרמ"ש א ע"ה לנוכח המידע המצוי כיום.

7. הועתק בהערות וביאורים תתפא עמ' 52 מגליון כפ"ח 751 עמ' 51. וראה שם מה שהעירו על כך.

8. מלקו"ש חכ"ד.

9. השאלה הגיעה מבחורים באה"ק שבה לא מצוי כל כך מציאות זו, וקשה לומר שזו כוונת המענה. בנוסף, צריך ביורור האם הדלת הצדדית בדירת הרבי הרי"צ באותם ימים נועדה לכניסה ושימשה לכך, או שעיקרה היה ליציאה לחדר המדרגות.

1. ספר המנהגים עמ' 81. אג"ק ח"ב עמ' תכד. ח"ד עמ' תקלו.

2. לקו"ש חכ"ד עמ' 374.

3. ראה באריכות ובטוב טעם מאמרו של הגר"ב אובערלנדר שליט"א בקובץ הערות וביאורים גליון תתעט עמ' 63-61, שמביא פרטים שחדשים אודות מענה זה שנדפס בלקו"ש (שלא היו ידועים כלל לאורך השנים), ולפיהם נראה שיש קושי ללמוד מהמענה האמור הוראה כללית כיצד לקבוע בדלת צדדית המשמשת כניסה לבית.

4. כך שמעתי גם מהגרמ"ל לנדא ע"ה, שהוסיף וציין בזה 'מעשה רב' מאביו, שכן נהג בדירתו. וכ"פ הגר"ש דווארקיין ע"ה בקובץ רז"ש עמ' 57. 5. יומא יא.ב רש"י ד"ה דרך ביאתך, ומש"כ בזה בקובץ הערות וביאורים הנ"ל הערה 3, בשם הרב חיים רפפורט שליט"א.

כניסה למרפסת

כ. לעיתים רבות שני הפתחים משמשים לכניסה למרפסת מכל חדר בפני עצמו³⁰, ואזי יש לקבוע את המזווה בשני הפתחים בימין הכניסה למרפסת³¹. כא. אם מדובר בחדר אחד גדול, כמו סלון וכיו"ב, שיש ממנו שני פתחים

יח. מרפסת סגורה שאין לה כניסה אלא מתוך הבית ואין לה 'היכר ציר' – יש לקבוע את המזווה בימין הכניסה למרפסת²⁷.

יט. מרפסת סגורה שיש ממנה כניסה לשני חדרים ללא 'היכר ציר', אם כל פתח משמש בעיקר לכיוון אחד, והיינו שרוב כניסות מהבית למרפסת הן מפתח אחד ואילו רוב הכניסות מהמרפסת לבית הן מפתח שני, קביעת המזווה תיקבע לפי 'רוב כניסות'; ואם השימוש בשני הפתחים שווה, והיינו שלפעמים נכנסים מפתח אחד ויוצאים מפתח השני ולפעמים להיפך –

לדעת כמה פוסקים יש ללכת במקרה זה אחרי 'עיקר השימוש' ולקבוע המזווה בימין הכניסה מהמרפסת לבית²⁸.

אך יש הסוברים שהיות וכל הפתחים מיועדים ומשמשים בפועל לכניסה למרפסת, יש לקבוע המזווה בימין הכניסה למרפסת²⁹.

על מעבר מחדר גדול לקטן.

27. כן היא דעת מהר"ל וכ"פ הט"ז בס' רפ"ט, ד. וכן פסקו רוב הפוסקים. וכן הוא מנהיגו. וכן שמעתי בפירוש מהגרמ"ל ללנדא ע"ה. וראה מ"ש בזה בשו"ת חלקי יו"ד סי' קסב. וע"ע בשו"ת אמרי יעקב ח"א סי' קכד.

ושמעתי הוכחה יפה לכך ממכתב הרבי (אג"ק יט עמ' שכו. וכן במענה הרבי לרב חודקוב (מביאו הגר"ש דווארסקין ע"ה) ונדפס בקובץ רז"ש עמ' 57. וראה ג"כ שבועון כפר חב"ד גליון מס' 743), שמוכיח מקביעות המזווה במרפסת של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע, שלמנהיגו הולכים אחר 'היכר ציר' אפילו כשדלת החדר נפתחת כלפי חדר אחר ולא לפנים החדר שאליו היא משמשת. ואם בכל מרפסת יש לקבוע לימין הכניסה לבית, מהי ההוכחה ממרפסת הנ"ל שהולכים לפי היכר ציר? בהכרח לומר, ששולל היכר ציר' היו קובעים לימין המרפסת (בשם הרד"א שיח' נוטיק).

וכן הוא מנהג חסידים ואנשי מעשה בעיה"ק ירושלים מקדמת דנא, אף שהמרפסות היו קטנות ופחותות מד' על ד' אמות. וכ"פ באור לציון ח"א, יו"ד סי' יד.

28. כל זאת הוא בהתאם לשיטות הפוסקים ש'עיקר כניסות' גובר על 'עיקר שימוש' (כדלעיל הערה 17), אך לסוברים ש'עיקר שימוש' גובר על 'עיקר כניסות' (כדלעיל הערה 24), בכל אופן יש לקבוע המזווה של הפתחים בצד ימין של הכניסה לבית.

29. גם אם לפעמים בעת שנכנסים למרפסת ורוצים אח"כ להיכנס לחדר הסמוך מקצרים והולכים דרך המרפסת, מ"מ אין הכוונה שהפתח מהמרפסת מיועד ככניסה לבית, אלא זה נעשה

טז. כתבו הפוסקים שצריך להיות ניכר באופן ברור שחדר אחד עיקרי בשימושו ביחס לחדר השני, אבל אם בחדר אחד משתמשים מעט יותר מהחדר השני – אין זה מגדירו כ'חדר עיקרי'²³.

[למנהג רוב העולם, סדרי העדיפויות הללו הם גם כאשר יש 'היכר ציר'. ולפי זה הסדר הוא כך: א) 'פנימי וחיצוני'. ב) 'עיקר כניסות'. ג) 'עיקר שימוש'. ד) 'היכר ציר'. אך ישנה דעה נוספת בסדר הדברים – ראה בהערה²⁴].

יז. חדר קטן פחות מד' על ד' אמות שאין לו 'היכר ציר', נחלקו הפוסקים האם קובעים את המזווה בימין הכניסה אל החדר הגדול או בימין הכניסה אל החדר הקטן²⁵. ולמעשה אם הקטן הוא פנימי יש לקבוע את המזווה בימין הכניסה אליו²⁶.

23. מחזה אליהו סי' קט. שכל טוב רפ"ט, ג, צד.

24. י"א ש'היכר ציר' גובר על 'עיקר הכניסות', אך אינו גובר על 'עיקר שימוש' – דעת קדושים רפ"ט, יא. וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה, ב, קסו. ולדבריהם הסדר הוא: 1) פנימי וחיצוני. 2) עיקר שימוש. 3) היכר ציר. 4) עיקר כניסות.

בקובץ רז"ש עמ' 58 (להגר"ש דווארסקין ע"ה) כתב, ש'כשאין דלתות (ואין היכר ציר) הולכים אחר ימין הכניסה לחדר העיקרי שבבית, היינו שעיקר תשמיש האדם הוא בו'. ומדבריו משמע, ש'עיקר שימוש' הוא התנאי העיקרי שגובר על כל שאר תנאים.

ואפשר שס"ל כדעת הבית מאיר (סי' רפ"ט ס"ג) שאפילו כשאחד החדרים הוא פנימי, לעולם הכניסה נקבעת מהחדר שאינו עיקרי אל החדר העיקרי (ולפי דבריו, הגדרת 'עיקר' נקבעת לפי החשיבות של החדר ביחס לחדר השני, כדן 'עיקר וטפל', ולא על פי קביעות השימוש של החדר). ולפי זה, גם בפתח שבין אחד מחדרי הבית למרפסת, יש לקבוע לימין הכניסה לחדר ולא לימין הכניסה למרפסת, כיון שהחדר חשוב יותר מהמרפסת. אך ראה לקמן הערה 27 שאין אנו נוהגים כן.

ואולי כוונת הגר"ש דווארסקין ע"ה אינה ש'עיקר שימוש' גובר על הכלל של 'חיצוני ופנימי', אלא כוונתו כדברי הדעת קדושים והשוואל ומשיב הנ"ל. ועצ"ע.

25. נחלקו בדבר החמודי דניאל הו"ד בפ"ת יו"ד סי' רפ"ט, ס"ק יא. והגר"ע א' בהגהות לס' רפ"ט, יג.

26. הכרעת כמה מגדולי הפוסקים כדעת החמודי דניאל, ראה מנח"י ח"ג, קג. ח"א, ח. נתיב חיים (להגר"א ד' לאוואוט ע"ה) על דה"ח הלכות מזווה אות ה. וראה חשב האפוד א, לא שכן מנהג העולם. וראה חובת הדר פ"ח ח"א הערה ו ד"ה מיהו.

וכן שמעתי מהגרמ"ל ללנדא ע"ה, והוסיף: שאם היינו קובעים ממקום הפטור לחיוב (דהיינו לימין החדר הגדול) אזי גם אם היה 'היכר ציר' לכיוון החדר הקטן (מקום הפטור), היה צריך לקבוע לפי החדר הגדול, ולמעשה נוהגים אנו לקבוע גם באופן זה לפי 'היכר ציר', ונמצא, שאולינו בזה כפסק החמודי דניאל הנ"ל.

ועל כן גם כאשר אין 'היכר ציר' יש לקבוע המזווה לימין הנכנס מהחדר החיצוני לפנימי או לפי שאר הכללים המבוארים בסעיפים יג-טז גם אם מדובר

שמובילים למרפסת אחת (ראה תמונה ו), אזי לפי הדעה הראשונה שבסעיף יט אין לפתחים אלו גדר 'רוב כניסות', ולכן יש לקבוע המזווה לפי 'עיקר שימוש'. ומכיוון שהבית נחשב עיקר ביחס למרפסת³², יש לקבוע בימין הכניסה מהמרפסת לבית; אך לפי הדעה השניה שבסעיף יט, יש לקבוע בימין הכניסה מהבית למרפסת.

בדרך אגב, אחרי שהאדם כבר נמצא במרפסת. כן כתב לי הגרש"י שטיצברג שליט"א, מחבר ספר שערי המזווה).

והוסיף: 'האופן שבו המרפסת תהיה משמשת ככניסה לבית, יצויר רק באופן שיש איזה סיבה שלא להיכנס לחדר ההוא דרך הפתח הרגיל [מתוך הבית], כגון שהוא חדר לפנים מחדר, ומישהו נמצא בחדר החיצוני, ולכן מיעדים את הפתח החיצוני הפתוח למרפסת, שהוא יהיה כניסה לחדר. או שמיעדים את הפתח החיצוני לכניסה לחדר מחמת שיקולי מקום בחדר הנ"ל וכדו'. אבל בד"כ שני הפתחים מיועדים בעיקרם רק ליציאה למרפסת, ומה שנכנסים משם לחדר זה נעשה רק בדרך אגב'. ולפי שיטה זו, גם במקרה המבואר לקמן סעיף כא יש לקבוע בשתי הפתחים – בצד ימין שמהסלון אל המרפסת.

30. שנכנסים ויוצאים מאותו פתח בדרך כלל. 31. ראה מעדני אשר סי' לו. שערי המזווה (יג, כב הערה מג). שכל טוב (רפ"ט, ג, קיג). תורת חיים וחסד ד עמ' תט. ועוד. וכתב לי הגרש"י שטיצברג שליט"א, שכל הנראה המציאות ברוב הבתים היא, לפי מה שבדק וראה, ששני הפתחים משמשים ככניסה למרפסת, ולא ככניסה לבית. 32. שהרי השימוש בסלון הוא בקביעות יותר מאשר השימוש במרפסת.

דבר חריף בהלכה

מאת הרב חיים פרוס שליט"א
מורה צדק בבית ההוראה

מצינו בפוסקים הראשונים, שדבר שיש לו חריפות, דינו דומה בכמה פרטים לדבר חם שיש בכוחו להבליע ולהפליט¹, והדבר בא לידי ביטוי בכמה וכמה הלכות.

במאמר דלהלן, נביא את תמצית הנושאים הנידונים בהקשר זה בפוסקים, את ההגדרות מהו 'דבר חריף', וכמה דוגמאות מצויות להשלכותיו של דין זה בחיינו.

א. סיוע בהעברת האיסור

נפסק להלכה בשו"ע², שבשר שמלחו אותו להוציא את דמו שנפל בעודו במלחו לתוך תבשיל חם שהיד סולדת בו הנמצא בכלי שני – הבשר נאסר מחמת הדם. וזאת למרות הכלל ההלכתי³ שכלי שני אינו מבשל, ויש אומרים שהוא אינו מפליט ואינו מבליע. והטעם הוא, משום שלמליחות יש דין של דבר חריף, ועל כן הדם אוסר גם בכלי שני.

בהלכות פסח מצינו גם כן חומרות לגבי דבר חריף, כגון: מלח שהיה נתון בכלי הבלוע מחמץ, אפילו הכלי אינו בן יומו והוא נקי לגמרי – המחמיר שלא להשתמש במלח בפסח תבוא עליו הברכה⁴, לפי שיש מי שאומר שבמלח יש כוח להפליט מה שבולע בתוך הכלי גם ללא חום.

הצד השווה בדינים אלו הוא, שהחריפות מסייעת לבלוע בכלי לצאת אל המאכל, או לעבור ממאכל חריף למאכל אחר.

ב. נפק"מ בנושא נ"ט בר נ"ט

והנה, יש מהראשונים שכתבו שדבר חריף

1. ראה רוקח הלכות פסח סי' רנו. ובערוך ערך בית שאור: "כיון דחריף הוא הוי כרותח ובלע". ובמלחמת ה' פסחים ט, א: "אידי דחריף ותקיף מיבלע בלע דכל מילתא דאית ליה חורפא דמי קצת לחמין".

2. רמ"א סימן סט ס"ט.

3. סי' קה ס"ב.

4. שו"ע סי' תמו סני"ה.

יש לו השלכה מעשית גם לגבי הלכת נותן טעם בן נותן טעם. ליתר ביאור:

בגמרא בחולין⁵ נאמר: "דגים שעלו בקערה (של בשר), רב אמר אסור לאכלן בכותח (שהוא מאכל חלבי), ושמואל אמר מותר לאכלן בכותח". ומסקנת הגמ', שמותר לאכלן בכותח.

בביאור מקרה זה, נחלקו הראשונים באיזה אופן בלעו הדגים, היינו המאכל הפרווה, את טעם הבשר. ומצינו שלוש דעות בזה:

א. "דגים שעלו בקערה" פירושו דגים שהתבשלו בסיר פרווה וכאשר הם רותחים הניחו אותם בצלחת בשרית צוננת. דגים אלו מותרים באכילה עם חלבי, משום שהדגים לא ניתנו על בשר ממש אלא רק על צלחת שבלועה מבשר. והרי זה נותן טעם בן נותן טעם (הבשר נתן טעם בצלחת, והצלחת מעבירה טעם לדגים), שמותר. אבל אם הדגים כושלו בסיר בשרי שאז קיבלו טעם מרובה מהבליעות בשר שבסיר – הם אסורים בחלבי⁶.

ב. "דגים שעלו בקערה" פירושו דגים שהתבשלו או נצלו בסיר בשרי ומותרים הם בבישול או צליה עם חלבי, כיוון שטעם הבשר הנמצא בדגים הוא טעם שני ואינו טעם ראשון, שהרי מדובר בסיר בשרי נקי. ולפי זה כל דבר פרווה שאינו טעם ראשון (כלומר שהוא לא התבשל עם בשר ממש), מותר לערבו עם חלבי גם בבישול⁷.

ג. יש שחילקו⁸ בין אם נתבשלו הדגים

5. קיא, ב.

6. יש להעיר, שמגמ' זו משמע לכאורה שאין כל איסור לבשל דגים בכלי בשרי. אך הדבר תלוי בפירוש דברי הגמ' האם מדובר שבישלו או שרק הונחו כמבואר בפנים, ולא באתי אלא להעיר.

7. תוס' חולין קיא, ב בשם ריב"ן.

8. שיטת רש"י שם. והבית יוסף בסימן צו הביא שגם הרשב"א (תוה"א ב"ג ש"ד פו. ובקצר פה:) והר"ן (מ: ד"ה דגים שעלו) הסכימו, דבנתבשלו שרי, אלא שנראה מדבריהם שאינם מחלקים בין נצלו לנתבשלו.

9. ספר התרומה מובא ברא"ש חולין פרק כל הבשר

בסיר בשרי – שאז מותר לאכלם עם חלבי; לבין אם נצלו בסיר בשרי שאז אסור לאכלם עם חלבי.

טעם החילוק הוא, משום שכאשר הם נתבשלו יש ג' נותן טעם: א' מהבשר לדפנות הסיר. ב' מהדפנות למים. ג' מהמים לתבשיל; אבל כנצלו יש רק ב' נותן טעם: א' מהבשר לדפנות. ב' מהדפנות לדבר הנצלה באופן ישיר.

לפי דעה זו, אם בשלו מרק עם ירקות בסיר בשרי, את הירקות יהיה מותר לאכול עם חלבי, ואילו את המרק יהיה אסור לאכול עם חלבי¹⁰.

ולהלכה נחלקו המחבר והרמ"א¹¹, האם לכתחילה יש לחשוש לדעה הראשונה: המחבר לא חשש לדעה הראשונה, ואילו הרמ"א כתב: "ויש מחמירין בצליה ובישול לאסור נ"ט בן נ"ט, והמנהג לאסור לכתחילה, וכדיעבד אם כבר התערב עם מאכל חלבי מותר".

ובשיטת המחבר נחלקו האחרונים האם גם לכתחילה מותר לדעתו לבשל בסיר בשרי דבר פרווה על מנת לאכלו עם חלבי¹².

ג. דבר חריף בולע יותר

והנה, בגמרא¹³ מבואר, שצונן שנחתך בסכין בשרי אין לאכלו עם חלבי. בטעם הדבר כתבו הראשונים, שדבר חריף, גם כאשר הוא צונן הרי הוא בולע לתוכו טעם על ידי החיתוך.

אך טעם זה עדיין אינו מספיק כדי לאסור את הצנן עם החלבי, כיוון שזה דומה לנותן טעם בן נותן טעם. שהרי גם תפוח

ס"ל. הובא בש"ס סי' צה סק"ד.

10. עיין פרי מגדים שפתי דעת סי' צה סק"ד.

11. סימן צ"ה ס"ב.

12. דעת הש"ך בסי' צה סק"ג שגם המחבר מודה שלכתחילה אין לבשל על מנת לאכול עם חלבי, אבל אם בישל בסתם יכול לערב עם דבר חלבי. ועיין בילקוט יוסף איסור והיתר כ"ג ע' כט ועוד שכתב, שהעיקר כמו הבית יוסף בבדק הבית שמותר גם לכתחילה לבשל בסיר בשרי נקי מאכל פרווה על מנת לאכלו עם חלבי.

13. חולין קיא, ב.

אדמה שיבושול בסיר בשרי, מקבל טעם בשרי והרי הוא נ"ט בר נ"ט, ובוה נפסק להלכה שמותר הוא בחלבי. ומדוע הצנון נאסר עם חלב גם בדיעבד?

מצינו בראשונים שני טעמים לכך: (א) סכין אינו דומה לשאר כלים. סתם כלי הוא נקי, ואילו סכין הוא בחזקת אינו נקי כיון שיש עליו שמנונית בשר, וכשחותך את הצנון נבלעת השמנונית בצנון¹⁴. (ב) כיוון שדבר חריף, צנון, בולע יותר, והוי כטעם ראשון.

ד. הנפקות בין הטעמים

הנפקא מינה בין שני הטעמים היא ברורה – אם חתכו צנון בסכין נקי לחלוטין: לפי הטעם של שמנונית, בסכין נקי הצנון יהיה מותר בחלבי (לכל הפחות בדיעבד); ואילו לפי הטעם שחריף מבליע ופולט יותר והוי כטעם ראשון, גם בסכין נקי יהיה אסור לאכול הצנון עם חלבי.

נפקא מינה נוספת: במקרה ובשלו בסיר נקי דבר חריף – לפי הטעם של נקיות יהיה התבשיל מותר בחלבי; ולפי הטעם שדבר חריף מבליע ופולט יותר, אזי גם בבישול תהיה החומרא של דבר חריף והתבשיל יהיה אסור בחלבי.

והנה המחבר פסק¹⁵, שצנון שנחתך בסכין בשרי בן יומו נקי אסור לאכול בחלב עד שיטול ממנו כדי נטילה, וי"א אפילו באינו בן יומו. ונחלקו האחרונים בדעת המחבר עצמו – האם גם הוא אסור באינו בן יומו כדעה זו או לא¹⁶;

ואילו הרמ"א הביא דעת יש אומרים שכל הצנון נאסר, וסיים, שהמנהג לכתחילה לאסור כל המאכל; ובדיעבד, היינו אם בשלו כבר עם המין השני – אין לאסור רק כדי נטילה. ונמצא, שלדבריהם טעם החומרא בצנון אינו מפני השמנונית¹⁷ אלא בגלל היותו דבר חריף שהוא מבליע במאכל טעם ראשון. ולדעת המחבר, דבר זה הופך כדי נטילה מהצנון לבשרי, ולדעת הרמ"א המאכל כולו הפך לבשרי. ועל-פי זה פסק הש"ך, וכן נראה דעת

14. ראה חולין קיב, א. רש"י ד"ה קישות, דסתם קערה מקנחים אותה משומן הקרוש עליה משום מיאוס, אבל סכין פעמים שהשמנונית קרוש עליו ואינו ניכר וכשחותך בצנון הוי נותן טעם מן העיקר. ועוד משום חורפיה בלע טפי מדגים הרוותחים, ואגב דוחקא דסכינא פליט סכינא ובלע צנון.
15. סי' צו ס"א.

16. הט"ז סק"י והש"ך סק"ט תמחו על המחבר שהביא כאן דעת הי"א, ובהמשך ס"ג סתם כהמקילים, ובסימן ק"ג ס"ו כתב להחמיר, וכמה תירוצים נאמרו בוה. בפלתי סי' צו סק"ה כתב שהמחבר החמיר רק בחילתית, אבל בשאר דבר חריף באינו בן יומו דינו כנ"ט בר נ"ט. בכף החיים סי' צו סק"י ואילך כתב שרק בהפסד מרובה הותר המחבר באינו בן יומו. וביביע אומר ח"ח סימן מג האריך להוכיח כי המחבר הותר באינו בן יומו גם לכתחילה ודינו כנ"ט בר נ"ט רגיל.

17. במחבר שם כתב, שבסכין שיש בו שמנונית אסור גם באינו בן יומו.

אדמו"ר הזקן¹⁸, שבישול דבר חריף בסיר בשרי נקי שאינו בן יומו – המאכל נעשה בשרי ואסור לאוכלו בחלבי כמו בסיר בן יומו¹⁹.

ה. מהו דבר חריף?

הגדר של דבר חריף בנוגע לנידון דידן הוא – כל דבר שמחמת חריפותו אינו נאכל הרבה בפני עצמו, אלא עם מאכל נוסף²⁰.

וכתבו הפוסקים דוגמאות לכך: חילתית²¹, בצל, צנון, שום, חזרת. וכן כל מאכל ששמו בו הרבה תבלינים חריפים, עד שכל המאכל הפך להיות חריף. כמו כן דגים מלוחים, אם הם מלוחים מאוד הם נחשבים לדבר חריף²².

יש מאכלים הנחשבים לדבר "חריף קצת" כגון: לימון, אתרוג, ירק כבוש במלח או חומץ, זיתים חיים וכבושים. וגם בהם יש ליזהר לכתחילה²³, ובפרט בכלי בן יומו.

ו. בצל שנחתך או טוגן בכלי חלבי/בשרי

בצל שנחתך בסכין חלבי או בשרי, ולא הסיר אפילו כדי נטילה ובשוגג בישלו או עירבו אותו עם המין השני, כדי שבצל זה לא יאסור את המאכל מהמין השני – צריך שבמאכל יהיה פי שישים כנגד כל להב הסכין²⁴; אמנם בצל שטוגן במחבת חלבי או בשרי, אם הוא התערב במאכל מהמין הנגדי – צריך שבמאכל יהיה פי שישים מהבצל כולו, כיוון שכל הבצל ספג מהטעם הנמצא במחבת.

יש לציין, שבסכין ירקות ביתית סטנדרטית, רוב הבצלים הבינוניים המצויים יש בהם הרבה יותר מפי שישים מלהב הסכין (נפח להב הסכין הוא בין 1-1.5 מ"ל, ואילו בבצל בינוני יש כ-140 מ"ל²⁵).

עוד יש לציין, שסכין נעשית חלבית או בשרית, רק אם היא הייתה במגע עם חלבי או בשרי בחום שהיד סולדת בו; או שהייתה כבושה עם חלב או בשר במשך 24 שעות. אולם, שימוש עם סכין למריחה של גבינה או לחיתוך בשר קר – אינו הופך את הסכין לבשרית או

18. ש"ך שם ס"ק ו. ועיין בהערה 16 שנחלקו בדעת המחבר. שו"ע"ר סימן תמו סמ"ה.

19. שלא כדעת האפי רברבי שהקל באינו בן יומו שמספיק לאסור כדי נטילה.

20. משבצות זהב סי' צו סק"ט.

21. החילתית מוכרת גם כאספטידה או בשם הינג.

22. ש"ך סקט"ז.

23. ספר דבר חריף פ"ב ס"ו.

24. אף שמעיקר הדין היה מספיק כנגד חלק הלהב שנגע במאכל, אבל כיוון שלא ידוע בוודאות כמה נגע במאכל יש לחשב כנגד כל להב הסכין. ט"ז ס"ק ז ש"ך ס"ק ח.

25. עיין בפסקים ותשובות סימן צו הערה 32.

חלבית²⁶.

שו"ת בדיני דבר חריף המצויים

א. שאלה: בצל, או כל דבר חריף אחר, שנחתך בסכין בשרי, מה דינו?

תשובה: לפי דעת הרמ"א²⁷ אסור לכתחילה לאכול את כל הבצל עם מאכל חלבי, אפילו אם הסכין אינו בן יומו²⁸. אך לדעת המחבר נאסר רק כדי נטילה מהבצל, ושאר חלקי הבצל מותרים. ואם נחתך בסכין שאינו בן יומו נחלקו הפוסקים האם לדעת המחבר מותר לכתחילה או רק בדיעבד²⁹.

(וכן להיפך – אם הבצל נחתך בסכין חלבי ורוצה לאוכלו עם בשר. וכן הוא בכל הדוגמאות דלהלן).

אמנם אם יש בבצל שישים נגד להב הסכין, ויסיר משני צידי החתך כדי נטילה שהוא כשני ס"מ מכל צד, יהיה מותר לאכול את חלקו הנשאר עם מאכל חלבי³⁰.

ב. שאלה: בצל שנחתך בסכין בשרי והכניסו אותו למרק חלבי קודם הסרת כדי נטילה. מה דינו של המרק?

תשובה: בדרך כלל, במרק יהיה פי שישים מכדי להב הסכין, ועל כן המאכל מותר³¹. אם כתבשיל החלבי שבו הוכנס הבצל אין פי שישים מלהב הסכין³², התבשיל נאסר, אפילו אם הוציאו את הבצל מתוכו.

ג. שאלה: בצל שנחתך בסכין חלבי בן יומו לפרוסות, שהונחו על גבי פשטידה בשרית ושניהם נאפו יחד. מה דין הפשטידה?

תשובה: הבצל עם טעם החלב שבו, אסור את הפשטידה הבשרית. ואם ניתן להוציא את הבצל מהפשטידה – ראה בהערה³³.

26. ולכאורה יש להוכיח מדברי אדמו"ר הזקן שגם בחיתוך דבר חריף בשרי או חלבי עם דוחקא דסכינא נעשה הסכין בשרי או חלבי. וכפי שכתב בסימן תנא סמ"ה: "מדוכה שרגילין לדון בתוכה שומים ושאר דברים חריפים עם פירורי לחם הרי דינו כבית החרוסת" שנבלע בו החמץ.

27. סי' צו ס"א ברמ"א.

28. ראה רמ"א סי' צה ס"א, שכל הבצל נעשה בשרי.

29. יביע אומר ח"ח סימן מג. וראה לעיל הערה 16.

30. כי רק לחומרא חוששים שמא מתפשט הטעם בכל הבצל, אבל כאשר יש פי שישים נגד להב הסכין, והוריד את הכדי נטילה – שאר הבצל מותר באכילה גם עם המין השני. עיין בפסקים ותשובות סי' צו הערה 31.

31. ואין צריך פי שישים מכדי נטילה, כיוון שאין אומרים חנ"י רק בבשר וחלב ולא בחתיכת היתר – ט"ז שם סק"ה.

32. רמ"א שם.

33. גם כאשר יש פי שישים מהבצל, לא נאמר שהבצל בטל בשישים כיוון שאינו מתערב בפשטידה. לכן חוששים שמא טעם החלב נשאר

ד. שאלה: בצל שנחתך בסכין בשרי, האם מותר לערבו עם סלט הנאכל עם חלבי?

תשובה: אין לערב בצל זה בסלט הנאכל עם חלבי. ואם עבר וערבו, יוציא את חתיכות הבצל מהסלט, והסלט יהיה מותר באכילה עם חלבי.

ואפילו אם היו חתיכות גבינה בסלט בעת היות הבצל בתוכו, הסלט מותר באכילה. מפני שעצם היות הבצל הבשרי בתוך אותה קערה עם חתיכות הגבינה אינו אוסר אותן, כיוון שלא עבר טעם מהבצל לחתיכות הגבינה.

ה. שאלה: בצל שנחתך בסכין חלבי וטוגן אחר כך במחבת בשרית – מה דינם של הבצל, המחבת והכף?

תשובה: אם בשמן אין פי שישים מלהב הסכין החלבי, הכל נאסר – הן הבצל, הן המחבת, והן הכף שעברו בה³⁴.

ו. שאלה: בצל שנחתך בסכין חלבי והכניסו אותו לתוך תבשיל פרווה המתבשל בסיר בשרי. מה דינו של התבשיל?

תשובה: אם יש בתבשיל פי שישים מלהב הסכין, התבשיל מותר בכל אופן; ואם אין בו יותר מפי שישים, אזי אם הסיר אינו בן יומו – התבשיל מותר³⁵; ואם הכלי הוא בן יומו, יש מתירין לאכול את התבשיל אך לא יחד עם בשר או עם חלב³⁶.

ז. שאלה: מה הדין אם בישלו דבר חריף בסיר בשרי, ואחר כך אפו אותו בתנור ותבנית חלבית?

תשובה: המאכל, התבנית והתנור נאסרים. להולכים בשיטת המחבר – רק אם הסיר היה בן יומו, ולהולכים בשיטת הרמ"א – אפילו אם הסיר אינו בן יומו.

בתוך הבצל וקיבל גם טעם בשרי באפיה, ועל כן הפשטידה כמות שהיא נאסרה.

אך אם ניתן להוציא את הבצל מהפשטידה ויש בה פי שישים מהבצל – יש לאסור בפשטידה רק כדי נטילה היכן שהבצל היה מונח, והשאר מותר מחמת ביטול בשישים. וראה בפסקים ותשובות סימן צו הערה 40.

34. לבני ספרד – אם הסכין והמחבת אינם בני יומן הם יהיו מותרים. ואם אחד מהם אינו בן יומו, המאכל יהיה מותר, אך אין לערבו עם המין השני.

35. שהרי כאשר מכניס הבצל לתבשיל – חריפותו פגה, ואזי הכלי השני דינו ככלי שאינו בן יומו והחריף אינו פועל עליו להיות כמו בן יומו. ובפרט, שבכלי שאינו בן יומו יש כמה פוסקים המתירים. ועיין בפסקים ותשובות סימן צו, הערה 54.

36. ראה מהר"ל דיסקין פסקים יד: "הוריתי להתיר בבצלים שנחתכו בסכין חולבת ונתנו בקדרה של בשר (ללא בשר), חדא דדילמא בצל אינו חריף, ואף דנימא דחריף, אכתי לא עדיפי מכלים שהודחו ביחד דהוי פלוגתא דרבוותא בסימן צה מחלוקת מחבר והרמ"א והבצל לא הוציא יותר ממה שיש בסכין, ואף שלא היה ס' נגד הבצלים או הסכין התרת".

כלומר, הוא צירף את מחלוקת המחבר והרמ"א לעניין כלים ואת המחלוקת האם בצל נקרא דבר חריף. ועפ"י הקל במקרה זה.

ח. שאלה: מה הדין אם בישלו דבר חריף בסיר בשרי, ואחר כך הוכנס החריף למרק חלבי?

תשובה: צריך פי שישים מכל הדבר החריף, כיוון שכאשר הוא התבשל בסיר, כולו קיבל את טעם מינו של הסיר (בשונה מנחתך בסכין, שצריך פי שישים מלהב הסכין בלבד). ואם אין פי שישים נגד הדבר החריף – המאכל והכלים נאסרו.

ט. שאלה: מה הדין אם טגנו בצל במחבת בשרית ואחר כך הוכנס הבצל לפירה המתבשל בסיר חלבי?

תשובה: אם הסיר החלבי אינו בן יומו, הפירה מותר באכילה יחד עם הבצל; ואם היה הסיר בן יומו, ואין בתבשיל פי שישים מהבצל – התבשיל נאסר³⁷.

אמנם דינו של הסיר שנוי במחלוקת הפוסקים³⁸, ולכתחילה יש להכשיר את הסיר.

י. שאלה: מה הדין אם בישלו דבר חריף בסיר פרווה והכניסו לתבשיל כף חלבית או בשרית?

תשובה: אם יש במאכל פי שישים מחלק הכף הנכנס לסיר, הוא בטל בשישים והתבשיל נשאר פרווה. ואם אין במאכל פי שישים, לפי דעת הרמ"א המאכל נעשה כמין הכף, בין אם הוא בן יומו או אינו בן יומו³⁹.

(ונחלקו הפוסקים האם גם הכלי הפרווה הפך להיות כמין הכף. ראה בהערה 40).

ואילו להולכים בשיטת המחבר, אם הכף אינו בן יומו – בכל מקרה התבשיל נשאר פרווה.

אך יש לדעת, שבצל נחשב לדבר חריף רק בתחילת הטיגון ובשלב זה הדין יהיה כאמור לעיל.

אבל בשלב שבו הבצל כבר נצלה ואיבד את חריפותו, אין דינו כדבר חריף אלא

37. מדין טעמים פוגעים לפי הרמ"א סי' צה ס"ג, ורק בסכין הקילו. אמנם לפי המחבר בסימן צה ס"ג שלא החמיר בטעמים פוגעים לגבי הדחת כלים יש להתיר גם כאן.

38. ראה להלן הערה 40.

39. במקרה זה, לפי שיטת הרמ"א אין כל סיבה להקל, שהרי זה לכתחילה שלא יערבו מאכל זה במין האחר.

40. לפי מה שכתב המגן אברהם בסי' תנא סקל"א, הרי גם הכלי נהיה כמין הכף או המזלג.

ועיין שם במחצית השקל שהביא שהאבן העזר ביורה דעה סי' צו סק"ג חלק על המגן אברהם שאין הכלי נעשה כדון הכף או המזלג כיון דהוי נ"ט בר נ"ט. וכן היא דעת הש"ך בתחילת סימן קכב,

ועיין גם בתשובות רעק"א מכתב יד הוצאת הגר"נ געשטטר סי' נג, שהביא דברי האהע"ז וכתב דהם דברים ישרים ונכונים. וכ"ה בחו"ד סי' צו ביאורים אות ו' שהקשה על דברי המגן אברהם דאין הכלי בולע את טעם הבשר שנמצא בתבלין.

וראה שו"ע אדמו"ר הזקן סימן תנא ס"ד שמדבריו קצת משמע כהמ"א שהכלי נאסר.

כמו כל בישול מאכל פרווה שהכניסו לתוכו כף חלבית או בשרית, שהדבר תלוי האם הכף בן יומו או לא.

יא. שאלה: מה הדין אם חתכו בצל בסכין חלבי על גבי קרש חיתוך בשרי שלא בלע בשר רותח?

יב. תשובה: יש שהחמירו ואסרו את הבצל באכילה⁴¹; אולם ההוראה המקובלת היא⁴², שהבצל לא נאסר ודינו כחלבי מחמת הסכין.

יג. שאלה: בלנדר וכדומה שריסקו בו ירק חריף יחד עם חלבי או בשרי – מה דינו של הבלנדר?

תשובה: הבלנדר קיבל דין של המין החריף שרוסק בו, כיוון שדבר חריף מבלע על ידי דוחקא דסכינא.

יד. שאלה: לימון שנחתך בסכין בשרי או חלבי ואחר כך סחטו אותו – מה דין הלימון?

תשובה: אין להכניס את המין הנסחט ממנו לתוך המין השני.

טו. שאלה: חתך דבר חריף בסכין בשרי ואחר כך חתכו שוב בסכין פרווה או טחנו בבלנדר פרווה – מה דינו של הכלי השני?

תשובה: נחלקו הפוסקים האם הכלי השני הפך להיות בשרי⁴³. ויש להקפיד לכתחילה שלא לעשות זאת. ומדברי אדמו"ר הזקן משמע, שהסכין או הבלנדר הפרווה נעשו בשרי⁴⁴.

יז. שאלה: האוכל דבר חריף שבושל בכלי בשרי האם הוא צריך להמתין אחריו שש שעות?

תשובה: אין צורך בהמתנה⁴⁵.

יח. שאלה: מי שאכל בשר, האם מותר לו לאכול דבר חריף שנחתך או בושל בכלי חלבי?

תשובה: הפרי מגדים⁴⁶ מביא שהאוכל בשר לא יאכל בתוך שש שעות צנון שנחתך בסכין חלבי, אולם הרבה מהפוסקים⁴⁷ לא קיבלו חומרא זו. והוא הדין לגבי בישול.

41. שו"ת טוט"ד תליתאה סימן רטו.

42. כן פסק הגר"ש וואזנר – ראה מבית לוי עניני יו"ד עמ' לו, וכן פסק הגריש"א, הובא בשמו בספר דבר חריף פ"א סי"ג (שהרי במשטח אין דוחקא דסכינא כמו במורג חרין).

43. ראה לעיל הערה 40.

44. ראה סי' תנא ס"ד.

45. ראה הגהות רע"א סי' פט בש"ך ס"ק יט.

46. סימן תצד א"א סק"ו.

47. ראה דברי המהרש"ם בדעת תורה סי' תצד שכתב, שזהו כאשר הסכין אינו מקונח. וכן קיבלתי שלא נהגו בחומרא זו. וכן כתב בספר דבר חריף פ"א ס"ט.

שינוי סדר הקדישים בתפילה

מאת הרב בנימין כהן שליט"א

מורה צדק בבית ההוראה

א) "חצי קדיש" אחר פסוקי דזמרה; ב) "חצי קדיש" אחר שמונה עשרה; ג) "קדיש תתקבל" אחר "קדושה-דסדרא"; ד) קדיש "יהא שלמא" אחר "עלינו לשבח" (כנוסח אשכנז); ה) "חצי קדיש" אחר "אשרי" בתפילת מנחה; ו) "קדיש תתקבל" אחר תפילת מנחה; ז) חצי קדיש בין ברכות קריאת שמע של ערבית לשמונה עשרה. וקדיש שאחר ערבית אף שגם הוא מצווה, אינו בכלל השבעה.

ועל-פי האריז"ל יש לומר עוד חמישה קדישים בכל יום, ואלו הם:

א) "קדיש דרבנן" לפני "הודו"; ב) "קדיש דרבנן" אחר 'פיתום הקטורת' בשחרית; ג) חצי קדיש לפני "ברכו" של ערבית; ד) "קדיש תתקבל" אחר תפילת ערבית; ה) קדיש "יהא שלמא" אחר פסוקים שאחר תפילת ערבית. ויש שנהגו להוסיף עוד קדיש אחר פסוקים שאחר תפילת מנחה, ויהיו ביחד י"ג קדישים.

ומנהג חב"ד, שהאבל אומר, בנוסף ל"ב קדישים של האריז"ל, גם "קדיש דרבנן" שאחרי לימוד משניות לאחר כל אחת מג' התפילות,⁴ וקדיש "יהא שלמא" אחרי אמירת השיעור היומי בתהילים בשחרית.⁵ סך הכול ט"ז קדישים.

חילוקי המנהגים בסדר הקדישים

ועתה בנוגע לנידון השאלה שנשאלה לעיל:

בקהילות הספרדים נהוג, שבתפילת מנחה קודם "עלינו לשבח", אומרים מזמור ס"ז בתהילים: "למנצח בנגינות מזמור שיר", ואחריו אומרים קדיש יתום "יהא שלמא", ואחר כך "עלינו לשבח". וכן בערבית – לפני "עלינו לשבח" אומרים מזמור קכ"א בתהילים: "שיר המעלות אשא עיני אל ההרים", ואחריו קדיש "יהא שלמא" ואחר כך "עלינו לשבח".

בקהילות האשכנזים יש שנהגים כן, ויש שאין אומרים מזמורים אלו כלל, אלא מיד אומרים "עלינו לשבח", וכן הוא מנהג חב"ד. אכן, כאמור, מנהג חב"ד הוא שאחרי "עלינו לשבח" אומרים קדיש יתום "יהא שלמא", ואחר כך משניות ולאחריהן "קדיש דרבנן".

והשאלה היא:

כאשר חסיד חב"ד האומר קדיש מחמת אבל רח"ל מזדמן לבית כנסת ספרדי, האם עליו לומר קדיש "יהא שלמא" אחרי המזמור הנאמר על-ידי הציבור במנחה או ערבית,

שאלה: אבל רח"ל האומר קדיש במשך שנת האבלות, ונזדמן לו להתפלל במניין שסדר אמירת הקדישים בו שונה ממנהגו. האם עליו לומר קדיש לפי מנהג בית הכנסת בו הוא נמצא בעת תפילתו, או שמא עליו להשתדל בכל דרך לדבוק בסדר בו הוא נוהג תמיד?

ארבעה סוגי 'קדיש'

בכדי לענות על כך, יש להקדים ולבאר טוב יותר את צדדי השאלה.

א) "חצי קדיש" שהוא עיקר הקדיש. ונקרא כן כדי להבדילו משאר הקדישים שיש בהם עוד תוספות. ובכל מקום שאין להאריך בהפסק, אומרים "חצי קדיש" בלבד.

ב) קדיש "יהא שלמא" הנקרא גם "קדיש שלם", ואומרים אותו אחר אמירת פסוקי תנ"ך, ויש בו בקשה שיהא לנו ולכל ישראל שלום וחיים טובים. ומסיימים: "עושה שלום במרומיו וכו' ואמרו אמן". וכיוון שקדיש זה נאמר בדרך כלל על ידי היתומים, הוא נקרא גם "קדיש יתום".

ג) "קדיש תתקבל", הנאמר על ידי החזן אחר סיום תפילת עמידה. ובו מוסיפים בקשה שתפילתנו תתקבל, לפני התוספת של קדיש שלם.

ד) "קדיש דרבנן" שאותו אומרים אחר לימוד בדברי חכמים. ובו מוסיפים תפילה על לומדי התורה לפני התוספת של קדיש שלם, שיזכו לחיים טובים וארוכים.

ותקנו חכמים לומר קדיש בסיום כל שלב של התפילה, כל מקום לפי עניינו:

אחר אמירת קרבנות אומרים "קדיש דרבנן"; אחר סיום פסוקי דזמרה אומרים "חצי קדיש"; אחר נפילת אפיים ותחנונים "חצי קדיש"; אחר קדושה דסדרא "קדיש תתקבל", אחר שיר של יום "קדיש יתום", ואחר פיתום הקטורת "קדיש דרבנן".¹ על ידי הקדיש אנו חותמים ומרוממים כל שלב משלבי התפילה אל המגמה העליונה ביותר, שהיא כבוד שמים, ומתוך כך ממשיכים לשלב הבא.

מניין הקדישים בכל יום

והנה, כתבו הפוסקים² שצריך כל אדם לשמוע בכל יום שבעה קדישים, כנגד מה שנאמר:³ "שבע פיוס הללתיך".

ואלו הם השבעה קדישים:

1. שבולי הלקט ח.

2. ב"י סי' נה, א. משנה ברורה שם סק"ה.

3. תהלים קיט, קסד.

4. כף החיים סי' נה סק"א. ואדמו"ר הזקן באו"ח סי' נה ס"א מביא מהזהר: "וראו לכל אדם לזהר שלא לפחות מלענות י' קדישים בכל יום".

5. אגרות קודש אדמו"ר הרי"צ, ח"ג עמ' קמא. אגרות קודש הרבי ח"י עמ' ער.

6. ראה אגרות קודש ח"י עמ' שב.

שכאמור הקהל אומרו לפני "עלינו לשבח", וזה יחשב במקום הקדיש שאחרי "עלינו לשבח" ואז יאמר אחרי "עלינו לשבח" משניות ו"קדיש דרבנן" – ונמצא שלא הפסיד שום קדיש לפי מנהגו, אלא ששינה את מקום אמירת הקדיש: במקום לאומרו לאחר "עלינו לשבח", הקדים לאומרו קודם "עלינו לשבח" כמנהג בית הכנסת הספרדי;

או שמא עליו לדבוק במנהגו ולהימנע מאמירת הקדיש לאחר אמית מזמור התהלים ולומר הקדישים רק לאחר "עלינו לשבח".

לא לשנות מהציבור

והנה, בעניין זה כתב' הרה"ג הרב יוסף שמחה גינזבורג שליט"א:

"לאור מנהגנו שלא להרבות בקדישים, שאין ליחויב' חסיד חב"ד לומר את הקדיש שאחרי שיר-של-יום בחודש אלול ובכל ראש-חודש, ודי בקדיש האחרון שלאחריו (אחרי 'לדוד אורי' בכל חודש אלול, ואחרי 'ברכי נפשי' בראש-חודש בשאר החודשים). כיוצא בזה, לא יאמר את הקדיש שאחרי 'למנצח בנגינות' (או מזמורים אחרים הנאמרים למנהג הספרדים) במנחה ו'שיר המעלות' בערבית, אלא רק את הקדיש שאחרי 'עלינו' בתפילות אלו".

ובפשטות כוונתו, שיש לחסיד חב"ד לשתוק בעת אמירת הקדיש שאומרים האבלים וכיו"ב בציבור בבית הכנסת שבו נמצא אחרי המזמור ולפני "עלינו לשבח", ואחרי אמירת "עלינו לשבח" יאמר את שני הקדישים. שהרי אם כוונתו שיגיד רק קדיש אחד אחרי "עלינו לשבח" – הרי החסיד קדיש אחד לפי מנהג חב"ד; אלא ודאי כוונתו שאחרי עלינו יאמר ב' קדישים כמנהג חב"ד.

אולם לענ"ד, בהנהגה זו יש משום טעם לפגם. שהרי הנהגה זו תיראה משונה בעיני הציבור: כאשר הם אמרו קדיש בין המזמור לבין "עלינו לשבח" הוא שתק, וכעת אחרי "עלינו לשבח" הוא מעכב את הקהל לשמוע את שני הקדישים: "יהא שלמא" אחרי "עלינו לשבח", משניות ואחריהן "קדיש דרבנן".

ולענ"ד אין ראוי לנהוג כן. ואדרבה. היות ומנהג העולם לומר קדיש אחד (לכל היותר) אחרי "עלינו לשבח", ואילו למנהג חב"ד אומרים ב' קדישים – "יהא שלמא" אחרי "עלינו לשבח", משניות ואחריהן "קדיש דרבנן" – הרי שיותר נכון שיאמר קדיש "יהא שלמא" עם הציבור בעת שאומרים אותו, אחרי המזמור ("למנצח" במנחה" או "שיר למעלות" בערבית) אף שהוא נאמר לפני "עלינו לשבח", וזה יעלה לו במקום הקדיש הנאמר אחרי "עלינו לשבח" למנהגו; ואילו אחרי "עלינו לשבח" יאמר המשניות ויאמר אחריהם קדיש אחד – "קדיש דרבנן".

באופן זה גם ישמור על מניין הקדישים לפי מנהג חב"ד, וגם לא יראה משונה ויטריח הציבור יתר על המידה.

המנין הוא העיקר

בקשר לאמור לעיל, יש להעיר ממה שכתב הרבי באחד המכתבים בעניין אמירת הקדישים⁸: "ישנו גם הטעם דמניעת טורח הציבור, ובימי המעשה – גם הטעם דביטול מלאכה (ראה ברכות ל"א א, ברבי עקיבא כשהיה מתפלל בציבור כו') [=כשרבי עקיבא "היה מתפלל עם הציבור, היה מקצר ועולה מפני טורח ציבור"]⁹. ומגילה כ"ב, ב [=שרב לא רצה להטריח את הציבור, שלא יעמדו מפניו"]¹⁰.

7. 'התקשרות' גיליון תשנ"ג.

8. אגרות קודש ח"י עמ' שב.

כמו כן אציין, שלפני כמה וכמה שנים שאלתי את הגרמ"ש אשכנזי זצ"ל לחוות דעתו בנידון, והשיב לי, שלדעתו אפילו אם יאמר קדיש "יהא שלמא" אחרי "עלינו לשבח" כמנהג העולם ולא יאמר כלל "קדיש דרבנן" אלא רק ב' קדישים "יהא שלמא" – אחד לפני "עלינו לשבח" (אחרי אמירת המזמור) ואחד אחרי "עלינו לשבח", אין בכך שום חיסרון, כיוון שעיקר העניין הוא – מניין וסכום הקדישים שאומר, ולא סוג הקדיש ("יהא שלמא", או "קדיש דרבנן" וכו').⁹

לאור כל זאת, נלע"ד להורות, שחסיד חב"ד האומר קדיש משום 'יחויב' שיש לו ומתפלל במנין שאינו נוהג כנוסח חב"ד, שבו נהוג לומר מזמור תהלים לפני "עלינו לשבח" במנחה וערבית, שיאמר קדיש "יהא שלמא" כמנהג הציבור במקום אחרי "למנצח בנגינות" במנחה או אחרי "שיר למעלות" בערבית; ואחרי "עלינו לשבח" יאמר עוד קדיש "יהא שלמא" כמנהג המקום – כיון שהעיקר הוא מנין וסכום הקדישים, כאמור.

אך כל זאת הוא אם המנין נוהג לומר קדיש "יהא שלמא" אחרי "עלינו לשבח"; אולם אם המנין שבו מתפלל נוהג שלא לומר קדיש כלל אחר "עלינו לשבח"¹⁰, במקרה זה יאמר משניות ו"קדיש דרבנן".

כמו כן, אם מתפלל במקום שאומרים "פתח אליהו" לפני מנחה ואחר כך אומרים "קדיש דרבנן" – יכול לומר המשניות אחר "פתח אליהו", ויגיד קודם התפילה את ה"קדיש דרבנן", על מנת שלא להטריח את הקהל אחר התפילה לעוד קדיש, כיוון שיכול לאומרו קודם התפילה.

ולפי יסוד הנ"ל, הנה אף אם מתפלל במניין שנוהג כמנהג יוצאי מרוקו, הנוהגים לומר אחרי התפילה חצי קדיש בלבד אחר אמירת "עלינו לשבח" – יאמר רק חצי קדיש, כיוון שהעיקר הוא מניין הקדישים. וכן הסכים הגרמ"צ גרוזמן זצ"ל.

לסיכום:

מי שמתפלל בנוסח מסוים ונזדמן לו להתפלל במנין בנוסח אחר, ששם סדר הקדישים שונה, כגון: הנוהג לומר קדיש "יהא שלמא" במנחה וערבית אחרי "עלינו לשבח" והוא מתפלל במנין בו נהוג לומר את הקדיש לפני "עלינו לשבח" ולא אחריו, יש לו לומר עמהם את הקדיש, כיון שאין זה משנה סוג הקדיש שאומר אלא מניין הקדישים שאומר.

9. יש להעיר, כי בשו"ת או נדברו חז"ג סל"ג כתב על פי המשנה ברורה סי' נה ס"א, שהיות וכמה אחרונים קראו תגר על הנאספים לקרוא פסוקים או דברי חז"ל ואומרים ביניהם כמה פעמים קדיש, אלא יש לומר קדיש אחד על פסוקים ואחד על דברי חז"ל ולא יותר – על כן אין לומר פעמיים קדיש "יהא שלמא" בסיום התפילה.

לעומת זאת, באשל אברהם בוטשאטש בסי' קלב ס"ב כתב, שאפשר להוסיף ולומר הרבה קדישים, ודינם כמו י"ג מידות שאומרים בסליחות פעמים רבות בלא הפסק גדול. וכיוון שאין בקדיש שם שמים, אין זה בגדר קדיש לבטלה. וכתב, שכן נהג כאשר היה חזן ולא היה שם אבל, שהוא עצמו אמר פעמיים קדיש "יהא שלמא" בסוף התפילה.

10. ברמב"ם ב'סדר תפילות כל השנה' שבסוף ספר אהבה) לא נזכר לומר "עלינו לשבח" בסיום התפילה. ובטור ס' קלג כתב לומר "עלינו לשבח" בסיום התפילה, אך לא הזכיר קדיש אחריו. ואכן, רבים מהספרדים אינם אומרים קדיש זה – ראה ילקוט יוסף הל' ביקור חולים ואבילות, סי' שעו ס"ח ובהערותיו. ובכף החיים סי' נה א; מח, א; בסוף ד"ה "ודע הקדמה" הביא דברי האריז"ל שאין מקום לקדיש אחר "עלינו".

אבל ברמ"א בסי' קלב ס"ב בהג"ה כתב: "ואומרים 'קדיש יתום' אחר 'עלינו'. ומעניין שאדמו"ר הזקן בסימן נה ס"ד כתב: "וקדיש שלאחר עלינו בין בשחרית בין בערבית לא יאמר אלא א"כ יש עשרה בשעת אמירת הקדיש". ובמהדורה החדשה העירו העורכים בהערה לח: "משא"כ במנחה, להנהיגם שלא לאמר עלינו במנחה. עי' מ"א סי' קלב ס"ק א. אליה רבה שם סוף ס"ק ג. ובנוסח הסידור אומרים עלינו גם במנחה".

מתי צריך לפנות למשטרה?

מאת הרב אברהם מאיר רבינוביץ שליט"א
דיין בבית דין צדק כפר חב"ד

הפוסקים הראשונים והאחרונים; נברר מה מותר ומה אסור; מתי כן ומתי לא; ובאיזה תנאים וכיצד יש לפעול במקרים כגון אלו.
יש לציין, שמסקנות מאמר זה נידונו לפני הגה"ח הרב י. ירוסלבסקי שליט"א, מזכיר ב"ד רבני חב"ד באה"ק, אשר אישר אותם הלכה למעשה.

א. תיקון העולם

כתב הרשב"א⁴: "רואה אני שאם העדים נאמנים אצל הברורים [=אותם אנשים שנבחרו לברר העניין], רשאים הן לקנוס קנס ממון או עונש הגוף הכל כפי שיראה. וזה מקיום העולם.

"שאם אתם מעמידין הכל על הדינין הקצובים בתורה ושלא לענוש אלא כפי שענשו תורה – נמצא העולם חרב ונמצאו פורצין גדרו של עולם ונמצא העולם שמם. וכבר קנסו [חכמים] קנסות במכה את חבריו כו' בכל מקום ומקום דנין לגדור את הדור. וכן עושין בכל דור ודור ובכל מקום ומקום שרואין שהשעה צריכה לכך".

מדברי הרשב"א האמורים עולה, שבדבר שיש בו משום תיקון העולם⁵, יש כח לחכמי ישראל לגדור גדר ולעמוד בפרץ ולמנוע ממזיקי הציבור להזיק; וזאת אף על-ידי הטלת קנסות ועונשים שלא כפי שנקצב על-פי דין תורה, כדי שעל-ידי כך יירתעו המזיקים השונים לבצע הזיקם.

ועל-פי זה, התירו כמה פוסקים⁶ לפנות לרשויות האכיפה כמו משטרה וכיו"ב, אף שעל-ידי כן העונש שיוטל על המזיק יהיה חמור יותר ממה שמגיע לו על-פי דיני התורה⁷.

4. בתשובותיו ח"ג סי' שצג.

5. יש פוסקים (ראה ישורון טו עמ' תרלה) שהתירו דבר זה על-פי דברי הגמרא בבבא מציעא פג, א, שר"א ב"ר שמעון היה תופס גנבים בהורמנא דמלכא ומענישם ומוסרם להריגה. ואף שמדברי הגמ' נראה שלא הסכימו עמו כמה מהאמוראים.

6. והגרש"מ הלבשרשטאם (ישורון שם עמ' תרמג) כתב, שמחלוקתם היא רק כאשר יביאוהו למיתה על-ידי כך, אבל בלאו הכי לכו"ע הדבר מותר. וראה גם מהר"ם שיק ח"מ סי' נ. ש"ך יו"ד סי' קנז ס"ק.

7. ראה ציץ אליעזר ח"מ סי' נב, שהביא דברי המבי"ט בח"א סי' כב שכתב וז"ל: "נקרא נקראתי לבית הועד חכמי צפת ומנהיגיה על ענין יעקב זרקון שזרקו בו מינות וכן אחר הזכור ונתנו רשות למנהיגי הקהילות שייסרו אותו על יד האומות ונחשב בידם". ודבר זה היה שלא על-פי דין אלא רק לצורך שעה ומיגדר מילתא.

7. לפי יסוד זה, שההיתר לפנות לרשויות מבוסס על דברי הרשב"א דלעיל,

אדם הנותן לבעלי חובותיו צ'קים ללא כיסוי בצורה עקבית, ובכך גורם להם נזק כלכלי. ניסו לדבר עמו שיחדל מכך אבל זה חוזר על עצמו שוב ושוב, ועוד ועוד אנשים נפגעים מכך. האם מותר להגיש נגדו תלונה במשטרה?

כמו כן אדם שפוגע בילדים – האם מותר, או צריך, לפנות על כך למשטרה?

השאלה העקרונית הנשאלת כאן היא: האם פניה לרשויות האכיפה העוללות לענוש שלא על-פי דיני התורה, לשם מניעת נזקים של אדם המזיק נקראת 'מסירה' והיא אסורה על-פי דין, או שפניה זו מותרת או אף נדרשת על-פי דין תורה?

לדעת רוב הפוסקים, ההגדרה של 'מסירה' בהלכה היא – מסירת אדם מישראל לרשויות העונשות ודנות שלא לפי דיני התורה, כך שמסירת האדם לרשותן עלולה לגרום לו נזק שלא כדין.

מאיך גיסא, ברור הדבר שבמצב שאין יד בית דין צדק של ישראל תקיפה והוא אינו מוסמך ואינו יכול לענוש ולמנוע בפועל ממזיקים למיניהם להזיק לציבור – לא ייתכן שלא תהיה אפשרות למנוע נזקים אלו מקהל יראי ה'.

אין שום ספק שכאשר אדם רואה גנב המגיע לגנוב בביתו, יש לו דרך על-פי דין למנוע את הגניבה, וישנם דרכים המותרות על-פי תורה למנוע מצב של איש את רעהו חיים בלעו⁸.

להלן במאמר זה נעמוד על מקורות עניין זה בדברי

1. שאלה זו מתחזקת במיוחד כלפי גורמי מקצוע הממונים על הטיפול בציבור, כמו מורים או אף רבנים ועסקנים, עליהם חלה חובת דיווח על-פי חוק. ויתירה מזו: אם ימנעו מדיווח, הם עצמם עלולים להיתבע על-ידי הרשויות.

2. הנידון דלהלן עוסק בסוגי נזקים שבהם בית דין צדק אינו מוסמך מצד חוקי המדינה לעסוק בהם ולענוש, ועל כן אין ביכולתו למנוע ולעצור את הנזקים הנעשים בפועל. זאת בשונה מכל סוגי הסכסוכים הממוניים בין אדם לחבירו, שהמקום לפתור אותם על-פי תורה הוא אך ורק בבית דין צדק הדין על-פי דיני התורה.

3. ראה אוצר המשפט ח"א עמ' קנב הע' 1. והגאון הרב מנחם מענדל הכהן שפרן שליט"א הוסיף, שאם נאסור לפנות למשטרה, הרי שבזה עצמו אנו מזמינים את הגנבים לעשות עוולות דווקא ליהודים יראי ה' ח"ו. ראה חוקי חיים הלכות דיינים סי' כד הע' יא.

ב. הגדרת מחודשת למושג 'מסירה'

גדולה מזו מצינו בדברי הערוך השולחן⁸, וז"ל: "ידוע לכל קוראי הדורות, שבזמן הקדמון במדינות הרחוקות לא היה לאיש ביטחון בגופו וממונו מפני השודדים והאנסים, אף שנשאו עליהם שם משרה. כידוע, גם היום מאיזה מדינות מאפריקה, השוד והחמס שפחות הממשלה עושים.

"ועל טוב יזכרו מלכי אירופא, ובייחוד אדונינו הקיר"ה מרוסא ואבותיו הקיסרים ומלכי בריטניא, שפרשו כנפי ממשלתם בארצות הרחוקות, למען יהי לכל איש ואיש ביטחון על גופו וממונו, באופן שהעשירים לא יצטרכו להסתיר עצמם שלא ישללו ממונם ויהרגו אותם.

"ועל זה סובב והולך כל דיני מסור ומלשין את חברו כאשר נבארם בס"ד, כי המוסר חבירו לפני שודדים כאלה, הלא רודפו בגופו וממונו, ולכן ניתן להצילו בנפשו".

נמצינו למדים, שלדעת בעל הערוך השולחן, כל דיני מסירה הוא רק במדינות שהשחיתות היא צורת הנהגת המדינה, ושרי ופקידי הממשל יגזלו הממון באונס ממון או אפילו נפשות; ועל כן מסירת אדם לרשותם אין בה משום עשיית צדק, אלא אדרבה, על-ידי כך הוא נכנס בסיכון אמיתי לנזק ממוני או אף סכנת נפשות.

אבל במדינות שהממשלה חזקה ויציבה והמדיניות והחוקה של הממשל מטרתם היא צדק ויושר והגנה על אזרחיהם, כמו רוב המדינות המערביות היום – לא קיימים בהן דיני מסירה.

ונראה מדבריו, שגם במקרה של פגיעה בענייני כיעור וכדומה⁹, או הורים המתעללים בילדם עד למצב של פיקוח נפש – אין איסור להודיע על כך לרשויות המטפלות בבעיות אלו¹⁰.

לפי שיטה זו, וודאי שמותר לפנות לרשויות המוסמכות מטעם השלטון במדינות מתקונות לשם מניעת נזקים מהציבור.

אולם מדעת רוב-רובם של הפוסקים נראה שחלקן על דבריו¹¹ וסברו, שאף שעיקר דיני מסירה החמורים נאמרו במקרה שהמסירה מעמידה את הנמסר במצב המסכן את חיי נפשו, מכל מקום, גם במקרה שהנמסר עלול לקבל עונש הגוף כמאסר¹² או אפילו עונש ממון שלא כדיני התורה – קיים בזה איסור מסירה, לכל הפחות מדרבנן¹³.

ג. הצלה עצמית

אולם לאמיתו של דבר ברור שגם בלא הגדרה מחודשת זו למושג 'מסירה', וגם מבלי דברי הרשב"א האמורים אודות "תיקון העולם", מותר, ואף מצווה היא, לדווח אודות דברים כגון אלה לרשויות האכיפה המונעות נזקים מהציבור.

אם כן רק לבית דין יש כוח לאשר מסירה למשטרה או לרשויות. וראה להלן הערה 20 שבדברים שידוע בבירור שאין לבית דין כח למנוע בזמן הזה, הרי זה כאילו ניתנה הרשות לכך.

אמנם לפי המבואר להלן סעיף ג ואילך, מניעת נזק ברור ומידי אינה דורשת כוח בית דין.

8. חו"מ סי' שפ"ט.

9. הציץ אליעזר ח"ט סי' נב מוסיף, שבזה יש גם הצלת האדם מאיסורי כריתות (עניין זה קשור לדין כללי על מי מוטל למנוע אדם מלעשות עבירה), וגם הצלתו מפגיעה בגוף ובנפש.

10. בשערי הלכה עמ' תרנב כתב, שאם יש חשש שיקחו את הילד למקום שאינו שומר תורה ומצוות, יש לשקול הדבר הרבה יותר. וראה גם בציץ אליעזר שם.

11. ראה דיני ממונות ח"ד שער שני פ"ה הערה 1.

12. בפתחי חושן נויקין פ"ד ס"א כתב, ש"עונש תפיסה אפשר שהוא כמוסר גופו, מפני שתפיסה יש בו חשש של פיקוח נפש". זאת משום שבבתי הכלא קיימים מקרים של התעללות פיזית, הן מצד הסוהרים והן מצד האסירים, ולדעתו גם מחמת דברים אלו החמירו מאוד בדיני מסירה.

13. ראה שו"ת בית-יצחק יו"ד ח"א מט, יב: "היינו דמסרו ממון בזמן הזה לא הוי דין רודף, דאין חשש בזה"ז שיבאו לידי נפשות, ובודאי לא נפסל [המוסר] לעדות רק מדרבנן".

דהנה, על דברי השו"ע¹⁴ שפסק "אסור למסור ישראל . . ואפילו היה רשע ובעל עבירות ואפילו היה מיצר לו ומצער", כתב הרמ"א, ש"אם אי אפשר להציל עצמו בדרך אחר" – מותר למסור. ועל דרך זה כתב שם בנוגע לאדם המוכה¹⁵: "יש אומרים דאדם המוכה מחבירו יכול לילך לקבול לפני גויים אף על פי דגורם למכה היזק גדול". וכן מבואר בבאיורי הגר"א¹⁶.

וכן הכריע למעשה רבינו הזקן¹⁷, וז"ל הזהב: "מי שרגיל להכות הבריות ואי אפשר להציל ממנו אלא אם כן ימסרוהו, מצוה על כל אדם למסור לנכרים שיקחו ממנו או שיקצו ידו שלא יוסיף להכות עוד". הרי לנו, שלדעת רבינו הזקן לא רק שהדבר מותר, אלא מצווה היא!

ובמצב של צער לרבים, גם בדברי המחבר נתפרש¹⁸, שמותר למסור את המזיק כדי ליסרו.

ולעיתים רבות, אנשים שפוגעים פיזית או ממונית, זה נעשה על-ידם באופן עקבי והדבר עלול לפגוע בעתיד בעוד אנשים ולא רק ביחיד שכבר נפגע¹⁹.

ונמצא, שבכל מקרה שאין דרך אחרת למנוע את המשך הנזק הנעשה על-ידי האדם המזיק – מותר ומצווה למסור, ובפרט אם עלול להסתעף מהדבר נזק לרבים²⁰.

ועל כן, בשו"ת מנחת יצחק²¹ התיר למסור לרשויות אדם הנוסע באופן לא זהיר בכבישים ומסכן את הבריות. וזאת מדין רודף כפשוטו, ולמנוע נזק עתידי.

ד. איך למנוע גניבה מקופת המועצה דתית?

אירע פעם, שבאחד ממשרדי המועצה הדתית נגנב מהקופה כסף מזומן, פעם אחר פעם. על-פי סימנים שונים שהיו בידי ההנהלה, ידו של אחד העובדים הייתה במעל, אולם ההנהלה לא הצליחה להביא להודאתו.

הם פנו לגריש"א בשאלה, האם מותר להם לפנות למשטרה, אשר אם חקירתה תצליח ותביא להודאת החשוד, הוא יובא לפני בית משפט אזרחי, שבו עלולים להשית עליו עונש חמור. החשוד היה אדם מוכר ובעל משפחה גדולה, שהייתה נפגעת מאוד מפרסום דבר זה; בנוסף לכך, עבודתו של אותו אדם הייתה בענייני קודש, ועלול היה להסתעף ממסירת העניין למשטרה חילול ה', ר"ל.

אך מאידך, הייתה אומדנא חזקה מאוד, שכספי ציבור רבים נגנבים ונעלמים על-ידו, ולא נראתה הדרך לעצור זאת.

הגריש"א התיר להם לעשות זאת²², וזה תוכן דבריו: בשו"ת פנים מאירות²³ כתב לאסור במקרה כעין זה, אבל זהו מפני שבנידון שלו היה חשש שיהרגו את החשוד; ומכך יש ללמוד,

14. חו"מ שפ"ט סי' ט.

15. שם ס"ד.

16. ס"ק נט.

17. הלכות נזקי ממון ס"ו (וראה להלן בהמשך העניין). וראה גם בש"ך סי' שפ"ט ס"ק מה.

18. שם ס"ב. וראה הלכות נזקי גוף ונפש לרבינו הזקן סי"ד.

19. במהרי"ץ חיות (תורת נביאים סי' ז) משמע, שכל הפרה שיטתית של חוק המיטיב עם המדינה, עלולה להביא לאנרכיה ופשעה, וממילא, ניתן להתיר תמיד מסירת מידע לשלטונות בנוגע לדברים אלו. אבל הוא דעת יחיד בעניין זה ודבריו לא הובאו להלכה בספרי הפוסקים.

20. ראה הישר והטוב ח"ד עמ' נו: "נקוט האי כללא בידך: כל דבר שאין בית דין מסוגל בזמן הזה לטפל בו, מותר לפנות לערכאות. ואף על גב דמעיקר הדין צריך נתינת רשות ברורה מבית דין לפנות לערכאות או למשטרה, מכל מקום יש דברים שידוע מראש לכל שאין בית דין מסוגל לטפל בהם ובכחאי גוונא מוטל על בית דין להרשותו לפנות למשטרה. על כן בדברים האלה רשות בית דין נתונה לכל לפנות למשטרה, ולכן בכל ענין הטיפול בעולם הפשע כגון גניבות סמים ורציחות מותר לפנות מיד למשטרה".

21. ח"ח ס' קמח.

22. דבר סיני עמ' מה.

23. ח"ב סי' קנה.

ז. הו מתונים בדין

נקודה נוספת שחשוב להדגיש בהקשר זה:

ההיתר האמור להגיש תלונה ברשויות האכיפה, הוא רק לאחר שישנו בירור גמור אודות הנזק שנעשה על ידי המזיק, או שיש רגלים לדבר²⁷ בצורה מבוססת ביותר²⁸. ובאופן עקרוני, ניתן לסמוך בדברים אלה גם על דברי ילדים קטנים, אבל זאת רק לאחר בירור יסודי ורציני בעניין²⁹;

אולם כאשר מדובר בשמועה בלבד – אין שום היתר לפנות למשטרה או שאר רשויות האכיפה לפני בירור העניין כראוי.

ובכל מקרה של ספק כלשהו הקיים אצל האדם בדבר נכונות העניין או בהיותו סיכון לרבים – יש להתייעץ בהקדם האפשרי עם מורה הוראה שישקול היטב את העניין וינחה מה יש לעשות כדי למנוע את המשך הנזק.

דבר זה אמור במיוחד כלפי תלונות של תלמידים, שלעיתים מחמת דמיון או כעס³⁰ הם טוענים טענות שונות, ומעצימים את העניין מעבר למה שהוא באמת. ועל כן יש לבדוק הדברים עם מורה הוראה לפני עשיית מעשה של הגשת תלונה³¹.

ח. התראה ואזהרה

בשולחן ערוך מבואר, שלפני מסירת אדם שעלול לצאת מפעולותיו נזק לרבים לגויים יש להתרות בו תחילה³². אולם ברור הדבר שכאשר יש סבירות גדולה שאכן יקרה ממנו נזק בעתיד הקרוב ממש, אין לחכות ולראות האם אכן ההתראה הועילה והוא נמנע מלהמשיך ולהזיק בפועל או לא³³.

לדוגמה: אדם הנוסע במהירות ברכב ומסכן את העוברים ושבים, אין לחכות ולו רגע אחד ומיד יש לעשות הכול כדי לעצור אותו.

כמו כן אדם שידוע כפוגע באנשים, לא באקראי כמו מקרה יוצא-דופן של הכאה בעינדא דריתחא וכדומה, אלא ידוע שמדובר בסוג דברים הנובעים מהפרעה נפשית כלשהי וסביר מאוד שכאשר יתאפשר לו הוא ימשיך לפגוע ולהזיק –

אין להמתין ולראות האם הוא אכן ממשיך לפגוע ורק אז למסור העניין לרשויות האכיפה, אלא חובה ומצווה למנוע ממנו מיד את האפשרות להמשיך ולהזיק על-ידי דיווח לרשויות הממונות

שבמצב שכדור שאין חשש נפשות, כמו בימינו במדינות המערביות – הדבר מותר.

אולם מחמת החשש שיארע מכך חילול ה', ביקש שידונו בכך הרבנים שעל-אתר.

מדבר זה יש ללמוד, שבכל מצב מורכב שכזה, יש לנסות ולצמצם ככל הניתן את הנזק והחילול ה' שהגשת התלונה עלולה לגרום.

אך יחד עם זאת יש לדעת, שהדבר העיקרי העומד לנגד עינינו הוא – מניעת המשך הנזק לציבור בכל דרך אפשרית.

ה. מוצא אחרון

הרב משה פיינשטיין ע"ה נשאל פעם³⁴, האם רב רשאי לדווח לשלטונות על אדם שזייף חותמות כשרות, ומכר נבלות וטרפות ככשרות. אם ימסרוהו לרשויות המדינה, כנראה שידונו אותו בעונש קשה בכסף ובמאסר; ועל כן אולי טוב יותר שידונו אותו רבנים בדיני ישראל.

ועל כך ענה הרב פיינשטיין וז"ל: אף שפשעו גדול מאוד, וכנראה אינו בעל תשובה כלל, מכל מקום, "כל זמן שלא ראינו שדייני ישראל אינם יכולים להפסיקו, אין לדונו בערכאות... ועוד, הא ודאי הם ידונו במאסר ובממון, שלא כדיני ישראל, שאז יש לחוש לאיסור מסור – שאסור למסור ישראל ביד עכו"ם, בין בגופו בין בממונו, ואפילו היה רשע ובעל עבירות".

מדברים אלו מתחדדת החובה לברר היטב לפני מעשה, האם אפשר להפסיק את הנזק ללא פנייה לרשויות. וכאשר הדבר אפשרי – אין לפנות אליהן, גם כאשר מדובר במדינות נאורות.

גם הדיין הנודע הרב מנחם מענדל הכהן שפרן שליט"א³⁵ פסק לגבי מלמד המכה תלמידים, שהגשת תלונה לרשויות החינוך או המשטרה היא רק כמוצא אחרון ולאחר כמה אזהרות; ובאם ישנה אפשרות למנוע את הנזק בדרך אחרת כמו פיטורין וכדומה – אין לגשת בשום אופן לרשויות. וזאת בכדי למנוע וצמצם את הנזק שיכול להיות לכל הצדדים המעורבים במצב זה.

ו. מניעת נזק – כן; הענשה – לא

במילים אחרות: בשונה מבית דין של ישראל שבזמן שדנים דיני קנסות וכו' – יש בהענשתם גם גדר של עונש לעובר על דיני התורה, הגשת תלונה בזמן הזה לרשויות האכיפה אינה בגדר עונש אלא אך ורק בתור מניעת נזק בלבד; ולכן יש לעשות זאת רק כאשר אין שום דרך אחרת למנוע את הנזק, ובצורה שתביא למינימום של פגיעה במזיק ובעיקר במשפחתו, ומינימום חילול ה' רח"ל.

דבר זה בולט מאוד בדברי רבינו הזקן בעניין זה וז"ל: "מי שרגיל להכות הבריות ואי אפשר להציל ממנו אלא אם כן ימסרוהו מצוה על כל אדם למסור לנכרים שיקחו ממנו או שיקצצו ידו שלא יוסיף להכות עוד; אבל מי שהכה חברו באקראי – אסור אפילו למוכה עצמו למוסרו".

כלומר: כאשר מדובר אודות מניעת נזק נוסף – "שלא יוסיף להכות עוד", אזי "מצוה על כל אדם למסור"; אולם כאשר מדובר על דבר שאירע באקראי ואין חשש שיקרה נזק נוסף, וכל מטרת העניין היא להעניש – הרי זה בגדר מסירה והדבר אסור³⁶.

24. ראה אגרות משה ח"מ ח"א סי' ח.

25. הישר והטוב כ עמ' לו.

26. ראה פתחי חושן נזיקין פ"ד סי' ו. ושם פ"ב הערה מט כתב וז"ל: "הנלענ"ד בזה שלאחר מעשה ואין חשש שיעשה כן להבא – שאסור לפנות למשטרה או להעיד בפניהם אם על ידי כן יזק אדם מישראל שלא עפ"י דין תורה. והעושה כן הרי הוא בכלל מוסר ומזיק אלא א"כ יטול רשות מבית דין שישקלו הדבר

אם יש מקום לעונש כזה". ועיין תחומין ח"ג עמ' 358 ואילך.

27. ראה בתשב"ץ ח"ג סי' קסח, שגם באומדנא על הגניבה, התיר להכניס החשוד למאסר עד שהודה והחזיר את הגניבה, ע"ש.

28. כך עולה מדברי הפנים מאירות ח"ב סי' קנה, הובא בפתחי תשובה ס"ק יט. וכן כתב בשו"ת התשב"ץ ח"ג סי' קסח. והגר"ן גולדברג ע"ה ביטורן חט"ו עמ' תרנה פסק, שגם באומדנא מותר למסור לרשויות בכדי למנוע גניבה או פגיעה, גם אם אין עדות מוחלטת.

29. ברמ"א ח"מ סי' לה סי"ד מבואר, שבמקום שאין שייך שיהיו מצויים בו עדים כשרים אלא רק אשה או קטן, סומכים על עדותם. ועל כן במקרים של פגיעה בילדים או נשים, שבדרך כלל נעשית במקום שאין עדים מצויים – ניתן לסמוך על דבריהם לאחר בדיקה יסודית ורצינית. ובוודאי שכך הדין כאשר כל המדובר הוא לא בנוגע להענשה אלא למניעת נזק נוסף.

30. ידוע, שלפעמים בגלל כעס של תלמיד, מורה יכול להיכנס למצב שבהרגשתו טוב מותו מחיי רחמנא ליצלן. ועל כן יש להיזהר מאוד שלא לעשות דברים אלה לשווא.

31. כל עוד לא יודעים את הדבר בוודאות ומסתמכים על רכילות ושמועות, מעבר לאיסור מסירה החמור, ישנו גם איסור לשון הרע, ואולי הוצאת שם רע.

ואל יאמר האדם: ממה נפשך, המשטרה תחקור היטב ותגלה את האמת. ואזי אם אכן הייתה בעיה, היא תטופל; ואם יתברר שהכול בסדר, אזי מה הבעיה? שהרי אסור לגרום צער ופחד לחברו, או לפגוע בו בשום דרך. והכל יודעים שכאשר אדם נחקר במשטרה, הדבר עלול מאוד להתפרסם במקום או במאוחז, שמו הטוב יהרס, לפעמים פרנסתו תיהרס גם כן, ולפעמים אף יותר גרוע מכך רח"ל.

32. ח"מ סי' שפח סי"ב ברמ"א. שוע"ר שם.

33. ראה פתחי חושן נזיקין פ"ד הערה כב.

קצרים

תשובות הלכתיות קצרות משולחן בית ההוראה

שאלה: האם סעודת שבע ברכות צריכה להיות בהפרדה בין גברים לנשים?

תשובה: אסור לקיים סעודת שבע ברכות כאשר מסובים על שולחן אחד אנשים ונשים ממשפחות שונות, ומוכרחת להיות הפרדה ביניהם. וכמה פוסקים חשובים כתבו, שלא הפרדה אין לברך "שהשמחה במעונו".

(כאשר הסעודה התקיימה בהפרדה ורק בשעת ברכת השבע ברכות באות הנשים עם הכלה לשמוע את השבע ברכות, בוודאי ניתן לומר "שהשמחה במעונו").

ולכתחילה צריך להקפיד להעמיד מחיצה גמורה, וזאת גם כאשר אין קהל גדול. כמו כן אם האנשים והנשים יושבים בשני חדרים נפרדים שאין רואים אילו את אילו בישיבתם, הדבר נחשב כהפרדה לעניין זה.

ובמקום שאין אפשרות טכנית לעשות זאת, לכל הפחות יש לעשות מחיצת הפרדה בגובה עשרה טפחים.

(כמה פוסקים לימדו זכות על אמירת "שהשמחה במעונו" גם ללא הפרדה, אך לכתחילה בוודאי צריך להחמיר בזה, כיוון שגם הלימוד זכות הוא רק לעניין היתר אמירת "שהשמחה במעונו" אבל לא בנוגע לעצם הצורך במחיצה).

במצבי דחק, יש שהתירו לקיים הסעודה גם כאשר האנשים והנשים יושבים בשני שולחנות נפרדים ומרוחקים זה מזה אף ללא מחיצה; אך דברים אלו נאמרו רק במקום שלא מצליחים לשכנע הצדדים לעשות מחיצה; אבל לכתחילה ראוי שסעודת מצווה השייכת להקמת בית יהודי וחסידי בישראל, תתקיים באופן מהודר לכל הדעות.

וידועה דעת הרבי להחמיר בכללות עניין המחיצה, ובפרט בדורנו שאין להקל בדברים אלו.⁴

סיכום הדברים למעשה:

א. לדעת רוב הפוסקים איסור 'מסירה' הוא – מסירת אדם מישראל לרשויות העוללות לעונשו יותר מהמתחייב לו על-פי דיני התורה.

ב. במצב של מניעת המשך הנזק הנעשה על-ידי המזיק, כמו גניבה, התעללות, ענייני כיעור, וכל שאר פשיעות שבימינו בית דין צדק אינו יכול לענוש ולמנוע את המשך הנזק – מותר להגיש תלונה על האדם המזיק לרשויות הממונות על הטיפול בדברים אלו.

ולדעת רבנו הזקן, דבר זה הוא מצווה!

ג. כאשר ברור הדבר שמדובר על מקרה יוצא-דופן של אלימות וכיוצא בזה, ללא כל חשש שדבר זה יחזור על עצמו ויפגע באנשים אחרים – אין שום היתר למסור ולהתלונן על האדם שהזיק לפני הרשויות.

ד. כעיקרון, גם אומדנא ברורה מאוד וגם עדויות של ילדים לאחר בירור יסודי אצלם, יכולים להוות מקור אמין מספיק לשם הגשת תלונה לרשויות על אדם המזיק ומסכן את הציבור.

ה. אין שום היתר לסמוך על שמועות ולשון הרע ח"ו בנוגע להגשת תלונה לרשויות.

ו. במקרים שמתאפשר להתרות באדם המזיק ובכך תימנע המשך פגיעתו – יש להתרות בו לפני הגשת תלונה ברשויות; אך במקרים שאין זמן להתרות, או שההתראה ככל הנראה לא תועיל, כמו במצב של הפרעה נפשית הגורמת לאדם לחזור על מעשיו הפוגעים – אין לחכות להתראה זו.

ז. חובה גמורה לעשות כל מאמץ בכדי לצמצם ככל הניתן את הנזק למזיק ובפרט למשפחתו, ולמנוע חילול ה'. וזאת על-ידי נקיטת פעולות למניעת פרסום הדבר ככל הניתן.

ח. בכל מקרה של ספק באמינות הדברים או בהיות האדם מסכן את הציבור, יש לפנות באופן מידי למורה הוראה מוסמך ולהתייעץ עמו כיצד יש לפעול.

שאלה: כאשר שותים תרופה או ויטמינים ללא טעם מומסים בכוס מים, או במקרה של נטילת כדור לבליעה שהוראות נטילתו מצריכות שתיית כוס מים מלאה – האם צריך לברך ברכה ראשונה ואחרונה על כך?

תשובה: אדם השותה מים ואינו צמא כלל, וכל מטרת השתייה היא רק להעביר דבר התקוע בגרון או לבלוע תרופה או לשתותה מומסת במים – אינו מברך על שתייה זו ברכה ראשונה וברכה אחרונה.

אמנם, אם עושה דברים אלו באמצעות שתיית שאר משקים שיש בהם טעם – עליו לברך ברכה ראשונה, ואם שתה כשיעור רביעית – עליו לברך גם ברכה אחרונה.

הטעם לכך הוא, מפני שבשאר משקין ישנה הנאת החיך ועל כך צריך לברך, גם אם מטרת השתייה היא לשם דבר אחר; אולם במים אין טעם, ועל כן ההנאה עליה מברכים היא הרווית צימאנו של האדם בלבד, ובלא דבר זה אין לברך.

השותה מי סודה – נחלקו הפוסקים האם שתיה זו נחשבת כמו שאר משקין מחמת הנאת הגזוז שבמים, ואזי צריך לברך עליהם אף כשאינו צמא, או ששתייה זו נחשבת כשתיית מים.

ולמעשה, אם אינו נהנה מהגזוז אלא שותה הסודה במקום מים מחמת שזה מה שנמצא לפניו או כי כך הוא רגיל – אין לו לברך עליהם; אולם אם יש לו הנאה בעצם שתיית הגזוז – עדיף שיברך תחילה "שהכול" על דבר אחר, ואחר כך ישתה את הסודה.⁵

34. בשו"ע שם מדובר על מקרה של אדם העוסק בזיופים ויש לחוש שסיכון רבים כתוצאה ממעשיו, אם ייתפס. מה- שאין-כן במקרים שבפנים, החשש הוא לא רק שמא ייתפס, אלא ישנה סבירות שהוא יעשה פעולה אקטיבית נוספת של נזק, ואין דרך למנוע את המקרה הבא ללא מסירת הדברים לרשויות.

4. שבט הלי' ח"ח, רפא. מבית לוי ט עמ' מו. התקשרות גליון תקפח עמ' 16-13. שו"ת השלוחים ח"א עמ' שצו. מלבושי מרדכי, צניעות ודרכי קדושה, סי' יב סעי' ה-ו. נעימת החיים עמ' שפז.
5. שו"ע סי' רד. סדר ברכת הנהנין פ"ז ס"ז. אחרונים על סי' האמור.

בעלות האדם על דברים הנאמרים בשמו

מאת הרב אליהו קירשנבויים שליט"א
דיין בבית דין צדק כפר חב"ד

הגה"ח הרב יואל כהן ע"ה שקוע בעבודתו בעריכת הגאונים
והמדוקדקת של ספר הערכים - חב"ד

הזדמנויות² גילה דעתו שיש להדפיס כתבי צדיקים למרות שציורו שלא להדפיס, מחמת צורך הדור ומחמת החובה להפיץ את מעיינות התורה והחסידות ככל הניתן. ומכאן – שאין זה איסור התקף על-פי תורה, אלא אדרכה, מצד דעת תורה ההסתכלות היא – "גדיל תורה ויאדיר", וכל מה שניתן יש להדפיס בלי התחשבות ברצונו של בעל הדברים.

ב. סיבת האיסור

כדי להשיב לדברים, ראוי תחילה לחדד את המציאות העומדת בפנינו אשר אודותיה אנו דנים. ונתחיל מן החלק השני:

הרב יואל כהן ע"ה הקפיד מאוד על צורת כתיבת דבריו, ועל אופן פרסומם בדפוס, ועל כן רצה להיות מעורב ככל הניתן באופן הכתיבה בפרטי פרטים. הדבר ידוע לרבים והמפורסמות אינן צריכות ראייה. את דעתו זו, הביע בדבריו בעל-פה לאנשים רבים ובהזדמנויות רבות, ובאופן ברור ונחרץ ביותר במכתב הנזכר, שבו אסר לפרסם דברים בשמו בדפוס ללא אישורו, גם אם כותבים שזה ללא הגהתו וללא ידיעתו.

לחלופין, במהלך שנותיו האחרונות בעלמא דין, הסכים ושיתף פעולה בנוגע להדפסת דבריו, הן שיעוריו העיוניים בחסידות והן התוועדויותיו בשבתות וביומי דפגרא, באופן שיכל לפקח על הדברים, להתוות את הדרך מה וכיצד לכתוב ולהדפיס, בצורה שנראתה לו נכונה מצד גוף הגשת הדברים עלי כתב.

לאור זאת מובן, שכל הטיעונים על ההיתר להו"ל דברי תורה וחסידות מאדם מסוים למרות שציורו לא להדפיסם – אינם שייכים כלל לנידון דידן.

שכן ר' יואל בהחלט אישר להוציא לאור את שיעוריו והתוועדויותיו, אלא שדרש שהדבר ייעשה בצורה הרצויה והנראית בעיניו; אם כן מלכתחילה כל תוכנו של האיסור שביקש להחיל אינו מחמת שחשב שהדברים יקרים ונעלים מפרסום, או מטעמי ענווה וכיוצא בזה; אלא משום שבעיניו אופן כתיבת הדברים, צורת הצגתם, דרך סידורם, סגנונם וניסוחם וכו' – כל אלה היו בעיניו חלק מגוף הנחלת והעברת הנושאים שרצה להנחיל וללמד. וכידוע לכול גודל זהירותו בצורת כתיבת ענייני חסידות ודרכי החסידות, מחמת זהירותו בצורת הגדרת הדברים ותפיסתם כראוי בעיני הקורא, ושיקול דעתו הרחב בכל הקשור לכל הפרטים האמורים.

מכתבו של ה'חוזר' הראשי של הרב, הגה"ח הר"ר יואל כהן ע"ה, בו הוא מבקש בצורה ברורה וחד-משמעית להימנע מהדפסת דברים בשמו ללא רשותו – עורר בחודשים האחרונים דיון הלכתי סביב השאלה העקרונית האם אדם יכול לאסור דבר כזה, והאם איסורו איסור.

והנה, בנושא זה זכינו לדין, ועם התעוררותה של שאלה זו, שמענו מאת הגאון הגדול הדיין המפורסם הרב מנחם מענדל הכהן שפרן שליט"א אב"ד דבני ברק, אשר חיווה דעתו בצורה ברורה ומנומקת, אשר מכמה טעמים יכול אדם לעכב על פי דין תורתנו הק' את פרסום והפצת דבריו ללא רשותו. לעיל בגיליון זה, מופיעים הדברים בתשובתו הכתובה, המנומקת והמפורטת בהרחבה.

כמו כן בית דין רבני חב"ד באה"ק פרסם פסק דין ברור, אשר אין לאדם לפרסם דברים בשמו של ר' יואל ללא רשותו, ואיסור זה תקף על פי דין תורה.

כיהודה ועוד לקרא, ראינו לנכון להוסיף – ובעיקר ללבן ולבאר – עוד אי-אלו פרטים השייכים לנושא זה במאמר להלן.

א. הנימוקים להתיר

לפני שניכנס לדון בגופו של עניין, נציג תחילה את עיקרי טענות המצדדים להתיר דבר זה, שנחלקו באופן כללי לשני חלקים:

(א) אין בכוחו של אדם לאסור על דברים לאחר שהשמיעם ברבים. הדברים כבר יצאו מרשותו ואין לו בעלות עליהם.

(ב) מצינו בכמה הזדמנויות בהיסטוריה היהודית, וגם בהיסטוריה החב"דית בפרט, אשר למרות ציווי מפורש של אדם גדול שלא לפרסם דברי תורתו, אחר כך הוציאו לאור עולם והדפיסום.

וכמו כתבי האריז"ל שהרח"ו ציווה לגנוז כתביו ואח"כ הוציאו על-פי הסכמת גדולי הדור¹; כמו כן אצל רבותינו נשיאינו אירעו סיפורים מעין אלה; וגם הרבי בכמה

2. ראה תורת מנחם ח"י עמ' 309. ובכ"מ.

1. ראה שם הגדולים להחיד"א.

ה. דעת רבותינו נשיאנו

ויש להוסיף בזה, שמדברי אדמו"ר הצמח צדק⁵ ניכר שסובר שיש לבעל החידושים זכות ברווחים (וכלשונו בתשובתו "שאדמו"ר היה מוותר רווחיו"), ולכל הפחות הוי בגדר טובת הנאה. כלומר: אף שאת עצם החידושים לא ניתן למנוע מלתת לציבור מחמת הציווי ללמד תורה לאחרים⁶, מ"מ, כאשר הנידון הוא מי זה שידפיס את הדברים – המחבר הוא הבעלים בעניין זה. ודאי שכן הדבר אם הוא עושה זאת בחייו.

עוד יש לציין את דברי אדמו"ר האמצעי בהקדמתו לסידור עם דא"ח וז"ל: "בחבורי קדש... הרי יכול אדם לאסור הנאת ספרו על אחרים אפילו בסוף העולם".

מכל זאת נראה ברור, שדעת רבותינו היא, שישנה בעלות למחבר על חידושו.

ולפי זה, כאשר הנידון הוא האם הדברים ראויים לפרסום, או כיצד יש לפרסמם – בוודאי שהאדם הוא הבעלים לקבוע ולהחליט מה וכיצד, וביכולתו לאסור על אחרים להדפיס דבריו ולתת את האפשרות להדפיס למי שהוא רוצה שיעשה זאת כראוי, וכפי שכתב הרב שפרן שליט"א בזה מלתא בטעמא⁷.

ו. הנידון שלפנינו

והנה, גם בלעדי סוגיית הבעלות של האדם על דברי התורה שאומר, יש לדון בעצם היכולת לאסור על פרסום דברים בשמו ללא רשותו, וזאת מחמת נימוקים תורניים וערכיים שונים (גם אילו נאמר שלאדם אין בעלות על הדברי התורה שחידש).

במילים אחרות: השאלה היא, האם בכוחו של אדם המוסר שיעורי תורה או מתוועד התוועדיות חסידיות או כל כיו"ב, לקבוע כי פרסום הדברים בשמו, ובפרט פרסומם בדפוס וקיבועם לדורות – יתאפשרו רק אחרי הדרכתו כיצד להציג הדברים, לנסחם, לסדרם, להגיהם, או כל תנאי אחר שנדרש לדעתו למען הדברים יתפרסמו כראוי, או שמא אין זה בכוחו.

האם על פי תורה הוא יכול למנוע ממישהו אחר להחליט מה וכיצד יתפרסם בשמו? האם יש תוקף לרצונו להביע את דבריו ואת מסריו בדייקנות הנראית לדעתו מבלי שמישהו יכנס בשוגג דברים לפיו, מחמת ניסוח שאינו נכון לדעתו? האם יש לו דרך לקבוע את הצביון והסגנון של דבריו?

והנה, בנידון מסוים זה לא מצאנו שקו"ט בדברי הפוסקים הקדמונים⁸, ולהלן נביא מדברי כמה מהפוסקים האחרונים שעסקו בשאלה מעין זו.

ז. פרסום הקלטה ללא רשות

בשו"ת אגרות משה⁹ ישנו דיון לגבי אדם המוסר שיעור תורה ומבקש שלא יפרסמו הקלטות מהשיעור, וז"ל:

"כשאמר לכל אלו שבאו לשמוע שאינו אומר אלא כשיביטחו לו שלא יעשו טיפס מזה מאיזה טעם שאינו רוצה לפרסם. איכא על כל פנים איסור מלעבור על דעתו אף כשיודעין השומעין שאינו רוצה גם בלא התנה, וכל שכן בהתנה שאסור, שהרי הטריחוהו באופן שאמר שאינו רוצה והוי כעשו מלאכה באחד בעל כרחו.

"ואף שהוא דברי תורה שחייב הרב להשמיע, יש הרבה שאינו

במילים אחרות: הדיון אינו האם להוציא לאור את הדברים או לא, אלא כיצד להוציאם בשם אומרים: כרצונו והבנתו של האומרים ובתנאים שהוא עצמו הציב לכך, או כרצונו והבנתו של כל אדם ששמעם³.

ג. האם האומר יכול לאסור פרסום בשמו?

כעת מה שנותר לברר הוא – השאלה העקרונית דלהלן: האם על-פי תורה האומר יכול לאסור על אחרים לפרסם בשמו דברים ששמעו ממנו ואולי כבר אינם ברשותו?

והנה, בנוגע לגוף שאלה זו, כבר כתב להדיא בהרחבה הרב מנחם מענדל הכהן שפרן שליט"א, דיין מומחה בדורו, בתשובתו המתפרסמת בגיליון זה – המתייחסת לגופה של שאלה עקרונית זו, שאדם יכול לאסור פרסום דבריו שנאמרו ברבים על-ידי אחרים, ונימק הדברים בשלושה טעמים: הן מחמת עצמו, הן מחמת דברי התורה, והן מחמת בעלותו על הדברי תורה. ולאחר פסק דין ברור של הכהן הגדול מאחיו, אין מן הצורך להוסיף בעניין זה, והדברים מאירים וברורים למעיין בהם.

כמו כן ישנו פסק דין ברור, המתייחס להנהגה בפועל בקשר לדברי ר' יואל, מאת בית דין רבני חב"ד באה"ק בעניין זה, כאמור.

כיהודה ועוד לקרא, אצרך להכרעה ברורה זו כמה נקודות נוספות כדלהלן.

ד. בעלות על דברי תורה

ישנו נידון רחב מאוד בשו"תים לאורך הדורות בנוגע לבעלות האדם על החידושי תורה שלו. עיקר הנושא הנידון הוא – לגבי הרווחים הממוניים שניתן להרוויח מהדפסת חידושי תורה. והיינו כאשר בעל החידושי תורה, יורשיו, או הדפוס שקיבל הזכויות וכיו"ב, טוען לבעלות ממונית לעניין רווחים, ירושת זכויות וכיו"ב.

בעניין זה, יש גדולי ישראל רבים לאורך הדורות ובהם הנצי"ב, הנחל יצחק, הבית יצחק, השואל ומשיב ועוד רבים – שסברו שיש לאדם בעלות על חידושי תורתו⁴. ובהסכמות גדולי רבני ופוסקי הדור האחרון למהדורת רמב"ם פרנקל נראה שכן הוכרע להלכה על-ידם.

לפי שיטה זו, שכאמור רבים וגדולים אווזים בה, פשוט הדבר שאדם יכול לאסור על אחרים להדפיס דבריו כאשר רצונו הוא לדייק בדברים ולהוציאם כרצונו וכהבנתו, או לתיתם למי שסומך עליו שיעשה כרצונו והבנתו, וזאת מחמת שיש לו בעלות על הדברים, פשוטו כמשמעו.

וכפי שכתב הרב שפרן שליט"א בתשובתו האמורה ע"פ דברי הנצי"ב, וזהו אחד היסודות (מתוך שלושה) עליהם מתבסס פסק דינו.

3. כאשר הדין אינו כיצד ומהי הדרך הנכונה לכתוב ולפרסם הדברים, אלא על עצם עניין הפרסום – שהאומר אינו רוצה לפרסם הדברים מחמת ענוותנותו או טעמים אחרים מעין אלה, כפי שמדובר בסיפורים האמורים אודות גדולי ישראל שביקשו למנוע הפצת דברי תורתם – סיבות אלה ככל שיהיו חשובות ויוצאות מפי אדם גדול, מכל מקום, אין בכוחם למנוע בר מכלל ישראל, ועל כן מצינו שהתירו לפרסם הדברים למרות ציווי של אומרים.

וכפי שכתב המשיב דבר (הובא לעיל בתשובת הרב שפרן שליט"א) ש"אין בכוחו ורשותו לאבד אותם לגמרי שהרי מצוה הוא ללמוד וללמד לאחרים, ולא לכבשם לעצמו". וראה גם בשו"ת אדמו"ר הצמח צדק סי' ע"ט, ש"מאחר שחייבה התורה ליתנם", "כבר נתונים המה לכל ישראל".

אך כל זאת הוא כאשר הדברים הם דברי תורה ראויים לפי דעת האומרים, אלא שאינו רוצה לפרסמם מסיבות צדדיות; משא"כ כאשר מניעת הפרסום מצידי היא מחמת חששו בנוגע לגופם של דברי תורתו, ודאי שבכוחו למנוע הפצתם, וכדלהלן בהרחבה.

4. בנוגע לגדרה של בעלות זו יש כמה אופנים להסביר הדברים ואכ"מ.

5. בשו"ת חו"מ סי' ע' ס"ט.

6. ראה לעיל הערה 3.

7. וראה להלן סעיף יב, תוספת ביאור בזה על-פי דברי הרבי בעניין זה.

8. אולי יש לבאר זאת בשינוי הנסיבות שחל בדורות האחרונים, בעקבות התפתחות נושא הקלטת השיעורים, שכלל שהדבר נעשה קל וזול יותר להשיג חידושי של אדם המלמד ברבים – כך השאלה הפכה למשמעותית ומעשית יותר.

9. או"ח ח"ד ס"מ ס"ט.

ראוי לפרסם משום שאין למסור אותם לכולי עלמא, ויש שאין מורין כן וכדאשכחן בגמ' טובא. ולפעמים מחמת שלא ברור להרב אם דבריו נכונים ובדעתו שעוד יעיין בדבר אם הם ראויין. ויש נמי רשות להרב לאסור בשביל זה שלא יעשו טיפס דשמא יראה אחר כך הרב שאין דבריו נכונים ויתבייש. "אף שמסתבר דאין לו רשות לאסור על התלמידים דבר כדי שלא ישכחו וכדי שיוכלו לחזור עליהן, דהא זהו ג"כ מצורכי הלמוד לתלמידים הוא, אך שיצום שלא יפרסמו עד שיאמר להם שהוא ראוי גם לפרסם".

ונמצא, שאף שאדם חייב ללמד תורה לתלמידים, מכל מקום יכול הוא לאסור על השומעים לחזור את הדברים בשמו בפרסום, על אחת כמה וכמה בדפוס, מחמת שחושש שהדברים לא יתפרסמו כראוי, או שלפי דעתו מדובר בדברים שאינם ראויים למסירה "לכולי עלמא" וכל חשש אחר כיו"ב. ואין לעבור על דבריו.

ח. הרב המלמד קובע כיצד ללמד

אמנם בנידון דידן אין מדובר בהלכות למעשה, אך מדובר בענייני חסידות ועבודת ה', השקפה יהודית וחסידית נכונה, ומדובר בעניינים עם דקויות ועומק, ולפעמים גם הוראות למעשה והדרכה חסידית.

מאליו מובן, כי דרך הרצאת דברים אלו לפני חוג מצומצם של תלמידים עמם הרב מדבר בפתיחות לפי ערך, היא דרך בסגנון מסוים; ואילו דרך הרצאת הדברים בכתב ובדפוס לרבים היא דרך בסגנון אחר לגמרי. תוכן הדברים משתנה, סגנון הלשון מותאם, הדברים עוברים בקרה וסינון, וכל זאת – צריך להיות נקבע לפי דעתו של הרב המלמד! הרי מדובר על לימודו של הרב, ויש לו את הרעיונות והדרכים, הביטויים והניסוחים, כיצד להציגם ולפרסמם. וכי הרשות נתונה בידו של התלמיד לקבוע מה וכיצד הרב צריך ללמד, כאשר הרב עצמו אומר בצורה ברורה שהוא סבור אחרת?

ויש לציין, שתוכן תשובה זו של האגרות משה, הובא גם בפתחי חושן¹⁰. ושם הוסיף יתירה מזו: גם כאשר אין איסור מפורש מאומר הדברים על הדפסת הדברים בשמו, מכל מקום, "אין להדפיס חידושי תורה מכתבים שנמצאו לאחר מותו אם לא אמר בחייו שראויים להדפיס, שיש אדם שכותב לעצמו מבלי עיון כל צרכו ועדיין אינו ראוי להדפיס. ויש לעיין אם מועיל כשימסרו הכתבים לת"ח לעיין בהם אם ראויים הם להדפיס, ועל כל פנים נראה שאין לראות בכך דעת הכותב להלכה אם לא צוה בפירוש להדפיס דשמא חזר בו. וצ"ע".

גם בשו"ת רבבות אפרים¹¹ העתיק תשובת האגרות משה כלשונה, הלכה למעשה, מבלי הבאת כל חולק.

גם בספר עמק המשפט¹² העתיק להלכה תשובה זו בלשונה ופירשה בהרחבה, ולא הביא שום דעה חולקת.

ט. אדם אוסר בשלו

בנושא זה, כתב ג"כ מדעת עצמו בעל המנחת צבי¹³ וז"ל: "יכול בעל החידושים עצמו לאסור על הדפסת ספריו כאשר הוא חושש שמדפיסים אחרים לא ידקדקו בכתביו ויוציאו אותם עם שגיאות ובלתי מוגה כראוי, דאז יתלו בדבריו דברים שיש בהם דופי או שלא יאמרו בשמו את ההלכה הנכונה. וכל אדם רשאי להקפיד שלא יבזו אותו או יסלפו את דבריו.

"לפיכך אם אדם אסר על כל אדם להוציא את כתביו חוץ מבניו או חתניו וכדומה שסומך עליהם שידייקו היטב בכל

משפט שכתב ולא יצא דבר תקלה שיתלו בו דברים של דופי או שמחמתו יכול להגיע חלילה מכשול, שפיר הוא יכול לעכב. לא מבעי על כתביו ממש שהם ממונו ששייך בזה ירושת התורה, אלא אפילו שהדפיסו מספר משובש שכתב את דבריו או מהעתקה מכתבי התלמידים שלו ששמעו אותו ויתכן שמי שכתב לא הבין את דבריו כראוי. לפיכך הוא יכול לאסור שרק אדם מסויים שעליו הוא סומך יוציא אותם.

"ומהאי טעמא כתב בתשובת בית יצחק יו"ד סי' ע"ה לאסור על מדפיסים אחרים שאינם בניו של מחבר הספר להוציא את הספר לאור כי לא ידקדקו היטב להוציא מחוקן כמו הבנים הרוצים בכבוד אביהם ובכבוד המשפחה שלא תתבזה אם יאמרו בשם ראשה דברים שאינם הגונים.

"וכן כתב החתם סופר בצוואתו האחרונה שנכתבה ימים ספורים לפני פטירתו שאפילו שבחייו הרשה לכולם להדפיס את חידושו, אולם לאחר פטירתו רק לבניו שהם היורשים מהתורה תהיה הזכות הזאת והוסיף, שודאי הם ידקדקו היטב יותר מאחרים להוציא דבר מתוקן".

ובשו"ת מנחת יצחק¹⁴ כתב בעניין הדפסת ספרים בלי רשות מחברם: "המפורסמות אין צריך ראי' כי יכול כל אדם לאסור את שלו", והאריך להוכיח כן.

ובמהדורת קיצור שולחן ערוך תרכ"ז כתב המחבר, הרב שלמה גנצפריד זצ"ל, שהוא אוסר על תרגום ספרו לשפות אחרות מחמת שיבושים שיתלו בו. ומסתבר שאחז שמחבר יכול לאסור דבר זה.

י. סברא אלימתא

כאמור לעיל, בנידון מסוים זה (שהרב חושש משיבוש דבריו, אי-דיוק בהם, חוסר הבהרתם כראוי לו, הוצאתם מהקשרם וכו') לא מצאנו שקו"ט בדברי הפוסקים הקדמונים, אך בדברי הפוסקים האחרונים שעסקו בסוגיא ספציפית זו – איסור זה הובא כסברא ויסוד פשוטים וללא כל עוררין. ולע"ע לא מצאנו פוסק אחד שחולק בהדיא על הדברים ומבטל יסוד זה מעיקרו.

כמו כן לא מצאנו מי שחילק בין אם מדובר בחייו ובין אם מדובר לאחר פטירתו. אדרבה, בדברי המחברים האמורים מדובר במפורש גם על לאחר מיתתו. ולאחר הפטירה הסברא לאסור חזקה הרבה יותר, שהרי האדם אפילו אינו יכול למחות על עיוות דבריו ופרסומם שלא כדעתו. וגם עוברים על דברי המת שלכמה דעות מצווה לקיים דבריו גם בדברים כגון אלו.

והדברים מוכרחים גם מעצמם: לא ייתכן לומר, שמצד אחד, אדם מחוייב ללמד תורה את התלמידים, ומצד שני לא תהיה לו היכולת לשלוט על צורת הדפסת והפצת הדברים בשמו כרצונו וכהבנתו כיצד הדברים צריכים להתפרסם, שגם זה הוא חלק מלימודו שלו. וסברא אלימתא היא. וסברא דאורייתא.

אם נקבל את הרעיון הזר שאין בכוחו של אדם למנוע פרסום חיבור מדבריו בלי הסכמתו, הרי נמצא שכל אחד, בכל מקום, יכול לחבר חיבורים בשמו של אדם אחר על יסוד דברים ששמע ממנו (או שחשב ששמע ממנו), תוך שאין מונע ממנו לעשות בדברים כחפצו וכאוות ליבו, ללא כל סייגים וללא כל אפשרות לאסור זאת!

יא. בעלות האדם על "שמו" ואיסור "בל יאמר"

ישנם יסודות נוספים שעל פיהם יש לבסס איסור זה:

בספר עמק המשפט¹⁵ כתב¹⁶, ש"יש לאדם בעלות על המוניטין

14. ח"ט סי' קנג.

15. זכויות יוצרים עמ' קצ.

16. בדעת הדברי מלכאל ח"ג סי' קנז, והגר"ח פאלגי ברוח חיים חו"מ סי' שעו ס"ב ועוד. והנה, עיקר הנידון שם הוא בנוגע לענייני ממון; אך עצם העיקרון

10. גניבה פ"ט הערה כז.

11. ח"ג סי' תקצז.

12. זכויות יוצרים, עמ' תרמא. ובעמ' יז וקכ הזכירה גם כן בהקשר זה כדבר הפשוט.

13. ח"א סי"ח ס"ח.

שלו". וכן מבואר בעוד פוסקים חשובים. ובוודאי שלפי זה, יש לאדם בעלות גם על השם שלו עצמו, ובפרט אם השם הוא "שם טוב" שקנה מוניטין. ועל כן, יש לאדם יכולת לאסור על מישהו להשתמש בשמו מחמת בעלותו עליו (ולהעיר, שהלשון במכתבו של ר' יואל ע"ה, שלכו"ע היה ת"ח עצום בכל חלקי התורה וידע והבין מה כותב, היא "יש לי בעלות על זה". ואולי קאי על הדברים ולא על השם).

בנידו"ד השימוש בשם חמור יותר: מדובר בבר-סמכא ידוע ומוכר בכל העולם כולו, והמציאות היא שכאשר שומעים דבר בשם בר-סמכא כזה, הדברים מתקבלים כדבר ודאי ומוחלט, בדומה לפסק דין של פוסק גדול ומפורסם, ורוב בני אדם אינם חושבים פעם שניה האם זה נכון או לא, האם הוא אמר כך בדיוק או לא; ובוודאי שלא כל הרוצה להשתמש וליטול את שמו יבוא ויטול.

יסוד נוסף השייך לאיסור זה הוא מה שנפסק להלכה, ש"כל האומר דבר לחבירו הוא בכל יאמר עד שיאמר לו לך אמור¹⁷. ולשיטת כמה פוסקים חשובים¹⁸, דין זה נאמר גם בנוגע לדברי תורה.

ולכמה שיטות¹⁹, אפילו כאשר אדם כותב תשובה תורנית לחבירו, אסור למקבל התשובה לפרסמה בלי קבלת רשות מפורשת! אך יש שחלקו על כך.

אמנם כאשר בעל הדברים אוסר בפירוש על פרסומם, ובפרט כאשר מדובר בדברים שרק נאמרו ולא עברו לכתובה על-ידו – כו"ע יודו שהדבר אסור.

יסוד נוסף השייך לנידון זה: פוסקים רבים וחשובים כתבו לאורך הדורות, שבנושא זכויות יוצרים אזלינן בתר המנהג הנהוג וחוקי המדינה, ובפרט כאשר יש בזה חוקים בינלאומיים, וכמדומה הוא דבר המוסכם על כולם. ובעניין זה של פרסום דברים בשמו של אדם ללא רשותו, החוק קובע באופן חד-משמעי שהדבר אסור.

יב. התורה נקראת על שמו

כאמור לעיל סעיף ד, יסוד עיקרי עליו נשען איסור זה הוא – הבעלות של אדם על דברי התורה שחידש, וכפי שהאריך הרב שפרן שליט"א בתשובתו על-פי דברי הנצי"ב. חידושי התורה של יהודי נקראים – בלשון חז"ל: "תורה דיליה"²⁰, ועד שהתורה "נקראת על שמו"²¹, ועל כן הוא הבעלים להחליט מה יקרא על שמו, איך ייכתבו הדברים שעליהם נקרא שמו, ואין לאף אדם להחליט בזה היפך רצונו.

ויש להמתיק עניין זה, על פי מה שמבאר הרבי בשיחות ובמאמרים בנוגע לעניין זה שהתורה נעשית בבעלות האדם הלומדה ומחדש בה. וז"ל הרבי באחת השיחות²²: "התורה לא בשמים היא אלא ניתנה

לבעלותם של ישראל, שפוסקים דיני התורה ע"פ הכרעת שכלם (כדעת הרוב) ולכן "אין משגיחין בבת קול" ועד ש"קוב"ה קא חייך ואמר נצחוני בני נצחוני". ולא עוד אלא שגם הענינים שמתחדשים ע"י חכמי ישראל נעשים תורה. . כפי שהיא במחשבתו (חכמתו) של הקב"ה."

ובהמשך העניין שם: "כלומר חידושים אלו באים מישראל, ואעפ"כ ישנם במחשבתו (חכמתו) ית' אף קודם שנתחדשו ע"י ישראל, כיון שאצלו ית' העבר והעתיד א' ולכן שייך לומר עליהם שניתנו בסיני כיון שבסיני נתן הקב"ה התורה כפי שהיא במחשבתו ית'", וראה שם בהרחבה ביאור עניין זה בעומק רב על-פי תורת הרב המגיד.

ובהערה 53 שם: "ועל פי זה יומתק לשון חז"ל (גיטין ו, ב) שהקב"ה אומר 'אביתר בני כך הוא אומר, יונתן בני כך הוא אומר' – דאף שענין זה הוא תורתו של הקב"ה (כהמשך דברי הגמרא: 'ומי איכא ספיקא קמי שמיא. . אלו ואלו דברי אלקים חיים') אומר הקב"ה ענין זה בשמם של ישראל ('אביתר בני כך הוא אומר יונתן בני כך הוא אומר'), כיון שענין זה נעשה תורתו של הקב"ה ע"י חידושם של ישראל."

כלומר: זה שהתורה נמסרה לבעלותם של ישראל, הוא לא רק עניין צדדי – שבנוגע לכמה פרטים יש לאדם המחידש דין בעלים על ענייני התורה שחידש (כגון: שיכול למחול על כבודו וכיו"ב, ולדעת כמה פוסקים יש לו בעלות על הרווחים

בית דין רבני חב"ד

בארה"ק ת"ו

ב"ה יום ב' לסדר עבר אברהם אנכי וגו' כ"ב מרחשון תשפ"ב

פסק-דין וגילוי דעת

הובא לפנינו מכתבו של ה'חזון' הראשי של כ"ק אדמו"ר נשיא דורינו, הגה"ח הרב ר' יואל כהן ע"ה, מיום ט"ו תמוז תשע"ד, ובו כותב הוא דברים ברורים ונחרצים בנוגע להדפסת סיפורים ואמרות שונות בשמו וז"ל:

"מכיון שדברים אלה הם בשמי – הנני להודיע באופן חד משמעי אשר אין רשות להדפיס בשמי (גם כשכותבים שזה לא הוגה על ידי, ואפילו כשכותבים שזה נעשה שלא בידיעתי) בלי רשות מפורשת בכתב, ומוסיף וכותב: "מבלי להיכנס בשקו"ט אם זה מביא תועלת או נזק, הרי מכיון שמדפיסים זה בשמי, הרי יש לי בעלות על זה, והנני אוסר להדפיס את הנ"ל בלי רשות מפורשת ממני בכתב". ואף הוסיף וביקש לפרסם דבר זה ברבים.

והנה, בוודאי שחובה על כל אדם על פי דין תורתנו הק' לציית ולשמע לקול בקשה ואזהרה זו (ויש לבסס דבר זה ע"פ המבואר בתשובות כמה פוסקים ואכמ"ל), ובפרט כאשר המדובר הוא אודות האי גברא רבא, הרב ר' יואל ע"ה אשר כל תוכן חייו היה – "עבד אברהם אנכי" וכל ימיו דלה והשקה מתורת רבינו לאחרים, ובמיוחד בנוגע להדפסת דברים בשמו, וכידוע לכל גודל הקפדתו ודקדוקו בעניינים שבדפוס.

ובהתאם לעדות רעייתו של ר' יואל ע"ה, להבחיל"ח הרבנית לאה תחי' כהן, במכתבה לבית הדין מיום ה' חשון ה'תשפ"ב, דבריו הנ"ל של ר' יואל נכתבו על ידו מתוך עומק ליבו, והחזיק בהם עד סוף ימיו ממש.

על כן, צריכים לקיים בקשתו וצוואתו זו, ואין לשום אדם להדפיס דברים בשמו מבלי שקיבל ממנו רשות מפורשת לכך. ונוסף על כך, בקשתנו היא, לפרסם דבר זה ברבים למען יקיים רצונו אשר זהו כבודו.

ובעניין זה יש להמליץ את דברי הנודע ביהודה (חור"מ תניא ס' נא): "אין מהראוי להיות כפוי טובה ולעשות נגד רצון המת, ומצוה לקיים רצון המת החי בעלמא דקשוט".

ויש לדעת, אשר מכאן ולהבא, לאחר פרסום בקשתו-צוואתו זו על ידינו, לא תהיה לשום אדם התנצלות לומר – שונג הייתי או בדיעבד הוא.

והפליגו רז"ל בגדול עניין כיבוד תלמידי חכמים בחייהם ולאחר פטירתם. ויה"ר שיקרוב ממש יקיים היעוד "הקיצו ורננו שוכני עפר" והוא בתוכם.

וע"ז באעה"ח

הרב מנחם מענדל גלובובסקי

הרב אברהם מיכאל הלפרין

הרב יצחק יהודה ירושלבסקי

הרב ישראל יוסף הכהן הנדל

הרב משה הבלין

הרב יוסף הכט

הרב אלי' יוחנן גזארי

קצרים

תשובות הלכתיות קצרות משולחו בית ההוראה

שאלה: כתף אחת של הטלית-קטן נקרעה. האם מותר לתפור את הקרע, או שיש להתיר תחילה את הציציות?

תשובה: אכן, צריך להתיר תחילה את הציציות ולתפור את הקרע ורק אחר כך להטיל ציציות מחדש.

שהרי בעת היות הטלית קטן קרועה בכתף, היא אינה בגד הראוי ללבישה. אם כן כאשר יתפור הקרע בעוד הציציות במקומן - יש בכך את הפסול של "תעשה ולא מן העשוי".

(משמעותו של דין זה היא: עשיית הציציות המכשירה את הבגד ללבישה, צריכה להיות פעולה של האדם העושה אותן, ולא שעשייה זו תיעשה מעצמה).

שאלה: מה הם מנהגי פורים-קטן?

תשובה: אין אומרים תחנון ממנחה של יג אדר ראשון ועד טו אדר ראשון ועד בכלל.

בי"ד ובט"ו אין מתענים. ומרבים קצת בסעודה בימים אלו. וטוב לב משתה תמיד.⁷

שאלה: חולה שיש בו סכנה המשתמש במיטה חשמלית וזקוק להגביה או להנמיך המזרן כדי לישון במנוחה. האם מותר לו או לאחרים לעשות זאת בשבת ויו"ט כאשר הוא נצרך לכך?

תשובה: מותר לעשות לו פעולה זו בשינוי, באופן שאף פעם לא עושים כך בימות החול. כגון, לחיצה עם הפרק השני של האצבע וכיו"ב.

ולמעשה, גם חולה שאין בו סכנה,⁸ מותר לעשות לצורכו פעולה זו בצורה האמורה, כיוון שבהפעלת מיטה זו אין הדלקת גוף חימום או נורת להט, וההלכה למעשה היא כדעת רוב הפוסקים הסוברים שהפעלת חשמל זו היא איסור דרבנן בלבד.⁹

שהרי חוסר הדיוק במסירת דברים כפי דעתו והבנתו של האומרם עם כל פרטי הדקויות הנראות בעיניו - גורם עיוות בדבריו, על כל פנים לפי דעתו, והוא הבעלים למנוע דבר זה. והרי זה כנגיבת ועיוות חלקו בתורה הנקרא על שמו.

יד. ייחוס ההשגה למי שאומרה

יש לציין, שעל-פי המבואר לעיל בדברי הרבי, יובנו בעומק יותר דברי המהר"ל²⁴ על המשנה באבות "כל האומר דבר בשם אומרו", שביאר העניין בדרך נפלאה וז"ל: "כל הלכה מיוחדת לאומרה ולפיכך ראוי ליחס גם כל השגה בתורה אל מי שאומר השמועה, כי אותה השגה ראוייה אליו, ואם לא יעשה כך הרי הוא משנה בתורה, מה שסדר לכל אחד, רק יש לתלות כל דבר באמרו ואינו משנה בתורה כאשר יתלה כל דבר תורה במי שאומר אותה.

"ויש במדרש²⁵ כל מי שמשנה דברי רבי אליעזר לדברי רבי יהושע ודברי ר"י לדברי ר"א כאלו החרים את העולם. והן הן הדברים אשר אמרנו. כי השגת ר"א מיוחדת לר"א והשגת ר"י מיוחדת לר"י שהם מחולקים בהשגתם, וסדר הש"י דעת זה לר"א ודעת זה לר"י, וכאשר משנה דבריהם הרי הוא משנה סדר התורה אשר סדר הש"י לחכמים, ודבר זה חורבן העולם כאשר יש שנוי הסדר בתורה".

ובהמשך העניין שם כתב, שהדיוק בשם אומרו "מחזיר הדברים שהם ביד אחר אל מי שהדברים הם שלו".

יש לציין עוד, שבחז"ל מצינו מאמרים חריפים מאוד לגבי אי-הדיוק במה שנמסר מרבו. כגמרא ברכות²⁶: "כל האומר דבר בשם רבו מה שלא שמע ממנו גורם לשכינה שתסתלק מ ישראל". ובילקוט²⁷: "האומר דבר בשם מי שלא אמרו מביא קללה לעולם".

ומה יקרים ונעימים המשך דברי המהר"ל על המשנה באבות שם: "ואפשר לפרש מה שאמר שיאמר דבר בשם אומרו שאם לא דקדק בזה, לא ידקדק גם כן בעיקר השמועה ויבא להחליף בה"²⁸. ומכלל לאו אתה שומע הן: ככל שהדברים קרובים יותר למקור האומרם, הם מדויקים, מבוררים, נכונים ואמיניים יותר.

מהדפסת החידושים וכיו"ב; אלא זהו עניין אמיתי הנוגע לעניינה של התורה עצמה: יהודי המחדש עניין בתורה, הוא הגורם שעניין זה הוא חלק מהתורה כביכול, זה מגיע ממנו, והוא זה שקבע שסברא או דין זה נעשים תורה, חכמתו של הקב"ה. ועל כן גם כפי שהקב"ה לומד דברי תורה אלו, הרי הוא מזכיר זאת בשמם של ישראל - "אביתר בני". יונתן בני", כי זה מגיע מהם. ודבר זה נובע ומורה על גודל מעלתם וחביבות של ישראל, כמבואר שם.

יג. בעלות האדם על חלקו בתורה

והנה, כשם שכללות עניין זה שהתורה נמסרה על ידי הקב"ה לבעלותם של ישראל בנוגע לקביעה מהו דבר תורה ומה אינו תורה, מהו הפסק דין הלכה למעשה ומה אינו להלכה, וקביעת חכמי ישראל (על פי כללי התורה) - היא הקובעת באמת, גם לגבי הקב"ה, לחכמה שלו כביכול, כן הוא גם בנוגע לכל איש פרטי מישראל:

כל אדם מישראל הוא הבעלים לקבוע דעתו והבנתו שלו בתורה, האם חייב או פטור, ומהי הסברא שחייב או פטור. וכאשר לדעת תנא מסוים הדין הוא פטור - נקבע בתורה, בחכמתו של הקב"ה, שכן היא דעתו של אותו תנא²⁹; ופשוט וברור, שאדם אחר אינו יכול לקבוע מהי דעתו של חבירו בתורה.

לדוגמה: הגם שהן דברי רבי עקיבא אמת והן דברי רבי ישמעאל הם אמת, ואלו ואלו דברי אלוים חיים, ושתי הדיעות הם חלק מחכמתו של הקב"ה עצמו, מכל מקום, לא ייתכן שמאן-דהו יהפוך את הדברים ויאמר בשם רבי ישמעאל את סברת רבי עקיבא.

מלבד חומרת העדר האמת שבדבר מצד עצמו, הרי על-ידי כך הוא "גונב" ומעוות את חלקו של רבי ישמעאל בתורה, שהוא חלק מהתורה עצמה, במה שמייחס לו הבנה או דין בתורה שאינה דעתו אלא היפוך דעתו.

וכשם שכן הוא בנוגע לחילוף בין דעה לדעה, כן הוא בנוגע להגדרת עניין בתורה, הדיוק בניסוחו ובאופן סידורו והבהרתו - שכל דברים אלו נוגעים (בפרט לאותם המדייקים בדרגות דיוק כאלו), לעצם גוף ההבנה ותפיסת העניין; ועל כן האדם הוא הבעלים כיצד הבנתו בתורה תיכתב לדורות ותושג אצל המעיינים, וביכולתו על פי דין לעכב מאחרים לעשות זאת ללא הסכמתו.

23. ודבר זה נכון כלפי דעתו של כל יהודי והבנתו בתורה (כמובן, באם העניין מתאים לכללי התורה ונתקבל בתפוצות ישראל, וככל התנאים הנוגעים לעניין זה, כמבואר בספרים).

24. בדרך חיים לאבות פ"ו שם.

25. ראה ספרי לדברים יט, יד. ושם: "מנין למחליף כו' שהוא עובר בל"ת".

26. כז, ב, על פי גרסת התפארת ישראל לאבות פ"ה מ"ז.

27. משלי ס' תתקלח.

28. וראה גם לקו"ש חל"ו עמ' 182 ואילך, בנוגע לחשיבות עניין המסורת הנכונה בתורה.

6. נזירות שמשון א"ח סי' טו ס"ג. וכן פסקו פוסקים רבים.

7. רמ"א בסיום חלק אורח חיים.

8. הגדרתו נתבארה בשו"ע ר סי' שכח ס"ט.

9. ראה שו"ע שם. וגם בחולה שיש בו סכנה שעושים עבורו איסור דרבנן - כתב בקצה"ש סי' קלד ס"ק י' יש לעשות בשינוי אם הדבר אפשרי. אך ראה משנ"ב סי' שכח ס"ק נז. ביאור הלכה ריש סי' רעח.

פינת ההלכה

דפדפנים

זהירות בפשרות

עטיל, שאמונת חכמים היתה משרשת בה, שאלה: "ומה העצה לכך?", "לעמל בתורה מתוך הדחק, המון עמל מתוך דחקות" אמר הגאון, ובכך נפסקה השיחה.

הטעימה מחוץ לבית

במרירות רבה חזרה לפני בעלה ר' הירש על דבריו של רבי עקיבא איגר, אשר גלה את הסבה לאי-הבנת התורה של בנם ועל עצתו.

עטיל פנתה לבעלה ואמרה: "מי כמוך יודע את זהירותנו בכל שירות האכילה. הלא מעולם לא נכנס לביתנו חלב שלא עמדת בעת חליבתו, הילדים לא טעמו מעודם לחם מן השוק אלא רק ממה שאפיתי בעצמי, והבשר – הרי אף פעם לא הבאת לבית רק ממה שנכחת בשעת שחיטתו ובדיקתו".

עטיל מהרהרת שוב בדברי הגאון, ופונה אל בעלה שנית: "ואולי בכל זאת טעם משה נח בילדותו משהו אסור אצל חבר או אכל פעם משהו בחתנה או בשמחה אחרת?". ר' הירש ליב הסכים שיש לבדק את הענין, ולברר זאת מפיו של משה נח.

כאשר חזר משה נח בערב, אביו התענין אצלו האם אכל אי-פעם מאכל של אנשים זרים.

משה נח מהר לענות, שכל ימיו נאמן הוא לדברי אמו שלא לטעם אפלו טעימה קלה אצל אנשים זרים, וכי עד כמה שהוא זוכר אפלו בהיותו קטן לא קבל שום מאכל מאיש.

אך אביו אינו מרפה. הוא בטוח כי דבריו של הגאון רבי עקיבא איגר נכונים. הוא מרבה ללחץ עליו שירענן את זכרונו ואולי יזכר מה ארע.

לאחר כמחצית השעה, משה נח קרא לאביו ואמר: "אבא נזכרתי. היה זה כשהייתי כבן חמש, באחד מימי החנוכה חזרתי עם אחד מחברי מן ה'חדר', ובמלון שבעיר נערכה חתנה. כאשר עברנו בסמוך, יצא לקראתנו אחד המחננים, הכניסנו בפנים והחיה את נפשנו במרק עדשים ובמנת בשר עוף".

ראש חדש סיון של שנת תקצ"ו היה ליום חג בלומז'ה. בעיר כלה נשקפה אורית יום טוב. בני העיר כלם יצאו לקבל את פניו של האורח הגאון הגדול רבי עקיבא איגר שהופיע בשערי העיר לבקור קצר.

מיום בואו של האורח לעיר, לא פסקה במשך כל שעות היממה נהירת ההמונים לבית שבו התארח. המוני יהודים, גם מן העירות הסמוכות, באו לראותו. לומדי תורה עם מטען של קשיות בהיות אביו ורביא; אחרים באו לשמע את דבורו; ויש שבאו סתם לראותו. והמונים רבים באו לשפך לפניו את מר לבם ולבקש עצה וברכה.

תוך נחיל האדם, עמדה גם עטיל. בעת כניסתה, אחרי שעות רבות של צפיה, שטף דמעות התפרץ מעיניה. תשעה בנים היו לעטיל שלמדו בישיבות וכלם נודעו כ'עלויים'. חוץ מאחד שבהם, משה נח שמו, אשר לדאבון לב הוריו היה מחו סתום ולא קלט אפלו שורה אחת מדברי הגמרא.

בעת בקורו של רבי עקיבא איגר בעירם, כבר מלאו למשה נח חמש עשרה שנה, אך בהבנת דברי הגמרא עדין היה כבן שלש.

הענין היה מפליא ביותר: בלמודי חול כחשבון וכתובה וכדומה – היה משה נח עולה על בני גילו, ובשעה קלה תפס את אשר התיגעו אחרים לתפס במשך זמן רב; אבל בהגיעו לשעור הגמרא – כאלו נעשה לאיש אחר.

רבי עקיבא איגר שמע את מר לבה של האם השבורה, והוא נענה ואמר:

"גדולי הפוסקים כתבו כי צריכין מאד להזהר שאפלו תינוק לא יטעם מאכל של אסור, כיון שהדבר פוגע בנפשו, ובגדלותו נעשה מתוך כך מזג רע וראשו סתום מן התורה".

עטיל נתקפה בהיסטריה: "משה נח שלי טעם בילדותו מאכל של אסור ח'ו? רבי, דבר כזה אינו יכול להיות!".

"ולי בכל זאת נראה, שהוא כן טעם בילדותו מאכל של אסור, וזו הסבה לאי-הבנתו את דברי הגמרא", השיב הגאון בניחותא.

סיפורו של יקותיאל

ובכן, ר' הירש ליב כבר יודע כי בנו כן אכל פעם בילדותו בסעודה מחוץ לבית, אך עם זאת גדלה תמיהתו, שכן בעל המלון, ר' אליעזר טרונק, ידוע כירא-שמים מלג. גם שוחט העיר שעל-ידו נשחטו העופות היה ידוע כירא-שמים ובעל מעשה.

למחרת, מיד לאחר תפלת שחרית, כבר היה ר' הירש ליב במלון. "אולי זכורה לך ר' אליעזר סעודת חתנה שהתקיימה במלונך בחגכה לפני עשר שנים?", שאל את בעל המלון. ר' אליעזר פתח עליו עיניים תמהות ואמר: "מה הנך מדבר, הרי כמעט פעמים בשבוע מתקיימת במלונך חתנה, ואיך אזכור מה היה לפני עשר שנים?".

אך ר' הירש ליב מבקש ממנו בתחנונים למצא דרך לברר הענין. ירדו שניהם למרתף לחפש שריד של פנקס חשבונות מלפני עשור. ואכן, בין עשרות פנקסים, הפנקס המבקש נמצא. הם עולים למעלה ומדפדפים, והנה נמצא כתוב שביום שני של חנכה שנת תקפ"ו, התקיימה החתנה של יקותיאל אלפרט בזוג שני.

מיד שם פעמיו ר' הירש ליב לביתו של יקותיאל. באשר יקותיאל, שהיה איש פשוט שעסק בתקון פרסות סוסים, ראה את ר' הירש ליב נכנס לביתו, קבלו בחייו ובשאלה: "מה הביאך אל טרקליני?". ר' הירש ליב ענה לו, שהוא רוצה לדעת פרטים על נשואיו בזוג שני לפני עשר שנים.

וכך ספר יקותיאל: לפני כשלושים שנה, התגרש מאשתו הראשונה רחל מעיר ראונע, אך רק לפני עשר שנים, אחרי שישיב כעשרים שנה לבדו, נשא את אשתו השנייה חוה.

יקותיאל הוסיף וספר פרטים שונים על החתנה המפארת שעשה לעצמו, מי היה הרב המסדר קדושין, ומי שחט העופות וכו'. וכו'. ר' הירש ליב אינו צריך יותר מכך. תוך שעה קלה כבר היה בביתו של השוחט.

השחיטה הביתית

"אולי זכור לכבודו ענין שחיטת העופות לפני עשר שנים לכבוד חתנתו של יקותיאל אלפרט?", שואל הוא את השוחט.

אך יצאו הדברים מפיו של ר' הירש ליב, ופני השוחט חורו פסיד. "אוי, אוי", גנח השוחט הישיש. "חתנתו של יקותיאל אשר נכשלת בה בשחיטת העופות, הרי כמה וכמה תעניות כבר התענית על כך, ושוב בא מי שהוא להזכיר את עוונתי?".

"וכי לא היתה השחיטה כשרה ח"ו", שואל ר' הירש ליב כשהוא רועד. "לא, לא", אומר השוחט. "השחיטה היתה בתכלית הפשרות, אך צרה אחרת התערבה בה".

ר' הירש ליב ספר ללידו השוחט את מר לבו ואת דברי רבי עקיבא איגר. כיון שנוכח השוחט כי רציניים ביותר דברי איש שיחו ורצונו עז להבין מה ארע, התחיל לספר את ספרו:

"היה זה לפני שלשים שנה, כאשר יקותיאל אלפרט גרש את אשתו רחל מעיר ראונע.

איני יודע מיהו
בית

הכשרות בעדן המזון התעשיתי

• בדורות הקודמים, מוצרי המזון היו פשוטים ובלתי מורכבים, ורבים ככלם נעשו בבית או בסביבה הקרובה לבית. וכיון שאנשים ידעו היטב מה מכיל כל מאכל, היה קל הרבה יותר להשיג על כשרותם של המאכלים.

כיום, עם התפתחות תעשיית המזון, כל מוצרי המזון הנקנים בחנויות מכילים תמציות שונות, חמרים משמרים, צבעי מאכל ועוד (לא כל המרכיבים מצוינים באופן מפורט על אריזות המזון).

לאור זאת, במוצרים רבים אף כאלה הנראים 'תמימים' וללא כל חששות, עלולים להמצא חמרי גלם אסורים מן החי והצומח. דבר זה יתכן בכל מוצר הנקנה בחנות כמו לחם, דגנים, ממתקים ורטבים, ממתקים, פירות יבשים, משקאות קלים וחרפים וכדומה.

• לדגמה: בלחם יכולים להיות משפרי אפיה וחמרי התפחה העשויים ממרים שהופקו מן החי; כמו כן קיים חשש סביר להמצאות חרקים בכל דגן, והנפוי צריך לעמד בדרישות ההלכה; בממתקים עלולים להמצא תמציות זין או ג'לטין מן החי; בשמורים קיימים חששות להמצאות חממות וחמרי שמור שמקורם מן החי; בפירות יבשים יתכן שמן מן החי הנמרח עליהם ליפותם ולשמר עליהם. וכיצא בזה דברים רבים נוספים.

• היצור של חמרי גלם הללו למיניהם המערכים כמעט בכל מוצר שאנו קונים, נעשה לעתים רבות במקומות מפורזים ברחבי העולם אצל חברות שאינן יהודיות ועל כן הפקוח על כך דורש מסירות רבה, ידע רחב והשקעה גדולה מאוד.

• בנוסף לכך, מפעלים רבים מיצרים מזון באמצעות מערכת קיטור המקיפה את כל המפעל. ולעתים מוצרים שבמקור הם כשרים, עלולים להאסר מחמת אידי הקיטור בהם הם התבשלו, מסבת מוצרים אסורים שיצרו באמצעות אותה מערכת.

• בנוסף לכך, גם אם כל חמרי הגלם שמהם נוצר המאכל כשרים למהדרין, בעיות אחרות יכולות להתעורר בעת הכנת המזון לאכילה: כגון אסור תערובות בשר וחלב, בשולי עכו"ם, וגם הכלים שבהם מבשלים ואופים את המוצרים צריכים להיות טבולים וכשרים.

• דברים אלו בעייתיים במיוחד במסעדות וכיצא בזה, בהם ישנם עובדים רבים הקשורים להכנת האכל, ולא תמיד הם שומרי מצוות בעצמם, ולעתים הם אינם יודעים כלל שבממזכים מסוימים קיימות בעיות שונות.

בנוסף לכך, כל אלו הבאים במגע עם האכל צריך שיטלו ידיהם שחרית להעביר רוח הטמאה השורה על הידים בבקר.

• לכן, רק השגחה קפדנית של אנשים יראי שמים באמת, עם רגש אחריות עמוק כלפי מתן הכשרות, בעלי ידע מקצועי יסודי בבעיות שיתכנו בכל תהליך היצור עד לקבלת המוצר ארוז, עם קשרים אדוקים עם מדענים ויצרנים - יכולה להביא לידי מוצר כשר באמת.

ללא כל פרטים אלה, גם אנשים עם כוונות טובות לא יוכלו להביא מוצר כשר.

מחמת כל זאת, חשוב מאוד לצרף מוצרי אכילה עליהם ישנה חותמת של גוף כשרות מהדרת ממש, הידועה בגישתה המחמירה.

זכור ולעילוי נשמות תושבי כפר חב"ד שנלב"ע בתקופה האחרונה

הגה"ח הרב חיים בן הרב בנימין זאב בנימיני ע"ה

שליח הרבי במשך כ-50 שנה בפטרופוליס, ברזיל. הקים עולה של תורה באדמת ברזיל, וזכה לייסד את הישיבה הראשונה במדינה זו, מתוך הדרכה מפורטת לפרטי פרטים מוהר"י. העמיד דורות של תלמידים חסידים, יר"ש, למדנים, רבנים ושלוחים

נלב"ע בשיבה טובה בכח חשון תשפ"ב

הותיר אחריו – יבלחט"א – את רעייתו מרת רבקה תחי', בנו ובנותיו העוסקים בענייניו הק' של הרבי ובשליחותו

הרה"ח ר' חיים שלמה בן הרב משה קלמן ע"ה רייניץ

זכה לשמש את הרבי בעת הסעודות בדירת כ"ק אדמו"ר הרי"צ, ועסק רבות במבצעי הק'. נהנה מיגיע כפיו, אהוב על הבריות, שמח ומשמח, נשא סיבלו בדומיה.

נלב"ע בה' כסלו תשפ"ב

רעייתו הגב' אסתר רייניץ בת הרב יעקב הלוי ע"ה

אשה יראת ה', רודפת צדקה וחסד, אהובה על הבריות, עסקה במבצעי הק' של הרבי, בארגון שיעורי תורה ובהפצת עניני גאולה ומשיח.

נלב"ע כב טבת תשפ"ב

הותיר אחריו – יבלחט"א – בנים ובנות עוסקים בענייניו הק' של הרבי ובשליחותו

התמים הנעלה ר' יצחק ב"ר יהודה הכהן מרקוביץ ע"ה

איש ספר ומחשבה, שפיור מהונו לצדקה בסתר. השתדל רבות למען הגדלת ספריית הרבי ממחברים שונים ומחוגים רחבים כרצון הרבי. למד בתו"ת המרכזית בכפר חב"ד. שנים רבות התגורר בראשון לציון והיה חלק בלתי נפרד מקהילת אנ"ש המקומית. בשנים האחרונות התגורר בכפר חב"ד. הותיר אחריו את – יבלחט"א – אמו תחי' ואחיו הרב ארי' שוי' מרקוביץ הציבור מתבקש ללמוד משניות לעילוי נשמותו

נלב"ע יא שבט תשפ"ב

הרה"ח ר' זוסיא בן הרה"ח ר' שלום פוינונער ע"ה

נשלח ע"י הרבי לארה"ק ולכפר חב"ד בשנת תשס"ז לחזיון הקהילה אחרי אירוע הפאדאיון, וע"פ הוראת הרבי נשאר לגור בקביעות בארץ הקודש. שימש במגוון תפקידים חינוכיים, ובראשם כיהן כמשפיע ומשגיח שנים רבות בישיבת תות"ל בלוד ובמוסדות נוספים. הדביק בהמוני יהודים 'לחלוחית' חסידית, בחביבות ובמתקנות, יחד עם התביעה לאמת ושלילת הפניות והחיצוניות. בשנים האחרונות שימש כמשפיע בבית הכנסת 'רייטישק שול' בכפר חב"ד.

הותיר אחריו – יבלחט"א – בנים ובנות עוסקים בענייניו הק' של הרבי ובשליחותו

נלב"ע יב שבט תשפ"ב

הרה"ח ר' טוביה בן הרה"ח ר' יעקב פלס ע"ה

היווה בהנהגתו מופת להתקשרות ומסירות מוחלטת לרבי. עסק יומם וליל בהפצת המעיינות בכלל ודברי הרבי בפרט, והצליח להפיץ אף במחוזות נידחים. פעל בשקט אך בנחישות, בדביקות וללא ליאות לעשות רצון הרבי ולנחת רוחו.

הותיר אחריו – יבלחט"א – את רעייתו מרת רבקה תחי', בנים ובנות עוסקים בענייניו הק' של הרבי ובשליחותו

נלב"ע טז שבט תשפ"ב

הר"ר מרדכי בן אליהו אריה לובה בנימיני ע"ה

היה ירא שמים ומדקדק מאוד בקיום ההלכה למעשה באופן של 'לכתחילה' ממש. זאת במיוחד בנושא הכשרות, שרצה והשתדל לקיים ולהדר ככל החומרות. הקפיד מאוד על תפילות במנין ועניית אמן, ועל קביעות עיתים לתורה ברבים ובחברותות על-אף מגבלות גופו.

הותיר אחריו את זוגתו הגב' מאירה, תבדל לחיים טובים וארוכים.

הציבור מתבקש ללמוד משניות לעילוי נשמותו

נלב"ע טז שבט תשפ"ב

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

הדין שסדר את הגט, אך תוך שבועות אחדים יצא לעז על גט זה. גדולי הרבנים הוכיחו שהגט פסול וכי אשתו של יקותיאל עדין אשת איש. כמה שנים דשו בבתי המדרשות בענין הגט הפסול, עד שהענין נשכח.

"לפני כעשר שנים, לעת זקנותו, נשא יקותיאל אשה בזוג שני. הרב המסדר קדושין לא דבר ודבר וחצי דבר על הלעז שיצא על הגט שנתן לאשתו הראשונה, וגם אני לא ידעתי מכל הענין". קוטע הישיש את ספורו ומתחיל שוב לגנח.

והוא המשיך וספר: "כשבועים לאחר החתנה, הנני פוגש בשוק את אחד מידידי, חסיד חב"ד ישיש, והוא מוכיחני על פני: 'היתכן? להיכן הגעת? האם עבור בצע כסף הכל מתר? וכי לא ידעת כי מורנו ורבנו גאון ישראל וקדושו רבי שניאור זלמן מליאדי בעל התניא והשו"ע היה ראש הפוסלים בגטו של יקותיאל? איך העזת פנים לשחט לחתנתו של עבדיך זה שנשא אשה בעוד שאשתו הקודמת תחתיו?'."

"התעלפתי במקום למשמע הדברים. ידידי עוררני, ורק אחרי שהצטדקתי בפניו כי לא ידעתי דבר על כך, הוציא מחיקו את מכתבו של בעל התניא וראיתי כיצד הוא כותב נגד גטו של יקותיאל".

תוקף גזרתו של רבנו הזקן

למעשה כבר היה בידי של רבי הירש ליב כל מה שבקש לדעת, אך עתה התאנה לראות במו עיניו את מכתבו הקדוש של בעל התניא, והוא הביע את בקשתו זו לפני השוחט.

לשוחט לא היה כל חשק למלא את מבקשו שכן זכרון המכתב בלבד עורר בו אי-נעימות, קל וחמר ראיתו; אלא שר' הירש ליב חזר והרבה עליו דברים עד שהצליח לשכנעו.

הם פנו לביתו של החסיד, שהיה כבר יהודי ישיש, שהרצה להם את המכתב, וכך נכתב בו:

"נבהלתי מראות ונעויתי משמוע מהמעשה אשר לא יעשה בישראל הנעשה סמוך לגבולכם לגרש בגט פסול מדאורייתא... ועל כן עליכם מטל הדבר חובה למנע המגרש שלא ישא אחרת ח"ו עד אשר יתן גט כשר לאשתו וכרצונה דוקא כדת תורה הקדושה ולא בעל כרחה ח"ו... ולשלח פקדנתם שלא לעשות חפה ח"ו... ולכף המסרבים בכל מיני כפייה בכלל. ולגזר בכלל ובפרט בגזרת חכמים על השוחטים שלא ישחטו על החתנה ח"ו שום בהמה ועוף, ואם יעברו ח"ו תהא שחיטתן גבילה כדין העובר כו'. ולשומעים ינעם ותבוא עליהם ברפת טוב מה' הטוב".

הן ר' הירש ליב והן השוחט הישיש, פרצו בדמעות שליש שהרטיבו את המכתב אשר הצהיב מישנו, והם עמדו נדהמים מגדל קדשתו ותוקף גזרתו של הגאון הקדוש כאחד משרפי מעלה, רבנו הזקן בעל התניא והשלחן ערוך.

באותה שעה גם נגלה לפנייהם כוח ראיתו למרחוק של הגאון רבי עקיבא איגר בכל הדרו.

ובעקר נגלה לעיניהם במוחשיות – עד כמה זהירות נדרשת בנוגע לכשרות האכילה והשתיה, ועד כמה המאכלים אותם יהודי אוכל משפיעים על מוחו ולבו.

ההורים הנרגשים קימו את הצעתו של רבי עקיבא איגר, שלחו את בנם ללמד תורה בירושלים עיה"ק, בה היה דוחק רב באותם ימים; ולאחר שנים של יגיעה בתורה, הוא הפך להיות תלמיד חכם מפלג.

מועדי עריכת דיונים בבית דין צדק לממונות כפר חב"ד:

ימי רביעי:

בין השעות
22:00-23:30

ימי שני:

בין השעות
12:00-14:30

ימי ראשון:

בין השעות
12:00-14:30
22:00-23:30

לתיאום:

077-2277013 שלוחה 2

או באמצעות הדוא"ל: beithoraah@gmail.com

הדיונים מתקיימים במשרד בית ההוראה

בית ההוראה כפר חב"ד נותן מענה הלכתי שוטף לכל דורש

טלפון: 077-2277013

דוא"ל: beithoraah@gmail.com

לע"נ

הגאון החסיד הרב מאיר אליהו

בן הרב שלום אהרון ע"ה

שייף עייל שייף נפיק וגרים באורייתא תדירא

העמיד דור של רבנים ודיינים מורי הוראה בישראל

למד ולימד כל ימיו תורה, הוציא יקר מזולל

הביא תלמידים רבים באהלה של תורה והעמידם בקרן אורה

נודרך ביסורים ונלב"ע בש"ט

במעלי פניא דשבתא עש"ק פרשת וישלח

לסדר "ויבא יעקב שלם" טו כסלו תשפ"ב

תנצב"ה